

ברכת שנה טובה ומבורכת
לקראי הגליון
ולכל בית ישראל

תהי שנה וברכותיה

תנובות שדה

גליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 146 / תשרי - חשון תש"פ

המכון למצוות
התלויות
בארץ

באישות הרב
שניאור זלמן רוז
של"ה

ברכת שנה טובה וכתובה וחתימה טובה

נשגב קמיה מרנן ורבנן רבני ישראל שליט"א
ובני משפחותיהם שיחיו

ובראשם למורה דרכו של המכון
מו"ר רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון ורבה הראשי של ירושלים

יהי"ר ונזכה שימשיכו להנהיגנו ולהנחותינו בכל פעולותינו ובחיזוק ועידוד לימוד
וקיום מצוות ארץ ישראל, עד ביאת גואל צדק ועד בכלל.

ולכם ידידי ותומכי המכון די בכל אתר ואתר
מנויי החוברת "תשובות שדה", מנויי "בית המעשר"

לצוות הרבנים, החוקרים, המפקחים ועובדי המכון בארץ ובחו"ל

מאחלים ומברכים אנו אתכם מקרב לב שתהא השנה הזאת
שנה טובה ומבורכת לכלל ולפרט,
שנה שנזכה בה לגאולה השלימה עם ביאת משיח צדקנו
במהרה בימינו, אמן.

בברכה

הרב שניאור ז. רוזנשטיין שליט"א - ראש המכון
מערכת "תשובות שדה", וצוות הגהלת המכון

תנובות שדה

גיליון תורני בענייני
מצוות התלויות בארץ
וכשרות המזון

גליון 146 / תשרי - חשון תש"פ

מצוות התלויות בארץ • הלכות הנוהגות בהתיישבות • חרקים במזון מן החי ומן הצומח • כשרות המזון

תנובות שדה

קובץ דו חודשי
בהוצאת המכון למצוות התלויות בארץ
הקובץ יו"ל בסיוע:
משרד המדע - מינהל התרבות

העורך:
הרב יקותיאל דהן
HOL@macon.co.il

ניתן לשלוח מאמרים תורניים,
מחקריים, בתחומי עיסוקו של
המכון, או תגובות על הנכתב
בגליונות השונים, לכתובת המערכת,
או לפקס, או לדואר האלקטרוני

כתובת המערכת:
המכון למצוות התלויות בארץ
ת.ד. 176 אלעד 4081003
טלפון: 03-9030580
פקס: 03-9030891

דמי מנוי לשנה: 60 ₪
© כל הזכויות שמורות

4 דבר העורך

ה'תשובה' בארץ ישראל

'מידע הלכתי'

6 ראש השנה למעשר - המעבר בין שנות המעשר

הגאון רבי שניאור ז. רוח שליט"א
רב קהילת 'משכן התורה' - אלעד וראש המכון למצוות התלויות בארץ

8 גנוזות - תשובה בענין עדים על תנאי בשטר

רבינו יהודה נחמיה הכהן זלה"ה מדייני וחכמי פאס המעטירה

21 חיזוק לימי התשובה

הגאון מו"ר רבי שלמה משה עמאר שליט"א
הראשון לציון ורבה הראשי של ירושלים עיה"ק תובב"א

28 בענין מנהג אכילת הסימנים בלילות ראש השנה

הגאון רבי שניאור ז. רוח שליט"א
רב קהילת 'משכן התורה' - אלעד וראש המכון למצוות התלויות בארץ

31 הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר (חלק א')

הרב משה יהודה לנדאו שליט"א - אלעד.
מרבני המכון.

35 שאלות ותשובות בהלכה

שאלות 'הלכה למעשה' בענינים שונים
מאת הגאון רבי שניאור ז. רוח שליט"א

41 סקירת ספרים

ספר עיר חדשה
ספר המשפטים

47 מעמד הענקת תעודות הוראה ללומדי המכון

הרמב"ן בדרשותיו (דרשת ראש השנה) מפרט את ענין ההכנה לתשובה בימים שבין ראש השנה ליום הכיפורים, וזהו תורף לשונו שם:

"כיון שאמרנו שראש השנה יום דין לכל אדם וכולן נדונים בו, צריכין הכל לשום הדבר על לבם ולשוב בתשובה, ולהתחרט על עונותיהם ועל פשעיהם, ולהרבות תפילה ותחנונים לפני הקב"ה שימחול על לא הודע שלהם, שאין יום הכיפורים מכפר אלא על השבים בתשובה, והתשובה חסד גדול על הבריות אבל עונש גדול הוא להם, שבזמן שאדם חוטא לא עבר על רצון בוראו אלא שעה אחת בשעת החטא, וכשהוא עומד במרדו ואינו שב בתשובה נמצא כל ימיו מכעים לשם ואינו חושש לעשות רצון בוראו כלל".

לאחר מכן מפרט הרמב"ן כי לישראל אשר הם קרובים אל הקב"ה 'מרד גדול' הוא אם ישארו בידם העוונות ולא יעשו עליהם תשובה ולאחר מכן מוסיף הרמב"ן דבר מבהיל:

"...וכל שכן הזוכים לישב לפני הקב"ה בארצו שהם כמו רואי פני המלך, ואם זהירים בכבודו טוב להם ואשריהם, ואם ממרים בו אין לך מרד גדול מזה ואוי להם יותר מכל אדם שהם עושין מלחמה עם המלך בפלטין שלו ומכעיסין אותו בפניו, ומה הוא עושה להן מוציאן מן הפלטין שלו וטורדן בכל העולם, הוא שנאמר בהם העם המכעיסים אותי על פני תמיד..."

ואומר (הושע ט'): **"לא ישבו בארץ ה'".** ומהו הענין הזה ארץ ה', וכי אין כל העולם ארץ ה', הכל ברא והכל יצר והכל שלו?

ומאריך הרמב"ן לבאר את ענין מלכות ה' על הארץ, מעת אשר ברא ארץ ושמים, ומנהיג את העולם ואת העמים שבתוכו, וההבדל בין ארץ ישראל לכל העולם הוא, שאת העולם מנהיג ה' על ידי המלאכים ושרי מעלה, אך את ארץ ישראל היא נחלת ה' בלבד. ומוסיף ואומר:

"והנה בחוצה לארץ אע"פ שהכל לשם הנכבד אין הטהרה בה שלימה בעבור המשרתים המושלים עליה, והעמים תועים אחרי שריהם לעבוד גם אותם..."

וזהו מה שהוציאני מארצי וטלטלני ממקומי, עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי, נעשיתי כעורב על בני אכזרי על בנותי, לפי שרצוני להיות טלול שמתי [נשמתי] בחיק אמי.

מדברים אלו של הרמב"ן למדים אנו את מעלתה של ארץ ישראל ומצוותיה, וכיצד זה מתקשר לימי התשובה אשר נמצאים אנו בעיצומם, את ההרגשה המרוממת שאופפת אותנו בימים הללו בפרט כי אנו נמצאים בארץ אשר עיני ה' בה, וקרובים אנו אליו.

יהי רצון שנזכה לשוב בתשובה שלמה לפניו, ונכתב ונחתם לאלתר לחיים טובים ולשלום.

• • •

בתקופה הנוכחית תודות להשם יתברך מצוי המכון בעבודה מתמדת על מספר נושאים העומדים לפנינו וברוך ה' רואים אנו סייעתא דשמיא עצומה במעשי ידינו.

ראשית, בסוף זמן הקיץ נערך המעמד המרומם 'סמיכת חכמים' עם סיום המחזור הראשון של שלשת קבוצות האברכים לומדי בית המדרשות שע"י קהילת "משכן התורה" ו"המכון למצוות

התלויות בארץ, אשר נבחנו במסלולי ההוראה: שחיטה וטריפות, הלכות נדה ומראות ואיסור והיתר, הנבחנו קיבלו תעודת הסמכה וכן את ברכתם של גדולי הרבנים (ראה על כך תמונות וסקירה בגליון זה).

במדור סקירת ספרים הרחבנו על שני הספרים היוצאים זה עתה אשר זכינו לעסוק בהם בחודשים האחרונים בהכנתם ובהגשתם לדפוס וברוך ה' בעת כתיבת שורות אלו הינם נמצאים על מזבח הדפוס, **'ספר המשפטים'** פסקי בית דין מראכש, ספר **'עיר חדשה'** זרעים ב' על המשניות.

בתקופה זו ביקרנו מספר פעמים אצל רבה של העיר בית שמש, הגאון רבי שמעון ביטון שליט"א אשר לקח אותנו אל הזמן ההוא עת שימש כ'ספרא דדיינא' בבית הדין במראכש תחת הנהגתו של האדמו"ר רבי מכלוף אביחצירא זצ"ל, ושיתף אותנו בפרטים חשובים אשר הוסיפו נופך חיונים לספר.

ומחיל אל חיל, כעת עוסקים אנו בספרו של ראש המכון שליט"א **'קצירת השדה'** על הלכות תרומות ומעשרות אשר נמצא בשלבי הגהה ועריכה אחרונים, ובעזרת ה' יצא לאור בקרוב, במהדורה מורחבת ומהודרת. בגליון הבא נביא כאן סקירה על ספר זה.

תודות להשם יתברך בימים אלו החלו חוקרי המכון ובראשם רבי יחיאל רווח שליט"א בפענוח כת"י נדיר של רבי **משה תורג'מאן** זלה"ה על חישוב שנת השמיטה וחישוב הקץ, רבי משה תורג'מאן, שככה"נ בילדותו היה בפאס, הוא גיס של ר"י אביחצירא, עלה לי-ם, הוא הראשון שהתעסק בהפרדת העדה המערבית מהספרדית, בנו ר' יעקב הוא השד"ר הראשון.

החיבור הזה עוסק בחשבון השמיטין והיובלות הנכון, ואגב אורחא סוקר ומקיף סוגיות שלישיות בענייני שמיטה וקדושת הארץ, כח עיונו של הרב המחבר ניכר היטב בחיבור. בעזר ה' יתברך בגליון הבא נחל להגיש לקוראים מכת"י זה.

יהי רצון שנזכה הלאה להרבות תורה והלכה בתורת ארץ הקודש ובכל המצוות אשר מקיימים בה, ארץ אשר תמיד עיני ה' אלוקיך בה מראשית השנה עד אחרית השנה. ונזכה לתשובה שלמה לפניו.

בברכה, העורך

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

ראש השנה למעשר - המעבר בין שנות המעשר

א. נאמר בתורה "היוצא השדה שנה שנה" ודרשו חז"ל מכאן שאין מפרישים משנה על חברתה, ואפילו שתי השנים זה אותו סוג מעשר. ובנוסף המעשר איננו שווה בכל השנים ולעיתים הוא מעשר שני ולעיתים הוא מעשר עני, ולכן יש חשיבות לשייך כל פרי וירק לשנת הגידול שלו. את ההשתייכות קובעים שני דברים, א. ראש השנה של אותו סוג פרי. ב. השלב בגידול שקובע שמאותו שלב הוא משתייך לשנת מעשר מסוימת, ולהלן נרחיב בפרטי הדינים.

ב. ראש השנה לתבואה, לקטניות ולירקות הוא באחד בתשרי. ראש השנה לאילנות הוא טו בשבט.

ג. שש השנים שבין שמיטה לשמיטה מתחלקים כדלהלן: שנים א, ב, ד, ה, מפריש מהגידולים השייכים לשנים אלו, מעשר שני. ובשנים ג, ו, מפריש מהגידולים השייכים לשנים אלו, מעשר עני.

ד. שנת השמיטה הגידולים השייכים לשנה זו, פטורים מתרומות ומעשרות. אמנם ישנם אופנים מסוימים שחייבים להפריש, ובהם יש להפריש מעשר עני ולא מעשר שני.

ה. השלב הקובע את שייכות הגידולים אל שנת המעשר, איננו שווה בכל הגידולים. כאשר בירקות השלב הקובע הוא "לקיטה". בתבואה וקטניות השלב הקובע הוא "הבאת שליש". ובפירות האילן השלב הקובע הוא "חנטה" ולהלן נבאר כל שלב מהו.

ו. ירקות השלב הקובע הוא הלקיטה, לקיטה פירושה, הלקיטה בפועל ממקום הגידול, אפילו אם נגמר הבישול של הירקות לחלוטין בשנה החולפת. לפיכך, ירקות שנלקטו לפני ראש השנה של השנה השלישית, מעשרים מעשר שני, ואם נלקטו לאחר ראש השנה של השנה השלישית, מעשרים מעשר עני, אף שנגמר בישולם לחלוטין בשנה השניה.

ז. ירקות שגדלו בשביעית ונלקטו בתחילת שמינית, ואין בהם איסור ספיחי שביעית היוצאת לשמינית, או שעשו כיוצא בהם שכבר אין בהם דין ספיחין, אין נוהג בהם קדושת שביעית, וחייבים להפריש מהם תרומות ומעשרות כדין השנה הראשונה שלאחר שמיטה.

ח. אף שהלקיטה בפועל היא הקובעת בירקות, אולם ירקות שכבר נפסקה יניקתם לגמרי ויבשו עוקציהם המחברים, הם שייכים לשנה הקודמת אף שנלקטו בשנה הבאה. וכן הדין בבצלים הסריסים [זן מסוים] ובפול המצרי שהפסיק להשקותם שלושים יום לפני השנה החדשה. וכן הדין בפפריקה שמונעים מהם מים יותר משלושים יום לפני ר"ה, שדינם כיבול שנה הקודמת אף שנלקטו אחרי ר"ה, הן לענין שביעית והן לענין תרומות ומעשרות.

ט. תבואה וקטניות משתייכים לשנת המעשר לפי שלב 'עונת המעשרות', שלב זה הוא בהגיע היבולים לשליש בישולם, אם הביאו שליש לפני ר"ה שייכים לשנה הקודמת, ואם הביאו שליש לאחר ר"ה, מתעשרים כמו השנה החדשה.

מידע הלכתי | ראש השנה למעשר - המעבר בין שנות המעשר

י. אורז, דוחן, פרגים, שומשום ופול המצרי אף על פי שהשרישו לפני ראש השנה אין הולכין בהן אלא אחר גמר הפרי, ומתעשרין להבא. ולכן גם אם מקצת מהם השרישו לפני ר"ה ומקצת מהם לאחריו צובר מהם גורן ותורם ומעשר מן הכל כאחד, שהכל הולך אחר גמר הפרי, וכן יכול לכתחילה להפריש מזה על זה אף בלי לצבור אותם.

יא. פירות האילן משתייכים לשנת המעשר לפי שלב ה-'חנטה', שלב זה הוא בהגיע היבולים לעונת המעשרות, שהוא שליש בישולם, ולכן: אם הפירות חנטו, דהיינו שהגיעו לשליש בישול, לפני טו בשבט, הם משתייכים לשנה הקודמת, ואם חנטו אחר טו בשבט, הם משתייכים לשנה החדשה.

יב. אתרוג ראש השנה שלו הוא טו בשבט כשאר אילנות, אולם השלב הקובע את השתייכותו לשנת המעשר הוא הלקיטה כשאר ירקות, ולא חנטה כשאר פירות, וזאת מחמת שבתכונותיו הוא דומה לירק, כיון שצורך הרבה מים, לכן אם נלקט האתרוג קודם טו בשבט הוא שייך לשנה הקודמת, ואם נלקט לאחר טו בשבט הוא שייך לשנה החדשה, למרות שנגמר בישולו בשנה הקודמת.

יג. במעבר השנים בין השישית לשביעית, יש להסתפק אם לדיני שמיטה השלב הקובע הוא הלקיטה או החנטה, ולכן יש להחמיר בכל האופנים, כלומר: אתרוג שחנט בשישית ונלקט בשביעית אחר ר"ה, נוהגים בו קדושת שביעית מספק, ואף מעשרים אותו מעשר עני מספק, וכן אתרוג שחנט בשביעית ונלקט בשמינית, נוהגים בו קדושת שביעית מספק ומפרישים ממנו את שני סוגי המעשרות מספק ובצורת תנאי. ורק אם חנט וגם נלקט בשביעית, יש בו קדושת שביעית מן הדין, ופטור מן המעשרות כדין יבולי שביעית.

יד. פירות הדר כגון לימונים, תפוזים ועוד, ראש השנה שלהם הוא כשאר אילנות, בטו בשבט. ואילו לגבי השלב הקובע את שנת המעשר, יש מי שכתב להסתפק אם דינם כאתרוג שהולכים אחר הלקיטה כירק, כיון שהם דומים בתכונותיהם, או החנטה כשאר אילנות. ויש מי שכתב בפשיטות שדווקא האתרוג שונה שהקובע הוא הלקיטה, ולא שאר פירות הדר, והגם שיותר נראה להלכה כדעה אחרונה, מכל מקום טוב וראוי להפריש גם מעשר שני ולפדותו בלא ברכה, וגם מעשר עני.

טו. החרובים ראש השנה שלו הוא טו בשבט כשאר אילנות, אולם השלב הקובע את השתייכותו לשנת המעשר הוא הלקיטה. אולם כתב הרמב"ם שדין זה אינו אלא בחרובי צלמונה שאינם ראויים למאכל רוב בני אדם, ואף שחשב עליהם לאכילה אינם חייבים במעשרות אלא מדברי סופרים, ולכן הולכים בהם אחר לקיטה, אבל שאר חרובים הם כשאר פירות האילן.

טז. אסור להפריש מפירות של שנה אחת על פירות של שנה אחרת [כמבואר לעיל לפי סוגי היבולים השונים], אף אם שתי השנים הן אותו סוג של מעשר, שנאמר (דברים פ"ד פס' כב): "היוצא השדה שנה שנה" ולכן כדוגמא ירק שנלקט קודם שחשכה [ראה בהערה אימתי זה] בערב ראש השנה, וירק שנלקט לאחריה, אין מפרישין מזה על זה. ואם הפריש, לא חלה ההפרשה.

יז. הקונה פירות וירקות בשוק בעונות המעבר בין השנים, עליו להבחין בין סוגי הפירות השונים, ובין תקופות השנה השונות. **בירקות טריים**, מסתבר שכל הירקות שיהיו בשוק החל מכמה ימים לאחר ר"ה, שייכים הם לשנת המעשר החדשה. **מאיך ירקות מאוחסנים**, כגון בצל יבש, הואיל ומעורבים בשוק בצלים טריים וישנים, יש לברר את זמן לקיטתם. ואם אי אפשר לברר, יעשר שני עישורים - שני ועני - מספק. **פירות האילן** - יש להבחין בין פירות חורף ואביב כגון האבוקדו, לבין פירות הקיץ כגון האפרסק והשסק. כמו"כ יש להבחין בפירות שמצויים כל השנה, מקירור או איחסון. פירות הדר שילקטו אחר ט"ו בשבט, יעשר שני עישורים מספק, ואפי' הביאו שליש קודם ט"ו בשבט, כמבואר לעיל. ובכל הספיקות הנ"ל האם צריך ליתן את מעשר העני המסופק לעני, ביארנו הדין בספר קצירת השדה.

בברכת שנה טובה ומבורכת שניאור ז. רווח ראש המכון

רבינו יהודה נחמיה הכהן זלה"ה
מדויני וחכמי פאס המעטירה

מתורתו של בעל 'עיר חדשה'

בגליון הקודם סיפרנו כי זכינו בסייעתא דשמיא לעמוד על כמה ציוני דרך חשובים בתולדות חייו של הגאון רבינו יהודה נחמיה הכהן זלה"ה בעל 'עיר חדשה' על המשניות, אשר זכינו להוציא את ספרו על משניות זרעים ח"א והנה הנחנו עתה על מש"ב הדפוס את חלקו השני 'זרעים ב' (ראה מדור סקירת ספרים), וזו סייעתא דשמיא כבירה אשר מצאנו כי במהלך חיי המחבר החל לחתום אף בשם נחמיה, ובדורות הבאים אחריו חל בלבול וחשבוש לשני חכמים שונים. מה גם שתוספת השם באה בעיקר בשימוש כדיון כך שזאת מה שגילה לנו שרבינו שימש כדיון.

גילוי זה מגיע על ידי גילוי כתי"י של פנקס הכתובות מהעיר פאס החל משנת ת"ס [!], שנרשמו בידי היעב"ץ, וכך החילונו במלאכת האיסוף והאיתור של תשובות רבינו זלה"ה הפזורים בכתבי יד. נציין כאן את הרב נתנאל אביטל שליט"א מחוקרי המכון אשר הודות לתושייתו נמצאו פרטים אלו.

לפנינו תשובה שמקורה בכת"י הספה"ל 28=6127. אוטוגרף. ושם תשובות רבות מחכמי הדור בנושא, מחכמי פאס, מקנאס וארבאט. ועי' נופת צופים סי' כ"א, ותורת יקותיאל הלכות טוען ונטען סי' ב'.

תשובה בענין עדים על תנאי בשטר

לצורך הבנת התשובה נקדים על המעשה ועל הנכתב בעניינו: יצחק אלבאז קנה מיצחק לעג'ימי 'אלסק"א' - דהיינו מונפול על מכירה דבר כל שהוא בקזבלנקה, וכתב לו שטר על חובו. כשמת יצחק לעג'ימי באו יורשיו וגבו ע"פ ב"ד מנכסי יצחק אלבאז. כששמע יצחק אלבאז, שלח שטר קבלת עדות של ב' עדים, אחד מהם מעדי השטר ואחד מהם עד דעלמא, שנכחו בשעת הקנייה, וראו שהתנה את התחיבותו רק באם ירויח ממכירתו, אך אם יפסיד - ההפסד יתנכה מהחוב. ועתה אומר שלמעשה הפסיד מהמכירות, ויורשי יצחק לעג'ימי בגבייתם לא התחשבו בזה.

חכמי מקנאס פסקו לזכות היורשים, ונימוקם: הואיל ונח' הרמב"ם והרא"ש אם מקבלים עדי שטר שאומרים שהיה תנאי על השטר, דלרמב"ם אם כתב ידם יוצא ממקום אחר הוי חוזרין ומגידין, אבל אם הם מקיימים עתה כתב ידם ומוסיפים את עניין התנאי השתא הוא דמסהדי, ואפי' אם אומרים דבר הסותר עדותם, דבריהם האחרונים מתקבלים. ולרא"ש בכל גוונא יכולין לחזור ולומר תנאי היה בדבר, ואפי' שעדות ראשונה היתה בע"פ.

דעת מר"ן אינה ברורה. בחו"מ סי' כ"ב ס"א כתב שאין העד יכול להוסיף אחר עדותו תנאי, ובסי' מ"ו סל"ז כתב דנאמנים ונראים דבריו רק באין כת"י יוצא ממ"א, ובסי' פ"ב סי"ב כתב שנאמנים אפי' כת"י יוצא ממקום אחר, כיון שאין התנאי סותר את השטר. הסמ"ע ביאר בשלשת הסעיפים כך: סי' כ"ט ששלל תוספת תנאי - איירי אחר שהעידו בע"פ דמוכח מדבריהם שזה מה שידעו ועתה שקר הם מוסיפים, סי' מ"ו לעולם כוונתו גם אם יוצא ממקום אחר ולא כיוון לכלול דין תנאי עם דינים האחרים ששם, וכן הוא בסי' פ"ב. והוסיף שהתירוץ דחוק.

חכמי מקנאס ורבאט לא קיבלו את תירוץ הסמ"ע שכתב עליו בסוף דבריו שהתירוץ דחוק. ולכן החליטו דאזלינן בתר משנה אחרונה שזה סי' פ"ב, וכדעת הרא"ש. ובנופת צופים סי' כ"א דחה אותם בכל מכל, שאין אומרים משנה אחרונה בדברי השו"ע וכו'. אבל הוי ספק וצריך להחמיר מספק ולומר דאין מוציאים ממוחזק. וא"כ גם לדעתו שלא כדין הוציאו היורשים ממוחזק.

רבינו השיג עליהם שהדוחק בכלל לא הולך על עיקר התירוץ שמר"ן כהרא"ש, אלא על ביאור סי' כ"ט, בענין עדות שבע"פ. וטוען שגם דבריו על הרמב"ם והרא"ש שלכ"א 'שניהם שוים', זה על עדות שבשטר ושבע"פ.

ראיתי את כל הרשום בספר פסקי דינים שביד היקר יצחק אלבאז, מהם מזכים ומהם מחייבים ליצחק הנזכר לשלם במיטבא דמי האלסק"א שמכרה לו הי' יצחק לעג"מי לזכות חבריו, ואחר ההתבוננות וההשקפה לטובה בדבריהם יש"ץ, ראינו שהדברים ברורים לרואי השמש והדברים מחוורים כשמלה שיצחק הקונה האלסק"א זכאי בדינו ופטור גמור מההפסד, דמלבד שהיא מכת מדינה, אלא שהעידו העדים שלא רצה לקנות עד שומעו דברי המוכר שאם הרויח הרויח לעצמו ושם יפסיד עליו ידידה המוכר להדר, ולא מיבעיא השתא שעדים דעלמא מעידים על זה, אלא אף עדי השטר נאמנים לומר תנאי היה הדבר, וכמ"ש בחומ"ש סי' פ"ב י"ב, וכתב הסמ"ע דלא הוי חוזר ומגיד אלא כמפרשים דבריהם ולא הוי עקירת שטר לגמרי כמ"ש חכמי מקנאס יש"ץ וכמ"ש הסמ"ע שהשטר חל אי יתקיים התנאי, ומינה לנידון דידן שהשטר חל אם יהיה שם ריוח, כההיא דסימן מ"ו לא איירי בתנאי שאינו מבטל השטר אלא בשאר דברים שמבטלים השטר כגון הנהו שהזכיר להדיא אנוסים היינו וכו', כמ"ש הסמ"ע ליישב דבהרי מר"ן, וההיא דסימן כ"ט דאינו יכול להוסיף תנאי יישב הסמ"ע דכיון שהעיד בב"ד על פה אי איתא שהיה תנאי מיד היה לו להזכירו, ואף שלהרמב"ם והרא"ש למ"ד כדאית ליה ולמ"ד כדאית ליה שניהם שוין, מר"ן ס"ל דיש חילוק ביניהם, וע"ז הוא שכתב הסמ"ע והוא דחוק קצת, לא על הישוב שישב ההיא דסימן פ"ב וההיא דסימן מ"ו, דההוא ישוב נכון, אלא אההיא דסימן כ"ט הוא שכתב כן, דקשיתה להרב כיון דהרמב"ם והרא"ש ס"ל דשניהן שוין ומר"ן מוכרחים אנו לומר דס"ל דיש חילוק ביניהם, לזה כתב והוא דחוק קצת, ומהתימה מחכמי מקנאס יש"ץ שכתבו לחייב ליצחק הקונה שלא כדין.

ומעתה קם דינא ואחזור, שבמוכר שגבה מהלוקק ההפסד ההוא, בעמוד והחזר קאי, אלא שהלוקק ישבע על מה שגבה מהאלאסק"א והשאר פטור ומותר, זהו מה שנ"ל בזה, וצור ישראל יצילנו משגיאות ומתורתו יראנו נפלאות, כה דברי איש צעיר החותם פה פאס יע"א באב יה"ל, תקס"ב לפ"ק, והכל שריר ובריר ונהיר וקיים, **נחמיה יהודה הכהן**.

חיזוק לימי התשובה

שיחה מוסרית מאת הראשון לציון

כל אחד צריך לבחון איך עבר עליו הימים הללו של חודש הרחמים והסליחות, האם באמת ניצלנו אותו, האם באמת התעלינו והתקרבנו יותר אל ה'. אך לא בשביל להיות בעצבות, כי על פי רוב לא השגנו את כל מה שייעדנו לעצמנו, אלא 'ואנחנו קמנו ונתעודד', כבר מעשיו, אף אחד לא ינום ולא ישן עד שיכין לו תכנית איך יראו הימים הקרובים. הבעיה של כולנו היא שאנו יוצאים מהשיעור עם החלטות, אך 'בחצרות א-לקינו יפריחו', אנו חושבים שלא נשכח, אך מיד באה איזה ידיעה לאדם שמרעשה את עולמו ושוכח מה היה ומה קיבל על עצמו. ועד שמסיים עם עניין אחד בא עניין חדש. צריך לתפוס ראש, לזכור שגם שהאדם מתעסק בכל מיני עניינים הנצרכים לו, אל לו לעזוב את המחשבות של התשובה, להמשיך ולהתעקש.

חשוב מאוד שלא לקבל דברים בכללות, מי שאומר 'אני אתפלל את כל התפילה בכוונה' זו ליצנות, אלא יקבל על עצמו רק את הברכה הראשונה בתפילת שמונה עשרה, שיאמר בכוונה עד 'מגן אברהם', אחר כך ימשיך לכוון כמה שיכול, אך הקבלה שקיבל על עצמו לא יעבור עליה 'חוק בל יעבור'. כך גם בלימוד, יקבל תוספת על הקבוע.

כי תצא למלחמה

כשהאדם מתקרב לה' ומשתדל באמת, ה' נותן לו עוד סיעתא דשמיא, "כי תצא למלחמה על אויביך", זה לא בא בקלות, אתה לא יכול לשבת והיראת-שמים תבוא אליך, ממון יכול לבוא, מזון יכול לבוא, אבל יראת שמים לא באה, על יראת שמים צריך להתאמץ.

דברי תורה צריכים חיזוק, כי כשאתה לא עושה חיזוק אתה ממילא מידרדר. האדם נמשך אחר החומריות כי הגוף שלנו חומרי, בשביל להימשך ולהתקרב לצד הרוחני צריך להתאמץ, לכבוש את החומר ולהשתלט עליו שיהיה בידנו. וזה קשה, מי אנחנו, איך נצליח לשלוט כך בחומר. אלא שיש לנו הבטחה מה' יתברך, "ונתנו ה' א-ל-היך בידך ושבית שבינו", אתה תשבה את הכוחות של היצר ובהם תעבוד את ה'. צריך לדעת שזה לא בא בקלות אלא במאמץ, ועלינו להיות נכונים ומזומנים למאמץ הזה. יצר הרע מראה לאדם שאם יעשה כך לא יהיה לו כח, אך האמת היא שכשהאדם מתאמץ בתורה ויראה באמת ובנכון זה מוסיף לו חיים וכח, "מרבית תורה מרבית חיים" (אבות ב, ז), "גדולה תורה שהיא נותנת חיים לעושה בעולם הזה ובעולם הבא" (שם ו, ז), לא רק בעולם הבא נותנת חיים לאדם, אלא גם בעולם הזה נותנת לו חיים, חיים של חיות בריאות ושמחה.

הימים הולכים והשעות חולפות, ובעונותינו אנחנו לא מרגישים זאת ונשארים במקום. והלוואי ונישאר, כי אין כזה דבר להישאר במקום, כשלא עולים אז יורדים. אנחנו לא מלאכים, המלאכים

נקראים "עומדים" (זכריה ג, ז), אך אנחנו "מהלכים" - או עולים למעלה או יורדים למטה. אין אדם שנשאר במקומו, האדם יכול לכוון את הילוכו כלפי מעלה, להמשיך להתעלות, להידבק בה' יתברך. ויכול לכוון את הילוכו כלפי מטה, בזה אינו צריך להתאמץ לכוון אלא בעצם זה שעוזב את עצמו כבר יורד. כמו שעוזב חבל שטיפס עליו, ודאי שירד, השאלה היא רק כמה מכות וחבלות יקבל. בשביל לעלות צריך התאמצות, ובידינו ובכוחנו הדבר כי ה' עוזר.

פחד

כל אחד יוסיף מהיום לפחות רבע שעה של לימוד תורה בלילה או בבוקר. מי שיוסיף שעה ה' לא יכעס עליו, אך לפחות יוסיף רבע שעה, להראות שאנו דואגים וחרדים מיום הדין.

ישנה שאלה מפורסמת מבעלי המוסר - למה ראש השנה שהוא יום הדין הוא הראשון לעשרת ימי התשובה, לכאורה היה כדאי שבהתחלה יהיו ימי התשובה, ביום התשיעי יום הכיפורים, וביום העשירי יום הדין? "דרשו ה' בהימצאו קראוהו בהיותו קרוב", אלו ימים שה' קרוב לאדם, האדם ישוב בתשובה, יכנס ליום כיפור שימחלו לו עוונותיו, ואחר כך יגיע נקי ליום הדין, למה הסדר הפוך?!

אלא היסוד האמיתי שיכול להביא את האדם לתשובה זה רק הפחד. אומרת הגמרא "גוף קשה פחד שובר" (בבא בתרא י.), גוף האדם קשה, אך כשנכנס בו פחד, מאיזה מחלה או עניין, הוא נשבר מעצם הפחד, אפילו יהיה האדם גיבור. לענייננו נסביר שהגוף זו חומריית, קשה לשבור את החומריית הזאת, קשה להתגבר עליה, אבל יש דבר שיכול לשבור אותה - הפחד, פחד מיום הדין "מי לא יירא מיום הדין הנורא". הפחד הזה מחזק את האדם, גם לאברהם אבינו היתה חומריית, אך הוא נלחם בה, "ויחבוש את חמורו", חבש אותה וגבר עליה.

התבוננות

צריך פחד, כי אפילו שהשכל מבין התאוות עדיין גוברות. ובשביל להגיע לפחד הזה צריך להתבונן, הרי לא מדובר בפחד מרעש של יריות ופגזים, אלא זה פחד רוחני, וכי יש משהו שרואה את יום הדין של הקב"ה?! כשהאדם לא מפחד הוא ממשיך בדרכיו, אפילו שמתעורר בשכלו ורוצה לשפר את מעשיו, עדיין ממשיך בדרכיו. אך כשבא הפחד הוא משבר את חומריית הגוף ואז האדם יכול באמת להשתנות, קשה לאדם לשנות את ההרגלים שלו, אך הפחד משנה.

על האדם לראות שהוא עומד לפני יום הדין, יום שבו "ספרי חיים ומתים לפניך נפתחים". יום בו ה' יתברך קובע "מי יחיה ומי ימות, מי בקיצו ומי לא בקיצו, מי במים ומי באש... מי יעני ומי יעשיר, מי ישפל ומי ירום", רואים זאת יום יום, כל אלה שנפטרו השנה יש ביניהם צעירים ומבוגרים, חולים ובריאים, באש בתאונות ובמים בטביעות. הכל נכתב בראש השנה שעברה, נקבע לכל אחד היום והשעה בדיוק, איך ימות ומה יהיה לו. אדם נכנס עכשיו לראש השנה אחר, ליום כיפור אחר, וכי יכול להיות שקט?! אפילו יהיה הטיפש הגדול ביותר אם יתבונן מעט, יפחד. יתבונן הרבה, יפחד יותר. ככל שהאדם מתבונן פחד ואימה יאחזוהו, וזה נותן כח.

ימי תשובה

לכן נתנה לנו התורה עשרה ימים של תשובה, ראש השנה בהתחלה ויום כיפור בעשירי, "ובחודש השביעי באחד לחודש מקרא קודש יהיה לכם כל מלאכת עבודה לא תעשו יום תרועה יהיה לכם... ובעשור לחודש השביעי הזה מקרא קודש יהיה לכם ועיניתם את נפשותיכם". והימים שבניתיים הם כמו חול המועד, ימים של תשובה. מתחילים דוקא ביום הדין כי האדם מרגיש פחד ומתעורר. אומר האר"י שכשהאדם מתבונן ונופלים עליו אימה ופחד גדול, אלו הרגעים שדנים אותו. לא יחכה האדם לאותו רגע, אלא יכין את עצמו. ידוע כי לאחר השחיטה והקפאת הבשר במפעלים, נותנים לו מכת קור עצומה במקיאים מיוחדים ואחר כך מכניסים אותו להקפאת רגילה, כי מכת הקור הזאת בהתחלה גורמת לבשר להישמר טוב יותר. התורה נתנה לנו ביום ראש השנה מכה של אימה ופחד טובים, מכת התעוררות של "אשרי אדם מפחד תמיד", שמעודדים ומרוממים את

שיחה מוסרית מאת הראשון לציון | מאמרים ותשובות

האדם שיתנער מהאפרוריות שלו. ואחרי המכה הזאת ממשיכים עד החתימה ביום כיפור, כך שכל הימים הללו הם כמו יומא אריכתא של תשובה, בראש השנה כותבים וביום הכיפורים חותמים. ה' ברחמי נותן עוד הזדמנות לתקן ולהמתיק.

רבתינו ע"ה הוסיפו ותיקנו לנו את כל חודש אלול לייחדו לתשובה ומעשים טובים, כדי שבכל זאת לא נבוא ריקים לדין, מי יודע אם נשרוד את מכת הפחד הזאת. לכן כל אדם ישתדל בימים הללו להוסיף תורה ויראה, להוסיף לפחות רבע שעה של תורה. ובזה שמשתדל, מוסיף ודוחק את עצמו, הקב"ה רואה שהוא נכנע לפניו ומפחד מן הדין וכותבו לחיים. צריך לפחד מהדין, מי שאינו מפחד הוא במצב מסוכן וחייב למצוא את הדרך שיתעורר בה, זה לא פחד של שטות, אלא פחד שבונה ומרומם את האדם ומביא אותו להמתיק את כל הדינים.

עשה למען שכינתך

בימים אלה צריך להתחזק בתפילה על הפרט והכלל, ובמיוחד להתפלל על הרוחניות. בעוונותינו הרבים, בעקבות התביעה של אוהלי הרשעים שעושים כל רשעה בעולם נגד התורה, עשו משפט על הכותל המערבי. אלו אנשים שמחתנים גוים עם יהודים, אין להם לא כיפור ולא שבת אך רוצים תפילה בכותל. לא יעלה בדעתו של אף אדם שהם רוצים להתפלל, אלא הם רוצים לחלל את הכותל. הקב"ה עזר וביטלו את התכנית הרעה שהיתה על ידי הממשלה, אך ישבו וחיכו בחיבוק ידיים עד שבית המשפט לקח לידי את הדבר. זה היה צפוי, גלוי וידוע, אמרנו את זה בקולי קולות שהשתיקה הזאת היא הסכמה מראש.

בית המשפט דורש תמיד שוויון. בעיקרון השוויון זה דבר טוב, אך אי אפשר לקחת אותו לכל עניין, ראינו מדינות רבות שנחרבו בשם השוויון. בעניין הזה של הכותל המערבי מה שייך שוויון, וכי זה דבר שלנו שאנו יכולים לדון בו? וכי יש משהו שיכול לקנות או למכור את הכותל? אין בזה רשות לא לממשלה ולא לבית משפט, לא לרב זה או אחר, זה קודש לה' יתברך, זה ממון גבוה, אין לנו בו שום קנין ושום שלטון.

אנחנו הולכים להתפלל במקום הקדוש הזה, כל הבא ברוך הבא, שגם הם יבואו. אך יש סדר, גברים עומדים במקום אחד ונשים במקום אחר. הרפורמים מנסים לזרות חול בעיניים ולומר שהחרדים והקיצונים המציאו את ההפרדה בין הנשים לגברים. אלו טענות כמו של מכחישי השואה, הרי בכל המשניות, בגמרא וברמב"ם מפורש בבירור שהיה בבית המקדש עזרה לגברים ועזרה לנשים, אין בזה ספק לאף אחד, וכי אנחנו חידשנו את זה? אומרת המשנה במסכת סוכה (פ"ה): "מי שלא ראה שמחה בית השואבה לא ראה שמחה מימיו... ומתקנין שם תיקון גדול", שואלת הגמרא מה זה התיקון הגדול שתיקנו שם, ועונה הגמרא: "התקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה", תיקון גדול כדי למנוע פרצות ופריצות. וכי זה נקרא שאנו ממציאים? אנו בוכים וצועקים שלא יבואו לחלל את הקודש, זה חורבן ממשי שמתהווה בימינו לעינינו.

אין ייאוש

אך כמו שעל החורבן עצמו לא התייאשנו ואנחנו ממשיכים להתפלל, כך גם כאן אנו לא מתייאשים, נמשיך להתפלל ולא נתייאש. היינו הרבה בגלות וסבלנו רדיפות והריגות, וב"ה אנחנו חיים וקיימים. הקב"ה מחדש בכל יום טובו, גם זה יעבור, גם העבירות של הרפורמים יעברו והם עצמם יבכו ויתחרטו על מעשיהם. הם חושבים שיש בזה עניין של ניצחון, אך אנחנו לא עושים בשביל ניצחון, אנחנו עושים כדי לשמור על קדושת השכינה. כמה ניסו להחריב את המקום הקדוש הזה, אך הקב"ה גזר שהכותל המערבי ישאר בכבודו, בתפארתו ובקדושתו.

כשה' עושה לנו נסיונות כאלה זה עצמו דורש מאתנו התחזקות בתורה, תפילה ותשובה. הקב"ה ישיע אותנו, יראה בעווננו ויחיש את גאולתנו, אמן.

[נערך על ידי תלמיד ומובא באחריותו, להערת והארות [vaknines@gmail.com]

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
וראש המכון למצוות התלויות בארץ

בענין מנהג אכילת הסימנים בלילות ראש השנה

סדר האכילה, והזהירות מהרקים בסימנים אלו

- א. נהגו בקהילות ישראל, לאכול סימנים מיוחדים המסמלים התחלה טובה לשנה הבאה עלינו לטובה, מנהגים שונים נהגו בקהילות ובעדות השונות של עם ישראל, עיקר המנהג הוא באכילת הסימנים, אך בשעת הצורך די בראיית הסימן ובאמירת יהי רצון על הראיה^א.
- ב. לאחר האכילה או הראיה, נהגו לומר "יהי רצון" על סימן טוב שקשור לסוג המאכל^ב.
- ג. מנהגים שונים היו איזה סוגי מאכלים הם סימנא טבא, ובגמרא כבר נזכרים, הדלעת, רוביא, כרתי, סלק ותמר^ג.
- ד. הטור הביא שאוכלים גם אתרוג בליל ר"ה, ויש שלא נהגו בזה^ד.

א שנינו בגמ' במס' כריתות (דף ו' ע"א) אמר אביי יהא רגיל אינש למיכל ריש שתא קרא ורוביא כרתי סילקא ותמרי, ע"כ. ובטעם הדברים הקדים אביי ואמר שם שהיינו משום שסימנא מילתא היא, פירוש: שסימן טוב הוא להתחיל שנה חדשה ולהתחיל עם סימנים טובים הרומזים לזה. והנה דברי אביי נשנו גם במס' הוריות (י"ב ע"א) ושם שנינו: יהא רגיל למיחזי בריש שתא קרא ורוביא כרתי וסילקא ותמרי, ע"כ. הרי שבמס' הוריות הסתפק אביי בכך שאדם יראה את הסימנים האלו, ולאו דוקא שיאכל. ובאמת שדבר זה הוא נפק"מ להלכה, כפי שכבר הזכיר מרן בב"י (אורח סי' תקפ"ג) שכן גרסו בערוך ערך קרא ובכלבו (סי' ס"ד) "למיחזי", אלא שהגירסא בספרים דידן למיכל. ומ"מ נ"מ להלכה הזכיר בכה"ח (תקפ"ג אות ו') במי שאינו יכול לאכול, או שחושש מתולעים שדי בראיה בלבד, והוסיף שם שבלא"ה אפי' במי שחסר לו איזה מין ורוצה לומר יהי"ר שלו בלא אכילה ובלא ראייה רשאי, דאין זה ברכה כדי שנאמר דהוי ברכה לבטלה, אלא בקשת רחמים, וכמה יהי"ר אומרים משום בקשת רחמים בלא אכילה ובלא ראייה וזה לא גרע. עכ"ד. וצ"ל שה"ה אם נמצא שאחד מהסימנים לא מעושר וכיו"ב, שדי בראיה ויאמר יהי"ר. ומ"מ לכתחילה המנהג לאכול הסימנים ולא להסתפק בראיה וכ"כ מרן הברכ"י בסי' תקפ"ג אות א.

ב הנה הטור שם הזכיר הסימן טוב שיש בכל סימן אך לא הזכיר שצריך לומר יהי"ר כל שהוא, אך הביי הביא שם בשם המרדכי שכתב שרבינו האי גאון היה נוהג לומר לפני כל אכילה את הסימן הטוב שבו וכגון על הקרא "שיקרע גזר דיננו" וכיו"ב. וכך פסק להלכה מרן בשו"ע סי' תקפ"ג סעי' א', שכשיאכל יאמר יהי"ר וכו'. וזה שאומר בלשון תפילה היינו יהי רצון וכו', כ"כ האבודרהם וכ"כ הכלבו וכדבריהם כתב בשו"ע.

ג בגמרא בכריתות ובהוריות שם, ועל זיהוי המינים ראה עוד להלן.

ד כתב רבינו בעל הטור (אורח סי' תקפ"ג) שאוכלים גם אתרוג בליל ראש השנה, ובב"י כתב שליתא בגמ' בנוסחי דידן, ובכה"ח (שם אות י"ח) הביא בשם היפה ללב שלא יאכל הרבה מפירות שיש בהם טעם וריח כגון תפוחים ולימונים מתוקים וכדומה, דפירות שיש בהם טעם וריח גורמים טומאת קרי מאוד, ומה"ט קחשיב בגמ' ביומא דף י"ח ע"א שלא היו מאכילין לכהן גדול אתרוג שיש בו טעם וריח לפי שמרבה טומאה.

מנהג אכילת הסימנים | מאמרים ותשובות

ה. יש מי שהזכיר שיש מנהג לאכול ריאה בליל ראש השנה, ויש שנהגו לומר קודם האכילה: "הי"ר מלפניך ה' אר"א שתאיר עיננו במאור תורתך".

ו. נהגו בקהילות ישראל, לאכול תפוח בדבש, ולבקש שתתחדש עלינו שנה מתוקה והגם שיש פירות מתוקים מהם, מכל מקום ע"פ הסוד תפוח עדיף. ועוד נהגו לאכול רימונים ולבקש שירבו זכויותינו כרימון. ואין להרבות באכילת פירות מתוקים¹.

ז. המנהג לאכול ראש של כבש בליל ראש השנה, ולבקש שנהיה לראש ולא לזנב, ותזכור לנו אילו של יצחק אבינו. ויכול ליקח גם ראש של שאר בעלי חיים [רק שישמט תזכור לנו וכו'], אולם אין ליקח ראש של עז².

ח. יש שנהגו להימנע שלא לאכול אגוזים בראש השנה, ויש שלא נמנעו מזה³.

ט. יש שנמנעו מלאכול ענבים בראש השנה, ויש מי שכתב שהיינו דווקא בענבים שחורים, אולם ענבים לבנים אדרבה סימן טוב הוא. ויש שהקפידו שלא לאכול זיתים שחורים בראש השנה⁴.

י. יש שנהגו לאכול דגים ולבקש שיפרו וירבו כדגים. ויש שנמנעו מאכילת דגים בראש השנה⁵.

יא. נהגו שלא לאכול דברים חמוצים, מרים או מלוחים בראש השנה. ורבים שנמנעים גם מאכילת דברים חריפים בראש השנה, והוא הדין שתייה של משקאות חריפים, ומי שקשה לו לאכול את

ה כך הביא הרמ"א בדרכי משה (שם ס"ק א') הזכיר שיש נוהגים לאכול ריאה לפי שהוא מאירת עיניים, וכתב הכה"ח (שם אות ט"ו) שיש שאומרים לפני אכילת הריאה "ראה נא בעונינו וריבה ריבה ומהר לגאלנו גאולה שלימה למען שמך ויהי"ר מלפניך ה' אר"א שתאיר עיננו במאור תורתך".

ו כ"כ הרמ"א על השו"ע שם, הוסיף שיש נוהגים לאכול תפוח בדבש (והוא מדברי הטור) וכתב הרמ"א שאומרים תתחדש עלינו שנה מתוקה. והוסיף שיש נוהגין לאכול רימונים ואומרים נרבה זכויותינו כרימון. ומש"כ לאכול תפוח היינו מעט ולא להרבות וכנ"ל דברי היפה ללב שריבוי אכילה מזה מביא לידי טומאה. ומ"מ מעט המנהג לאכול ואע"ג שיש פירות יותר מתוקים מ"מ ע"פ הסוד עדיף תפוח שרומז לשדה של תפוחין וכידוע למקובלים (כה"ח אות י"ד).

ז כ"ה בשו"ע שם בס"ב כתב שאוכלים ראש כבש לומר נהיה לראש ולא לזנב, וזכר לאילו של יצחק, ע"כ. והנה א"כ הזכירו כאן ב' טעמים. וכתב הכה"ח (אות כ"ד) שהנ"מ ביניהם שלטעם של ראש ולא לזנב צריך ליקח ראש ואז אפשר גם ראש שור או שאר בעל חיים, ולטעם השני צריך בשר כבש אייל דוקא ואפי' לא ראש, ולכן אם אינו מוצא ראש כבש שיש בו שניהם, יקח או ראש שור או בשר כבש, אך לא בשר שור שאין בו אף אחד מהטעמים ומ"מ לא יקח ראש עז, שאיהו משום דינא קשיא. ובב"י הביא שיש נוהגים לטבול את ראש הכבש בדבש.

ח כתב הרמ"א על השו"ע (ס"ב) שיש מדקדקים שלא לאכול אגוזים שאגוז בגימ' חטא. ואמנם בד"מ הביא בשם הכלבו שהעיד שהר"מ נהג לאכול שום ואגוזים ולא חשש למחמירים בזה. אמנם הד"מ הוסיף שם בשם המהרי"ל טעם שני (והבי"ד גם ברמ"א שם) שאגוזין מרבים כיחה וניעה ומפריע בשעת התפילה והתקיעות, ולפי"ז כתב הכה"ח (אות כ"ח) שכל אדם אם יודע שיש דבר שמרבה לו כיחה וניעה שעליו להמנע מאכילה דבר זה.

ט כתב בספר מעשה רב ש"פ הסוד אין לאכול ענבים בר"ה וזכר לדבר דברי הגמ' בברכות נ"ו שהרואה ענבים בחלום אפשר וסימן רע הם. וכתב הכה"ח (אות כ"א) שהיינו דוקא ענבים שחורים אך לבנים אדרבה סי' טוב הוא. ובגליון הכה"ח כתב מרן הראש"ל זצ"ל שהמנהג לאכול ענבים לבנים וכ"כ במחזור ויטרי שכן המנהג בפרובינצא. וכן היה המנהג אצל כמה מגדולי רבותינו שבמרוקו לאכול ענבים לבנים בליל ר"ה [עי' לקמן מה שהבאנו מספר נשמת חיים]. אמנם הקפידו שלא לאכול ענבים שחורים וכן הקפידו שלא לאכול זיתים שחורים. ומכל מקום נראה דמה שנהגו, נהגו והבו דלא לוסף עליה לאסור כל אכילה או שתיה של מוצרים שצבעם שחור, דאין לחוש ולהימנע מזה.

י כתב האבודרהם שיאכל דגים לפרות ולרבות כדגים, ע"כ. (ויש נוהגים לאכול ראש הדג, ועי' לעיל בטעמים שהזכירו בליקחת ראש שהזכירו בזה שני טעמים, ודו"ק). והרשב"ץ כתב דיש לחוש לשמו של הדג שנשמע כדאג - דאגה, והרב ברכ"י כתב שמצא לכך סמך מהזהר [ועי' מש"כ במורה אצבע אות רנ"ג], אמנם כבר כתב הגאון רבי יוסף משאש זצ"ל בספרו מים חיים או"ח סו"ס רמ"א שבארצותינו לית דחש לזה וכו"ע אוכלים אותם. ע"כ. וגם בזה ינהג כל אחד כמנהג אבותיו.

מאכלו בלא אכילה או שתיה של חריף, נראה שיכול לאכול ואין חייב לאנוס עצמו ולהצטער במאכלו^{יא}.

יב. יש ליזהר שלא לכעוס בימים אלו שמלבד גודל האיסור גם לא מסמנא מילתא ויהיה שמח וטוב לב בבטחון בה' ובישועתו^{יב}.

יג. המנהג הרווח הוא לאכול הסימנים בשני לילות של ראש השנה. ויש מי שכתב שלא נוהגים בלילה השני. ויש מי שעשה סדר אחר בלילה השני^{יג}.

יד. בזיהוי המינים של הסימנים הנזכרים, מצאנו מנהגים שונים, וכגון הרוביא שיש אומרים שהוא התלתן. ויש שביארו שהוא השומשום. ויש אומרים שהוא החילבה, ויש שלקחו את הלוביא הירוקה. ויש שלקחו את השעועית היבשה. וכן בסילקא, יש שמשתמשים בסלק האדום המצוי, ויש בעלי סלק הירוקים, ובכל אלו אין כלל קפידא, וכל אחד יעשה כמנהגו ויכוין עליו לסימנא טבא^{יד}.

טו. גם באופן סדר האכילה, מצאנו מנהגים שונים, יש שהתחילו עם התמרים, ויש שהתחילו עם התפוח בדבש, ולכל מנהג מקור בהלכה כל אחד יעשה כמנהג אבותיו^{טו}.

טז. יש שנהגו לאכול הסימנים לאחר הקידוש וקודם נטילת ידיים, וכך נהגו גדולי רבותינו זיע"א, אולם המנהג הנפוץ יותר לערוך את מנהג אכילת הסימנים לאחר נטילת ידיים ואכילת כזית

יא ראה לרבינו החיד"א (טוב עין סי' יח אות צא), בפמ"ג ריש סי' תקפג, ובמשנ"ב (סי' תקפג ס"ק ה), ובבא"ח (פר' נצבים ש"א סעי' ה), כה"ח (אות יח) ועוד אחרונים. ושם הוסיפו אף הדברים המרים והמלוחים. ופשוט שאין הכוונה אלא כאשר טועם החמיצות בהבלטה כגון מלפפון חמוץ וכיו"ב, אולם אם מוסיף מעט חומץ או לימון לתבשיל שמאזן את טעמו, שאין צורך להימנע מכל כלל. ולפי"ז ה"ה שלא לאכול דברים חריפים, ולפי"ז נהגו להקפיד שלא לשים על השולחן יינות או משקאות חריפים. אמנם בערוה"ש (שם סעי' ג) אחר שהביא שאין אוכלין את הדברים החמוצים, המלוחים והמרים, הוסיף שאין בכלל הפלפלין שהם מתקנים את המאכל, כמו הדגים שאי אפשר לאוכלו בלי פלפלין, ועיו"ש. וידידי הגרי"נ שליט"א בספרו מעיין אומר (ח"ג עמ' רכד) כתב ששאל ממרן זצ"ל על מי שרגיל לאכול עם חריף כל השנה, כיצד ינהג ברה"ה, והשיב לו מרן שיכול לאכול, ובהערה שם ביאר שלכאורה בכל המקורות אין מוזכר חריף, ואדרבה לכאורה חריף הוא סימנא טבא [כמבואר בגמ' בנדרים "ובינא חריפא" שהוא סימן לדבר מוצלח], אלא שמ"מ בחזו"ע (ימים נוראים עמ' צט) כתב מרן זצ"ל להשוות החריף לחמוץ. אלא שבכל אופן מהתשובה בע"פ מוכרח שאלו שרגילים בזה יכולים להמשיך, ששמחת יום טוב עדיפה מסימנים. ע"כ. וכן נלענ"ד עיקר לגבי חריף או משקאות חריפים, כגון הרגיל בין ולא במיץ מתוק, שיכול לשותותו, ואין צריך להתאמץ ולשתות דבר שאיננו מחבב בעיצומו של יו"ט.

יב כף החיים אות כ.

יג הנה מפשטות לשון השו"ע משמע שמנהג אכילת הסימנים נוהג בשתי לילות ראש השנה, ואמנם בס' בני יששכר כתב (מאמר חודש תשרי מאמר ב' אות י"א) שאי"צ לעשות בלילה השני, אלא שהרב חיד"א במחזיק ברכה (אות ב') כתב שמדעת עצמו נהג לעשות כל הסדר גם בלילה השני, ושוב ראה שכ"כ בספר א"ר. ועוד ראיתי במחזורים שיש שעושים סדר שונה בלילה השני ומתחילים עם הרימון, ולוקחים החבוש ואומרים עליו יהי רצון של התפוח.

יד בשו"ע (שם) כתב שהרוביא הוא תלתן, ובני מרוקו נהגו שהוא זלזלאן הנקרא בימינו שומשום. ועי' בפיהמשי"נ לרמב"ם מ' תרומות פ"י מ"ה. שהתילתן הוא מה שקורין בערבי חילב"ה. ועו"ש בשו"ת מים חיים אות סי' רמ"א בד"ה ואך שמנהג המקובל הוא שהרוביא הוא הזלזלאן הנז' שהוא השומשום והוא שעושין בלילה ר"ה כל יושבי מזרח ומערב. ומנהג ירושלים לקחת את הקטניות הנקראת לוביא וכ"כ הברכ"י (תקפ"ג אות ב שהביא המנהגים השונים בזה), ויש נוהגין ליקח הפסוליא (השעועית) ועי' כה"ח (אות ו'). וכן בסלק יש שנהגו ליקח הסלק הירוק (הנקרא מנגולד) וכך מנהג אבותינו בידינו. ויש שנהגו ליקח מן הסלק האדום. וכל קהילה תנהג כמנהגה.

טו מדברי הטור ומדרשות מהר"ל נראה שמנהגם היה לברך על התפוח בדבש בורא פרי העץ, ומוכח א"כ שאכלו את התפוח ראשון לפני התמרים ולכן היו מברכים עליו. וכיון שהוא סימן טוב הקדימו אותו לתמרים אע"ג שהם משבעת המינים. וכך נוהגים בקהילות רבות כיום. ומאידך בהרבה קהילות אחרות נהגו לברך על התמרים ראשון שכן זה משבעת המינים, ובפרט שהוא גם מתוק, ומכוונים בברכה על שאר פירות העץ. וזאת יש לדעת שאותם שנהגו להקדים את ההתפוח יש לו טעם גם על פי הח"ן, כיון שהתפוח רומז לשכינה הנקראת חקל תפוחין, ובזמן זה היא בסוד דינא קשיא, ועל כן טובל את התפוח בדבש כדי להמתיק את הדינא קשיא לדינא רפא [ראה תשו' מים חיים סי' רמ"א בד"ה ולכן].

מנהג אכילת הסימנים | מאמרים ותשובות

פת, והוא מרווח יותר על פי ההלכה שאיננו מכניס את עצמו לספק ברכה אחרונה וראה עוד בהערה טז.

יז. כמה מנהגים מצאנו אימתי יאמרו יהי רצון על אכילת הסימנים. יש הנוהגים לאומרו קודם ברכת הנהנין. ויש שנוהגים לאומרו לאחר ברכת הנהנין וקודם האכילה ולא חששו בזה להפסק. ויש שנהגו לאחר הברכה לאכול מעט, ולומר יהי רצון ולהמשיך באכילה. ולכל מנהג טעמו עמו, ויסודותיו בהררי קודש וכמו שביארנו בהערה, והרוצה לצאת ידי כל המנהגים, יברך ברכת הנהנין ברכת העץ וברכת אדמה, על פרי וירק שאינם מן הסימנים ומברכים עליהם גם בתוך הסעודה, וכגון ענבים ואבטיח וכיו"ב. ואז קודם אכילת כל סימן יאמר יהי רצון ויאכל, ובזה מיישב כל הטעמים וכל המנהגים יז.

טז. הנה מתי יש לנהוג באכילת כל הסימנים האלו, כמה דיעות הוזכרו בזה בפוסקים, וכמה מנהגים ראיתי בזה, יש שנהגו לסדר הסימנים מיד לאחר הקידוש, ולא חששו לספק ברכה שאינה צריכה, ואף יש מהם שלא נטלו ידים אף ללא ברכה משום דבר שטיבולו במשקה [כגון התפוח בדבש] (ראה בתשובת מוהר"י אבן דגאן בספרו ליצחק ריח חלק שני ד"ג ע"ב), ומשום חשש ברכה שאינה צריכה, גם כתבו כמה מרביתינו שאין לחשוף לזה כיון שכולם מיני תרגימא ובאמת שיודע אני על גדולים וחכמים שנהגו כך. וגם יודע ומכיר אני שיש הנוהגים כך בכל שבת לאחר הקידוש לאכול מיני דגים וכיו"ב קודם הנטילה ולא חששו לברכה שאינה צריכה. ובמחזור "אבותינו" ש"ל ע"י רבי מאיר אלעזר עטייה זצ"ל כתב באם למסורת (הערה 6 בסופה) שכן היה מנהגו של מורינו הגאון רבי יקותיאל חיים בירדגו זצוק"ל שלאחר הקידוש וקודם הנטילה היה עושה את הסדר בלילות ראש השנה.

אולם המנהג היותר נפוץ היום הוא להימנע ולא להיכנס לספק ברכות, וכך ראוי לנהוג לכתחילה וכן העלה להלכה מנחם זצוק"ל הראשון בספריו השונים על החגים [קול סיני ושו"ת יח"ד ח"א ס"ט נא]. וכ"כ מו"ר הראשון הג"ר שמו"ע שליט"א בספרו [כת"י] שערי מועד - מימים ימימה בהלכות ר"ה. וזה מכבר ראיתי שתי תשובות מהגאון רבי יוסף משאש זצ"ל בספרו שו"ת מים חיים האחת היא בחלק או"ח סי' ק"י, שדן אודות המנהג שיש האוכלים דגים בלילי שבתות לאחר הקידוש וקודם הנטילה, וכתב באריכות שיש בזה איסור כיון שהדגים הם דברים הבאים מחמת הסעודה שברכת המוציא פוטרם. ושוב דן בדברי המהר"ם גלאנטי, והוסיף שם שאף אם יהיה בנמצא פוסק אחד שיתיר את זה, למה לנו להכניס עצמינו בספק איסור של ברכה שאינה צריכה. ובהמשך כתב שלא חיישינו להוצאת לעז על איזה רבנים שנהגו כן דמאחר שנגלה האיסור לעינינו לא חיישינו לראשונים, כל עוד שלא יגלה ויראה ההיתר בברור, דחיינו קודמין. ועוד כתב שם דברים חזקים בצורך לבטל מנהג זה. ע"ש. ותשובה נוספת לו בסי' רמ"א, ששם דן על הזמן הנכון למנהג הסימנים בליל ראש השנה, ושוב חזר על דבריו שלא נכון אותם העושים זאת לפני המוציא, כיון שהם מכניסים עצמם לספק ברכה שאינה צריכה, שהם אוכלים יותר מכזית ומכניסים עצמם לספק ברכה אחרונה, ושאינו מיין הקידוש שהוא עיקר הסעודה והוא גורר תאוות המאכל. והביא שם מכת"י של אחד מחכמי תלמסאן הראשונים, שגם כתב כה"ג. ולכן כתב שהוא נוהג לעשות כפי שאביו הגדול רבי חיים משאש זצ"ל נהג [ומובא בספר נשמת חיים עמ' קנח], שלאחר נטילה וברכת המוציא, היה לוקח מעט ענבים ומברך העץ ומכין לפטור כל מיני העץ שלפניו. ושוב היה לוקח חתיכת אבטיח ומברך אדמה ומכין לפטור כל אדמה שלפניו. ואח"כ היה מתחיל את הסדר ככתוב במחזורים והיה מתחיל בתפוח ע"פ הקבלה, ואומר יהי רצון השייך לכל אוכל ואוכל. ובזה היה מנוח לכל הספיקות, ע"ש. ושוב ראיתי במחזור הנז' בהערה שם שכתב שכ"כ בס' נהגו העם בשם אביו הצדיק ישמ"ח עובדיה כמנהג הרב נשמת חיים זצ"ל. ואמנם ידידינו הרמ"א עטייה ז"ל חזק את המנהג הקדום שכפי שכתב שם כך נהגו רוב גדולי רבני מרוקו, ובדאי שמנהגם יסודותו בגדולים ובחכמים, והיכא שנהגו, נהגו עכ"ד.

אולם עדיין טענתו של הגאון בעל מים חיים שרירה וקיימת, שמדוע עלינו להכניס את עצמינו לספק ברכה שאינה צריכה, ובפרט שבאם ינהג כפי שהמנהג שנהג אביו זצ"ל מביא את זצ"ל הספיקות על פתרונם כולל ענין אמירת יהי רצון [ראה להלן], ולכן לעצד מנהג זה עדיף. ומ"מ יש להזהיר לאותם שנוהגים לאכול בתוך הסעודה, שלא לברך אדמה על כל דבר מבושל שנאכל עם הפת וכגון הלוביא והקרא, ולא יברך עליהם כלל, או שיברך על מין אדמה שאינו נאכל עם הפת כגון אבטיח וכיו"ב. ועוד יש להזהר שכאשר יש פירות חדשים על השולחן שמברך עליהם שהחינו, שיסירים מהשולחן או עכ"פ יכסה אותם בזמן הקידוש שמברך שהחינו על היום, שלא יוציא כל המינים שעל השולחן.

יז. הנה מתי יאמר את היה"ח הזה, מצאנו בזה כמה דיעות בפוסקים. והסוברים לאומרו קודם ברכת הנהנין, וכתב בתשו"ת מים החיים הנזכר לעיל, שדבר זה א"א שהרי מקדים ברכת עצמו לברכת קונו. וכן כתב מרן הראשון ביחוד ח"א שם שאין ראוי לעשות כך. וז"ל שם: ואע"פ שבספר מטה משה (ס"ח תש"ז) נראה שיש לומר יהי רצון קודם ברכת הנהנין, וכן כתב בשמו הגאון רבי ברוך פרנקל בהגהותיו, נראה שאין לעשות כן לכתחילה, לפי מה שמבואר בזוהר הקדוש פרשת ויחי (דף רכ"ז ע"ב): שבכל מקום צריך להקדים ולברך ולשבח את הקב"ה תחלה, ואח"כ לברך את חבריו ולהעתיק בעדו, ואם לא עשה כן, והקדים ברכת חבריו לברכת המקום, לא תתקיים אותה ברכה, לפיכך כשבא יעקב לברך את בני יוסף הקדים שבחו של הקב"ה תחלה, וכו', וכן כאן ראוי להקדים

ברכת הנהנין על הפרי, שהיא ברכה להשם יתברך, ולאכול, ואח"כ לומר תפלת יהי רצון שהיא עתירה ובקשת רחמים עלינו. וכיוצא בזה כתב מרן החב"ב (הרב חיים בר' ישראל בנבנשתי), בספרו שיירי כנסת הגדולה (אורח סי' קע"ד הגהות הטור אות ב'): וראיתי להרה"ג מהר"ר אשתרוק בן שאנג"י שהיה נוהג לברך תחלה על היין ולשתות מעט, ואח"כ היה אומר למסובים בשמחתכם, ומסיים שתייתו, ואמר לי הטעם, שאין ראוי להקדים כבוד בשר ודם וברכתו לכבוד שמים. ומכאן סמך גם לענין אמירת יהי רצון שצ"ל אחר ברכת הנהנין וטעימה, ואמנם הכנה"ג שם כתב: ולי נראה שאין בכך כלום, שאפשר שראוי להקדים לומר למסובים בשמחתכם, ואח"כ לברך ולשתות, משום שגדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה. וכיוצא בזה כתב רש"ל, שהמתעטש ואומרים לו חיים טובים, ישיב תחלה להם יוסיפו לכם שנות חיים, ואח"כ יאמר לישועתך קויתי ה'. ומכל מקום כשאני זוכר, אני נוהג כדברי מהר"ר אשתרוק הנ"ל ע"כ. וראה להגאון ר' אליקים גאטיניו בספר אגורה באהלך (דף י"ח ע"ד), שדחה הערת הכנה"ג הנ"ל, שבאופן כזה לא שייך לומר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה, ושאיך בנידון המתעטש, יש להקדים ולומר לישועתך קויתי ה', ואח"כ ישיב לברכת חבריו. (והמקור לאמירת חיים טובים למתעטש, בפרקי ר' אליעזר (פרק נ"ב), וראה עוד בברכות (נ"ג ע"א) ובגליון הש"ס שם) ע"ש. ובאמת שאף רש"ל לא כתב כן אלא כשהוא צריך לענות לחבריו שהקדים לברכו ואמר לו חיים טובים, לכן צריך להשיב לו, ואח"כ יסיים לישועתך קויתי ה', אבל בנידון השותה יין ורוצה לברך את המסובים, נכון יותר שיקדים תחלה ברכה להשתייתו, ואח"כ יברך את המסובים, ומעתה גם בנידון יש להקדים ברכת הנהנין. עכ"ד. אולם כאשר שוחחתי עם הרב מהר"ם אבוחצירא שליט"א נכדו של הצדיק המלובן בבא סאלי זצוק"ל אמר לי שמנהג אבותיו וכך נהג סבו הגדול לעשות את סדר הסימנים לאחר המוציא, והיה מתחיל עם תפוח ע"פ הקבלה, והיה אומר יהי רצון, ומברך הנהנין ואוכל מהתפוח. עכ"ד. וכאמור לעיל הגם שיש שכתבו שאין ראוי לנהוג כך מ"מ יש מן הפוסקים שישבו מנהג זה ע"פ ההלכה. וכן ראיתי להגר"י רצאבי שליט"א בספרו שו"ע המקוצר הלכות ר"ה סי' ק"י ס"ז, שמנהגם הוא לומר יהי רצון ולאחר מכן ברכת הנהנין, ע"ש.

מנהג נוסף כתבו הפוסקים, שיברך ברכת הנהנין ויאמר יהי רצון ואח"כ יטעם, ולא חששו בזה להפסק, כיון שהוא לצורך. וכן כתב מוהר"י אבן דנאן בספרו ליצחק ריח (ד"ו ע"ב אות ר'). אולם בתשובות מים חיים הביא בשם ספר קדמון בכת"י, שכתב וז"ל: וגדול אחד אמר שאין אמירת יהי רצון הפסק, דהוי כמו קידוש של מילה, שאומרים וא"א קיים את הילד הזה, ולא הוי הפסק בין ברכת הגפן לשתייה, ולא נהירא דהתם תקנת חכמים היא מזמן הש"ס וכאן אינו אלא מנהג חדש. עכ"ד. ואמנם האי סברא שאמירת יהי רצון איננו נחשב כהפסק בין הברכה לאכילה הזכירה המגן אברהם על השולחן ערוך (סי' תקפ"ג ס"ק א) וז"ל: "משמע שאוכל תחילה ואח"כ אומר, שלא להפסיק, וכמ"ש סי' קס"ז ס"ו [=שארין להפסיק בין ברכת המוציא לאכילת המוציא. ש.ז.ר.]. ובמ"צ כתב שאומר תחילה ואח"כ אוכל, וצ"ל דס"ל דלא חשיב הפסק, וכי"ב כתב הב"ח בסי' תר"ה בשם התשב"ץ לומר זו חליפתי בין ברכה לשחיטה דזה מיקרי לצורך שחיטה, וכן בסוכה מברכין בין ברכה להמוציא. ומ"מ נ"ל דלכתחילה יש לאכול קודם האמירה דאין זה צורך כל כך. ועוד דגם לצורך אין להפסיק לכתחילה. עכ"ד. [=כוונתו כנראה למעגלי דק שזהו מחזור עם פי' מעגל"צ שנדרס בפעם הראשונה בשנת שכח, ושם אכן כתב שזה המנהג בפולין, רוסיה וליטא, וא"כ זה מנהג קדום מאד]. ובמחצית השקל כתב שם: דלא מיקרי הפסק, כיון דהוי לצורך אכילת התפוח, וכמ"ש סי' קס"ז דדיבור שהוא לצורך העבודה לא הוי הפסק, וכן בסוכה מברכין לישיב בסוכה. עכ"ד. ומ"מ כאמור רבים וגדולים נהגו כמנהג זה ולא חששו להפסק, ובודאי דיש להם על מי לסמוך. וכעת אמר לי בני בכורי ר' יחיאל נר"ו שכן הוא מנהג ליובאוויטש ושכ"כ ב"היום יום" מחודש תשרי תש"ד. והאדמו"ר הגאון מהר"מ שניאורסון זצ"ל כתב במכתב המובא באגרות קודש (כרך ג אגרת תק"ד) שכן הוא שמע וראה את חמיו האדמו"ר הרי"צ זצ"ל שנהג. ובהמשך כתב שהטעם הוא שהיה צריך להיות לפני האכילה, כדי שהוא יהיה סמוך מיד לברכה, ומאידך לא יהיה לפני הברכה, כדי שתהיה הפתיחה בברכה, וכמבואר לגבי תפילת הדרך שטוב להמשיכה לברכה, ע"ש.

מנהג נוסף שעליו המליצו הפוסקים הוא שיברך ברכת הנהנין ויאכל מעט ואחר האכילה יאמר יהי רצון. וכאמור כן המליץ המג"א ועוד אחרונים. וכך כתב שיש לנהוג למעשה מרן הראש"ל שליט"א בשו"ת יחווה דעת הנ"ל. ואמנם גם על מנהג זה יש שתמחו [הביאם הרב מוהר"י אבן דנאן בספרו ליצחק ריח הנ"ל] שאם כבר אכל מה תועיל אמירתו כשכבר אין בידו מאומה. ואמנם אם ישובו ויאכל מעט שוב לאחר האמירה אזלא ליה תמיהתו.

ולעניות דעתי נראה שהמנהג שהזכירו הרב מים חיים הנז' לעיל בהערה הקודמת, מיישב את כל הספיקות, שכן אם יברך העץ תחילה על פרי שאינו בסימנים כגון על הענבים כפי שציין שם, וכן יברך אדמה על פרי כגון אבטיח. ויכוין בברכתו על כל העץ והאדמה שלפניו. ויתחיל את הסדר, אזי יוכל לכתחילה לומר יהי רצון קודם אכילת כל מין ומין, ובזה ייושבו כל התמיהות והספיקות [ואף אם זה פרי שצריך לברך שהחינו, בכה"ג אין לחוש להפסק כלל אם לאחר שהחינו יאמר יהי רצון].

חרקים המצויים במינים הנאכלים כסימנים בלילות ראש השנה

במציאות של ימינו רבים מסוגי המאכלים הנאכלים במנהג הסימנים נגועים בחרקים, ובוודאי שיש להזהר בזה מאד כדי שסניגור לא ייהפך חלילה לקטיגור. וכבר כתבו רבותינו הפוסקים שכאשר יש חשש שיש חרקים באחד מן המינים שלא יאכל ממנו אלא רק יראה ויאמר יהי רצון [ראה מש"כ בשו"ת שש משור ח"א או"ח סי' י]. להלן אסקור בתמצית את הנגיעות הקיימת במינים השונים והדרך הקלה לנקותם מן החרקים:

סילקא: (תמונה מס' 1 ראה בגב הכריכה)

סלק יש הנוהגים ליקח סלק אדום לסימן זה. בסלק קיים חשש לזחלים של עש הסלק [בד"כ בצבע לבן]. הזחלים חודרים לירק מאיזור העלים לתוך הפרי. סימני הנבירה אינם נראים תמיד לעין. סימני נבירה גסים בסלק הם אינם סימני נבירה של הזחל.

אופן הבדיקה: יש לחתוך את הסלק בראשו חתך לרוחב הירק, ולראות אם יש סימני נבירה, במידה ונמצא יש לחטט עד לעומקו ולראות אם נמצאים שם זחלים. בזמן פריסת הסלק לפרוסות ראוי להתבונן שאין סימני נבירה.

עלי סילקא: (תמונות מס' 2/3 ראה בגב הכריכה)

יש הלוקחים עלי סילקא - מונגולד לסימן זה. עלי סלק נגועים ביותר ככל ירקות העלים הנגיעות היא בחרקים שונים, זחלים של עשים שונים, זחלים של זבוב המנהרות, כנימות עלה, ולעיתים ניתן למצוא טריפסים ולכן ראוי לקחת רק ממונגולד הגדל בחממות המגדלים ירקות בחזקת נקיים מחרקים תחת כשרות מוסמכת. במידה ולא מצוי ירק זה תחת השגחה, ראוי להשתמש רק בגבועלים הלבנים ללא העלים הירוקים, ולנקות בצורה המבוארת לקמן. במידה ומאד מעונינים להשתמש בעלים הירוקים מגידול רגיל, יש להקפיד על הליכי הניקוי כדלקמן.

אופן הבדיקה:

עלי סלק עם כשרות שהם בחזקת נקי מחרקים: יש להפריד את העלים, להשרות את העלים במי אמה או "סטרילי" למשך 5 דקות. ולשטוף היטב תחת ברז מים.

גבועלים של עלים מגידול רגיל: יש להפריד את העלים הירוקים, ולהשאיר רק את השדרות של העלים [לנקות את החלק הירוק לחלוטין], להשרות את השדרות במי אמה למשך 5 דקות, לשטוף היטב תחת ברז מים תוך כדי שפשוף העלים מכל הצדדים. לאחר מיכן להתבונן ויזואלית על בעלים ממול מקור אור, שאין פיתולי מנהרות שנוצרו מרימת זבוב המנהרות.

עלים ירוקים מגידול רגיל: במידה ומאד מעונינים להשתמש בעלים עצמם, ואין בנמצא מגידול מיוחד, יש להפריד את העלים, להשרותם במי אמה למשך 5 דקות, ולשפשף כל עלה על כל שטחו בשני צידי העלה באמצעות ספוג [להקפיד במיוחד לנקות בכל הקפלים] וכיו"ב, לאחר מיכן לשטוף היטב תחת ברז מים. לאחר ניעור המים, להתבונן על כל עלה משיני צידיו ממול מקור אור שלא נותרו חרקים, ושאינן פיתולי מנהרות שנוצרו מרימת זבוב המנהרות. [במידה ונמצאו מנהרות יש להסיר את כל מקום הנגיעות שבעלים].

כרתי - לוף: (תמונה מס' 4 ראה בגב הכריכה)

בירק זה מצויים טריפסים [צבע שחור, או צהוב בתחילת חייו], בכל האיזורים של הירק, כולל בין השכבות של הירק. [עיקר הנגיעות נמצאת בחיבור של העלים הירוקים עם החלק התחתון של הכרתי].

אופן הבדיקה:

כרתי מגידול מיוחד: יש להפריד את העלים, ולשטוף היטב תחת ברז מים.

כרתי מגידול רגיל: יש לחתוך את החלק התחתון כולל השורש. להפריד את העלים לחלוטין כולל החלק התחתון. יש לחתוך את כל העלים לשניים לכל אורכם. ולהשרות במי אמה למשך 5 דקות. לאחר מיכן יש לשטוף תחת ברז מים תוך כדי שפשוף העלים היטב משני צידיהם.

רוביא - לוביא: (תמונות מס' 5/6 ראה בגב הכריכה)

הרוביא בתרמילים, יש בהם חשש נגיעות של זחלים של עשים שונים [כמו פרודניה ולאפיגמה], הזחלים נוברים בתרמיל וחודרים פנימה. ולעיתים נדירות יותר נתפסים חרקים שונים על התרמיל בצד החיצוני.

אופן הבדיקה: יש לשטוף היטב את התרמילים תחת זרם מים חזק. להתבונן ויזואלית שאין חורים. במידה ונמצאו חורים יש לחטט אחריהם

לראות שלא חדרו פנימה ונותרו שם. תרמילים שלימים ירוקים מוקפאים, הם בדרך כלל עוברים מיון היטב והם בחזקת נקיים.

למנהג שלוקחים שעועית יבשה: (תמונה מס' 7 ראה בגב הכריכה)

השעועית עלולה לקבל נגיעות הן במחובר על הצמח, והן במחסן [ובפרט שזמן אחסונו ארוך]. המזיק העיקרי הן בשטח והן במחסן הוא זרעית השעועית, כאשר הזחל חודר אל הגרגר פנימה, ולאחר בקיעה מן הגולם יוצא לחוץ, חרק זה פוגע הן במחובר והן במחסנים. בנוסף לזרעית, בזמן האחסון עלולים הגרגירים להיות מותקפים גם על ידי מזיקי מחסן נוספים, ובפרט באחסון לקוי, כגון זחלים החודרים למרכז הגרגיר, ומכרסמים את אמצע הגרגיר ומותירים פסולת חרקים מרובה. או לעיתים אף מזיקי מחסן זעירים יותר.

אופן הבדיקה והשימוש: ראשית, עם פתיחת האריזה רצוי לבצע בדיקה ראשונית ויזואלית בתוצרת או באריזה, ולוודא שלא ניכרים חרקים בוגרים או זחלים, סימני חרקים, אבקה לבנה שנובעת מן הכרסום, או קורים שנוצרו על ידי הזחלים. נמצאה נגיעות כזו, רצוי לא להשתמש בתוצרת זו כלל אף על ידי בדיקה.

בנוסף, כאמור, קיים חשש לנגיעות פנימית בגרגירים שאינם ניכרים היטב מבחוץ. ולכן, כדי להבטיח את נקיות הגרגירים, יש להתפח את השעועית ולדאוג שהקליפה תהיה שקופה כדי לאפשר לבצע את הבדיקה הרצויה. לצורך כך יש להשרות את הגרגירים במים חמים למשך כשלוש שעות - כלומר להרתיח את השעועית עם מים. לאחר הרתיחה מסירים מן האש ומשהים בכלי סגור כשעתיים עד שלש. [ניתן אף להשרות במים קרים למשך הלילה כפי שפירטנו בבדיקת החמוס, אולם בשעועית שבחלק מזניה הקליפה כהה ואטומה, מים חמים פועלים את הנדרש בצורה טובה יותר]. גרגירי השעועית לאחר תפיחתם הופכים שקופים יותר, וניכר בהם היטב האם חבויים בתוכם חרקים או גלמים. סימן ההיכר שלהם הוא בצבעם הכהה שתחת הקליפה. לעיתים יש שינויי צבע או כתמים טבעיים שאינם מהווים סימן לנגיעות.

לאחר ההשריה, מפזרים על היד כמות של גרגירים ומתבוננים האם יש בהם חשש לחרקים פנימיים, או האם יש חורים [=שהם סימני הגחה של החרקים] או שאר סימני חרקים. לאחר מכן מצמידים את היד השנייה והופכים את הגרגירים כדי לבדוק את הצד השני של הגרגירים באופן

חרקים המצויים במינים הנאכלים כסימנים | מאמרים ותשובות

הנזכר לעיל. כל שעועית שיש בה חשש נגיעות מוציאים החוצה, וכל שאר הגרגירים כשרים ומוכנים לאכילה.

מאחר שקיים חשש לנגיעות של זחלים בתוך הגרגיר, או שפעולת ההשריה של הגרגירים לא הייתה מושלמת, ויש חוסר זיהוי של הזרעית תחת הקליפה, על כן יש לבדוק מדגמית [=חופן של גרגירי שעועית] בדיקה פנימית, כלומר הסרת הקליפה של הגרגירים וחצייתם לשניים, ואם כל המדגם נמצא נקי, שאר התוצרת לאחר הבדיקה הוויזואלית מותרת באכילה. אולם אם נמצאו חרקים חבויים שלא נתגלו בבדיקה הוויזואלית, יש להסיר את הקליפה של כל הגרגירים ולחצותם לשניים, ולאחר בדיקה של כל גרגיר, התוצרת הנקייה מותרת באכילה.

שעועית בעלת קליפה כהה ביותר, רצוי להשרות במים חמים ולא במים קרים. כמו כן על מנת להבטיח את הזיהוי הנכון והמדויק [ולהבטיח זיהוי והבחנה נכונה בין סוגי הכתמים], יש לבצע בדיקה מדגמית (כ-10%) פנימית של הגרגירים, כלומר הסרת הקליפה וחציית הגרגיר לשניים, ובדיקת הנקיות. באם נמצאה נגיעות יש לקלף את כל הגרגירים ולחצותם לשניים, להסיר הנגועים, ולהשתמש בשאר התוצרת.

למנהג מרוקו שלוקחים שומשום: (תמונה מס' 8 ראה בגב הכריכה)

יש לדעת כי עקב האחסון הארוך, יש חשש לעיתים לנגיעות של מזיקי מחסן חרקים בוגרים וזחלים המותירים את סימניהם בין הגרגירים. עיקר הנגיעות בשומשום היא בין הגרגירים ולא בתוכם. לעיתים נדירות באחסון עם לחות ובפרט בשומשום מלא, יש חשש גם של מזיקי מחסן זעירים כמו אקריות המחסן. יש לשים לב כי השומשום, לאחר קילופו, איננו תמיד חלק, ולעיתים יש לו פגמים טבעיים ככתמים שחורים וכיו"ב, ואינם חרקים.

אופן הבדיקה והשימוש: יש לפזר את זרעי השומשום על משטח כהה ועדיף בצבע כתום, ולהעביר גרגיר אחר גרגיר ולבדוק שאין חרקים בוגרים או זחלים הנמצאים ביניהם, ושאינן סימני חרקים כעין קורים או גבישים ושאינן גרגירים מנוקבים המהווים סימן להימצאות חרקים. באם כל התוצרת נמצאה נקייה, הזרעים מותרים בשימוש. נמצאו חרקים, אם נמצאו רק בוגרים, אזי במידה וכל התוצרת נבדקה והוסרו כל החרקים, מותר להשתמש בתוצרת.

אם הזרעים אוחסנו בוודאות במקום לח [בסתם אין צורך לחוש לחרקים זעירים], יש לבצע סינון לשומשום, באופן שכל הנשורת שנפלה תעבור בדיקה [מומלץ מאד, באם הדבר מתאפשר, לבצע את הבדיקה על מתקן "קל בודק" שמשמש גם כשולחן אור וגם כמסננת, ובעת העברת הזרעים מצד אחד למשנהו, כל הפסולת והנשורת כולל החרקים נופלים למגירה התחתונה, וניתן לזהות בפסולת את סוגי החרקים אם הם קיימים]. אם נתגלו חרקים זעירים כגון פסוקאים או אקריות המחסן, יש להמנע כליל משימוש בתוצרת כיון שקשה מאד להסירם בוודאות. במידה ונמצא נקי, יש להמשיך ולבדוק את התוצרת כנזכר לעיל בבדיקה ויזואלית על גבי שולחן אור או משטח.

קרא - דלעת:

התוצרת המצויה בשוק היא מטיב מעולה ואין בה חשש חרקים והיא בחזקת נקייה.

רימון: (תמונות מס' 9/10 ראה בגב הכריכה)

הרימון שמגיע מחקלאים ובשיווק מסודר, הוא נמצא תחת טיפול ראוי, והוא בדרך כלל נקי. אולם פעמים שנמצא נגיעות של רימות זבוב הפירות. כמו כן חלקות פחות מטופלות קיימת נגיעות של זחל "כחליל הרימון". הזחלים חודרים לפרי לאחר נבירתם בפרי [חור הנבירה נראה היטב לעין], וחודרים פנימה, המקום שהרימות נוברות בפנים הפרי הופך להיות חוס כהה, ובשלב מתקדם יותר מתחיל להרקיב ומזמין אליו נגיעות של זבובי תסיסה.

מאמרים ותשובות | חרקים המצויים במינים הנאכלים כסימנים

אופן הבדיקה: יש להתבונן על גבי הפרי, אם יש בו סימני נבירה. במידה ויש בו סימני נבירה יש לפתוח את הרימון ולראות אם יש מקום פגוע ושינוי צבע בפנים, במידה ונמצאה נגיעות יש להסיר את כל האיזור הנגוע. הנקודות השחורות בתוך גרגרי הרימון, אינם סימן לחרקים, אלא מגידול טבעי.

תפוח: (תמונה מס' 11 ראה בגב הכריכה)

תפוח טרי כגון מזן אורליאנס או זהוב המצוי בימים אלו מגידול חדש של שנה זו. מחקלאים מסודרים ומשיווק מאורגן ומסודר, הרי שהם בחזקת נקיים, אולם בכל אופן כדאי להתבונן שאינם נגועים כיון שלעיתים גם במטעים מטופלים מתגלים התקפות של זבוב הפירות. תפוחים מחלקות לא מטופלות עלולות להיות נגועים בכנימות חיצוניות על קליפת התפוח [כתם אדום הוא הצבע שנותר לאחר נשירת הכנימה שצבעה אפור, ואין מקום הכתם אסור באכילה]. בנוסף יש פגיעה של זחלים [זחל עש התפוח וזחל זבוב הפירות] הזחלים חודרים פנימה ומתפתחים בפנים.

אופן הבדיקה: יש להתבונן בצד החיצוני של התפוח, לראות שאין עליו כנימות. [כדי להבדיל בין כנימה לבין פגע טבעי, יש לנקוט בכלל זה: כנימה היא יורדת בשפשוף וגירוד קל. פגע טבעי תפוס חזק]. במידה ונמצאו כעין שקעים אדומים, יש להתבונן שלא נשארו כנימות, ולא נותר רק מקום ישיבתן בלבד. בבדיקה חיצונית יש גם להתבונן שאין נקבים בפרי, [אם כי אין תמיד מקום החדירה ניכר לעין]. לאחר מכן לחצות את התפוח ולראות שאין בו מחילות.

תמר: (תמונה מס' 12 ראה בגב הכריכה)

התמרים משווקים בצורות שונות, רוב זני התמר משווקים כיבשים, כלומר ייבושם והבשלתם הוא על העץ, ויש זן של תמר המשווק כתמר לח. בתמרים היבשים, מצוי נגיעות של חרקים ובפרט בשטחים שאינם מטופלים כדבעי, החרקים הם מסוג זחלים של עשים מסוימים [כגון עש הצימוקים - בצבע ורדרד]. או לעיתים אף חדירה של חיפושיות מחסן שתוקפים את הפרי בזמן התייבשותו. מאידך בתמר הלח מחלקות טובות, אין כלל נגיעות והוא בחזקת נקי.

אופן הבדיקה: ההעדפה היא להשתמש בתמר לח שכאמור בחזקת נקי. מאידך בתמר יבש יש לחצות את התמר ולאחר הוצאת הגלעין, להתבונן שאין חרקים וזחלים. כיון שפעמים רבות הזחל מקבל את צבע המזון שהוא אוכל, יש קושי לראותו בקלות, ולכן יש להתבונן על התמר ממול מקור אור.

ראש כבש:

בבשר הבהמה תיתכן מציאות של תולעים וטפילים מסוגים שונים. ראה מה שכתבנו בפירוט בספר תולעת שני חלק רביעי עמ' פז. ובין הסוגים שיתכנו בבשר בהמה, קיימים גם סוגי תולעים במוח של הצאן, כאשר דרך כניסתם היא דרך חלל האף למוח, ואף חז"ל תיארו זאת כאפשרות (ראה חולין דס"ז ע"ב "כי מינם ניים ועיילי ליה באוסייה"). למעשה כיום לא מוכרת צורת כניסה זו למוח הכבשים. הצורה היותר מוכרת כיום היא באמצעות המאכל, ובזמן שהכבש מעלה גרה, הרימה נכנסת אל מערות האף ומשם אל המוח. הנדידה מתבצעת ממערכת העיכול אל הריאות דרך כלי הדם. תופעה זו מצויה עד היום בעדרי הצאן הערביים, ופחות בעדרים המטופלים היטב בטיפול מניעה. חשוב להדגיש כי בכל בתי המטבחים יש וטרינר שבודק מידגם מכל בהמה וצאן, להבטיח שהם אינם נגועים. ולכן הלכה למעשה הנקנה ממקומות מסודרים הבשר הוא בחזקת נקי.

דבש ומוצריו:

הגם שקיי"ל להלכה ש- "כל היוצא מן הטמא טמא", מכל מקום דבש דבורים היוצאים מן הדבורים הגם שהם חרקים טמאים, הדבש מותר באכילה, וזאת מחמת שאין הדבש ממוצה מגוף הדבורה, אלא מן הצוף שמכניסה לזפק שבה, ובתערובת רוק של הדבורה זה נהפך לדבש, זה מותר באכילה. [ובשו"ת שש משזר חלק שני בחי"ד סי' טז כתבתי באריכות שלפ"ז יש להתיר גם את הטל דבש הנאסף על ידי הדבורים, ומשווק כדבש דבורים שניזונו בין הייתר גם מטל דבש. והוספתי שם שלמעשה לדעת הרמב"ם והשו"ע גם טל דבש עצמו צריך להיות מותר באכילה, יעו"ש]. מה

טפילים המצויים בדגים | מאמרים ותשובות

שהתירו דבש דבורים, הוא אפילו אם מעורב בדבש בזמן רדייתו חלקי דבורים, ואף שכשמרתיחין אותו כדי לסננו, חלקי הדבורים מתבשלים עמו, כיון שטעמם פגום ואינם אוסרים. אלא שמכל מקום יש להקפיד לסנן את הדבש לפני אכילתו. וכיום רוב הדבש עובר סינון, ואין לחוש שחלקי חרקים מעורבים בו.

שעוות דבורים [חומר הממוצה מגוף הדבורה, ובאמצעותו היא בונה את חלות הדבש], מותר באכילה, כיון שאין לו טעם כלל והוא כעץ בעלמא. ומה שהוא טעים בתחילה, אין זה אלא משום חלקי הדבש המעורב בו, אולם לאחר לעיסה ממושכת פג טעם הדבש, והוא נשאר בטעמו הטפל.

הפרופוליס הוא שרץ עצים המובא ע"י הדבורה כשהוא דבוק לרגלה, והיא משתמשת בו כדבק, מותר באכילה, שאינו נכנס כלל לגוף הדבורה. אולם יש להזהר בכשרותם של החומרים הנוספים שנוהגים כיום לערב עם הפרופוליס. וכן הדין באבקת פרחים "פולן" [מובא ע"י הדבורה באמצעות רגליה, ולא נכנס לגופה]. אלא שיש להיזהר משאריות חרקים הדבוקים בהם [כגון עש הדונג או רגלי הדבורים].

מזון מלכות [=טוני רויאל, הוא ממוצה מגוף הדבורה, והוא משמש כאוכל לזחל הדבורה שעתידיה להיות המלכה], ודינו כיוצא מן הטמא שהוא טמא. אולם דעת הרבה מן הפוסקים שמחמת שהוא פגום, ושימושו באופן שהוא בטל, על כן לצורך רפואה מותר להשתמש במזון זה, ואף לחולה שאין בו סכנה, ורבים מן הפוסקים התירוהו גם לבריאים לכתחילה [וכן הורה הלכה למעשה מו"ר הראש"ל הג"ר שמ"ע שליט"א, שמותר לערבו לכתחילה בדבש גם לבריאים, וראה עוד בשו"ת שש משור שם].

טפילים המצויים בדגים בבשר ובראש הדג

כמבואר לעיל, יש קהילות ישראל שנמנעו לאכול דגים בר"ה [שדומה ללשון דאג-דאגה], ויש שאדרבה כתבו שהוא סימן טוב וראוי לאוכלו, ונהגו לומר: יהי"ר שנוצה לפרות ולרבות כדגים. אולם כדי שחלילה לא ייהפך הסנגור לקטגור, יש להזהר מאד שלא יבוא חלילה להיכשל באיסור אכילת שרץ המים. זאת ועוד שיש רבים שנוהגים לאכול "ראש דג" ולא "ראש כבש", ולעיתים יש דגים שחשש הטפילים בהם הוא בעיקר בחללים שבראש, ועל כן חובת הזהירות מרובה היא.

וקודם שנפרט את המציאות של הטפילים בדגים נקדים את עניני ההלכה של איסור שרץ המים, בדגים, עיקרי הדינים נלקחו מספר תולעת שני, חלק ראשון הנדפס מחדש, חלק שני ושו"ת שש משור ב' חלקים.

דיני שרץ המים

א. תולעים הנמצאים על בשר הדג מבחוץ [כגון הטפילים למיניהם: "ארגולוס" או "לרניאה" המצוי בדגי הבריכות, כינת סלמון על גבי דגי סלמון ועוד], או בתוך מעי הדג, [כגון המצוי בהרבה מדגי הים הפתוח], או על שאר איבריו הפנימיים, [כגון המצוי על ביצי הדגים השונים], או אותם הנמצאים בתוך המוח או הכבד של הדג, או הצמודים לשדרת הדג, אסורים. כיון שהתולעים הגיעו לדג מבחוץ וכיון שהם שרצו במים, הם אסורים משום "שרץ המים". ולכן יש לבדוק היטב את הדגים המוחזקים כנגועים. וכמו כן יש לבדוק את ביצי הדגים המוחזקים כנגועים וכפי המפורסם ע"י המומחים לדבר. [על סוגי התולעים המצויים בסוגי הדגים השונים ואופן נקייתם ראה בכרך שני שפירטנו באריכות] י"ח.

יח ע"י שו"ע יו"ד (שם סעי' טז) וע"י בט"ז (ס"ק כא) שם. והחכמת אדם (סי' ל"ח סעי' כח) כתב: ויש מקומות שהמים מגדלים בדגת הים שרצים אצל הסנפירים סמוך ממש לעין, וגם על הסנפירים ובתוך הפה, והם עגולים כעדשה, ואין נכירים כלל, ויש להם עינים שחורות כשני טיפי זבוב סמוכים זה אצל זה, והמכיר אותם יכול להפרישן בסכין,

ב. תולעים הנמצאים בין עור הדג לבשרו - מותרים. והיינו כאשר אין רואים סימני חדירה על העור מבחוץ, כיון שאם יש סימני חדירה של הטפיל על העור, הרי שהטפיל נצמד לדג מבחוץ ואח"כ נכנס תחת העור, ואזי דינו כטפיל שעל העור ואסור כדין שרץ המים^ט.

ג. תולעים הנמצאים בתוך בשר הדג, נחלקו בזה הראשונים: דעת הרמב"ם שהם שהם בתוך הבשר, הם אסורים כדין שרץ, ודעת הרשב"א ועוד ראשונים, שדינם של תולעים אלו מותרים, כיון שיש לתלות שתולעים אלו נוצרו בתוך הדג עצמו, ולא באו מבחוץ, וכדעתם פסק השולחן ערוך להלכה. אולם, אם תולעים אלו יצאו מן הדג לשולחן או אף אם פרשו לקערה - אסורים. ולכן אם מבשלים דגים טריים שיש חשש להימצאות תולעים בבשר הדג, יש להכניסם מיד למים רותחים, כדי שאם יש תולעים - מיד ימותו ולא יהיה חשש שהם יפרשו. ובדגים קפואים אין לחוש לכך, שכן התולעים מתים מחמת ההקפאה, אלא שכל האמור שתולעים שבבשר הדג מותרים - היינו ב'סתם תולעים' שאנו תולים שהם נוצרו בדג. אולם תולעים שברור לנו שבאו מבחוץ ואח"כ נכנסו לבשר הדג - אסורים כדין שרץ המים ויתבאר בסעיף הבא^י.

עכ"ל. ועי' עוד במ"ש החזו"א זצ"ל (יו"ד ד, ו) לענין הטפילים שע"ג דג הקרפיון. ולענין הנמצאים במוח או בכבד כ"כ בכה"ח (אות קמז) בשם הפר"ח ועוד. ולענין הנמצא בשדרת הדג דינו כנמצא במעי הדג ופשוט. ואמנם, עי' בדרכי תשובה יו"ד (שם סי' קסח) מש"כ בשם השו"ג להתיר, ורק משום מיאוס להחמיר בזה, ובאמת שאין דבריו ברורים. ואולי חשבתי לבאר דבריו, שאיירי באותם תולעים הנמצאים בשדרת הדג אך מתחת הקרום המפריד בין חלל המעיים לבין הבשר, כלומר, מחד הם אינם תחובים בבשר, אך מאידך הם מתחת הקרום. ובהלכה זו כיצד ההוראה הלכה למעשה אני נבוך. ואפשר שבזה הסתפק בדרכ"ת שם. ובתשובות אחרות ניסיתי לבאר דברי הרב שו"ג בדרכים נוספות, וראה בכרך ב שתיארתי את סוגי הטפילים השונים. וראה שם עוד על צורת הבדיקה והנקיין של כל אחד מסוגי הבשר.

יט שו"ע ונו"כ שם. אמנם לעיתים הטפיל מגיע מבחוץ וחודר תחת העור ויש להזהר בזה כל שרואה סימני חדירה חיצוניים, וראה עוד לקמן בכרך השני בערך "מלוחה".

כ הנה כמבואר בפנים דעת רבינו הרמב"ם וסייעתו לאסור גם תולעים שבבשר הדג וכך כתב (הל מאכ"א פ"ב הי"ז): תולעת הנמצאת במעי הדגים ובמוח שבראש הבהמה והנמצאת בבשר אסורה. אבל דג מליח שהתלעע הרי התולעת שבו מותרת, שהן כפירות שהתלעעו אחר שנעקרו מן הארץ... עכ"ד. הנה מחד בתחילת דבריו כתב הרמב"ם לאסור אותם אלו שבמעי הדגים, אך בהמשך בצד ההיתר כתב רק לגבי דג מליח שהתולעת שבו מותרת, ולא התיר אותם שבבשר הדג. ומבאר המגיד משנה שם, שאכן ס"ל להרמב"ם שכל התולעים שנמצאים בדג כשהוא בחיים זה אסור, ודווקא לאחר מיתה מותר, ובזה שונה הדג מבהמה, שאפילו לאחר מיתה התולעים שבבהמה אסורים כיון שהבהמה איננה מותרת אלא לאחר שחיטה. ודין זה נפקא לו מהסוגיא במס' חולין (סז ע"ב), שכתבה שם הגמרא שהלכתא - קוקאני אסירי מ"ט מינס ניים ועלי ליה באוסייה, ודכוורי שרי. ומקשה הגמרא, מ"ש מדרגנים שבבהמה, ומתרתא הגמרא שבהמה בשחיטה היא דמשתייאי, אבל דגים באסיפה בעלמא מיתתרי והני כי קגבלן בהיתרא קא גבלן, עכ"ד הגמ' שם. ודעת רש"י שם שקוקיאני אלו תולעים שבכבד ובריהא. ודעת ר"ת שם בתו"ה קוקיאני, שהיינו תולעים שבדגים. וזהו שכתב הרב המגיד, שס"ל לרבינו הרמב"ם שכל תולעים שבדגים מחיים וזהו קוקיאני דאסירא. אלא שמכל מקום אם תקשה מדוע כתב הרמב"ם תולעים שבמעי הדג דווקא, על כך מיישב הלחם משנה שכתב כן כיון שהמציאות שהתולעים נמצאים במעי הדג ודיבר הרמב"ם בהווה. ובספר הליקוטם שבספר הרמב"ם מהדורת פרנקל הביא, שבספר הגהות על הרמב"ם לרבי דוד עראמה זצ"ל כתב, שמדויק לשון הרמב"ם נראה טעם אחר ולא כטעמו של הרב המגיד, והוא, שלדעת רבינו הרמב"ם כל תולעים שבבשר הדג מחיים אסורים, היינו משום שמחיים הרי הוא כמחומר, וכל תולעת ששרצה במחומר אסורה. ומדייק דבריו שם מסוף דברי הרמב"ם לענין דג מליח שהתולעת שבו מותרת, וכתב הרמב"ם שהטעם להתיר משום שהם כפירות שהתלעעו לאחר שנעקרו מן הארץ. [ובספר ערוך השולחן יו"ד סי' פד סעיף צב כתב בדעת הרמב"ם וז': ודע, שהרמב"ם יש לו שיטה אחרת בתולעים... דאפילו הנמצאים בבשרו של דג מחיים, תלינן שנכנסו מחוץ. ותולעים שבדגים אינם מותרים רק הנולדים לאחר מליחתן, עכ"ד]. וכדעת רבינו הרמב"ם כ"כ בספר התרומה [וכן למד בדעתו הרשב"א עמ"ס חולין שם, ובשולט"ג על הר"ן סוף"ג דחולין]. ובתו"ח (כלל מ"ז) כתב שכן דעת השערי דורא. אמנם הב"ח כתב (יו"ד סי' פ"ד סוד"ה 'כל תולעים') שרק בחתיכות דג דעתם להחמיר כיון שיש ספק שמא באו מחוץ לחתיכה. אולם בין העור לבשר דעתם להתיר. עי"ש. (וכ"כ היש"ש עמ"ס חולין (פ"ג סי' קד), שבחתיכת דג יש להחמיר ולאסור כיון שחיישין שהתולעים שבאו מעלמא לבני המעיים נפלו לחתיכה בשעת קריעת הדג). אמנם בשו"ת בית אפרים (יו"ד סי' כה), פליג עלייהו וס"ל שלדעת השערי דורא, תולעים שבדגים אסירי בכל עניין כשהם מחיים. ומאידך דעת הרשב"א וסייעתו להתיר תולעים שבבשר הדגים והדברים מבוארים ברשב"א בחידושו עמ"ס חולין שם הביא את דעת ספר התרומה, שקוקאני הם התולעים הנמצאים מחיים בין דגים ובין בהמה והם אסורים, ולא שנא אם נמצאו בראש או במעיים או בגוף החתיכה. והרשב"א שם פליג עליה, להתיר כל תולעים שבבשר הדגים עי"ש. וכן דעת הרי"ף, הרא"ש וכ"פ רבינו בעל הטור. וכן ציין לדעתם הרמ"א בתו"ח דיני תולעים (כלל מז-מח) שהביא שם את דברי הטור שהתולעים שבמעי הדג אסורים דמעלמא

ד. סוגי תולעים שקודם כניסתם לתוך בשר הדגים שרצו במים, ואח"כ נכנסו למעי הדג ולתוך בשרו, אסורים מן התורה כדין שרץ המים. ובזמנינו ידוע וברור שתולעת הנקראת "אניסאקיס" קודם כניסתה לבשר הדג היא מתפתחת בקרקעית הים משלב ביצה לשלב הזחל, נבלעת ע"י דגיגים הנבלעים ע"י הדג, והתולעת ממשיכה לגדול בתוכו והיא נמצאת במעי הדג, בחלל הבטן ועל האיברים הפנימיים, וגם בבשר הדג. ולהלכה, תולעת זו אסורה כדין שרץ המים כיון שמקורה מבחוץ. וכן דעת רוב מנין ובנין של פוסקי הדורות האחרונים. ויש לדעת שתולעת זו מצויה בכמה מיני דגים ידועים כגון: סוגי דגים ממשפחת הסול, פלאונדר, דגי קוד ודגי סלמון שמקורם מן הים [לא מכלובים]. ולכן הקונה דגים שמצוי בתוך בשרם תולעת זו, חובה עליו לחטט אחריהם ולהוציאם מן הבשר קודם האכילה. [וראה בכרך שני בפרק המפרט אופני בדיקת הדגים בערכם של דגים אלו, ואת האופנים השונים לבדיקת הדגים מתולעים אלו].

אתו, ובין עור לבשר או תוך הבשר מותר. וציין שכן פסקו הרא"ש והרי"ף [ומש"כ ש"כ הרמב"ם, זה ט"ס וצ"ל הרמב"ן, וכמו שכתב המנחת יעקב שם בסק"ג]. וסיים שם שכן הסכמת הפוסקים דלא כמשמעות השערים דאף בדגים אסור בכל ענין. [כוונתו לספר שערי דורא (ס' נב) הנז']. אלא שלהלכה למעשה רבינו הטור (י"ד ס"ס פ"ד) ומרן בשולחן ערוך והרמ"א שם (י"ד ס' פ"ד סעי' ט"ז) ובספרו תו"ח הנז' פסקו כדעת הרשב"א, הרא"ש, הרא"ה, הר"ן ועוד. להתיר תולעים שבבשר הדג אפילו מחיים, ולא חששו בזה לדעת הרמב"ם כיון שהוא נגד דעת רוב הפוסקים. ואע"ג שיש מי שפסק בזה, ולדעתו כל החרקים שבבשר הדג הם תמיד מבחוץ. מ"מ ההלכה לא זוהו ממקומה, מלבד סוגי תולעים מסוימים שלא להם נתכוונו חז"ל, וראה לקמן בהערה הבאה. ולענין אם פירוש התולעים לבחון, הנה מרן השו"ע כתב מפורש שהתולעים מותרים כל עוד ולא פירשו. אלא שלא ברור כוונת מרן האם פירשו היינו אפילו על גב החתיכה או דוקא אם פירשו על השולחן. ועי' בזה מ"ש בזב"צ אות קכ"ג. ועי' בדעת הרמ"א מש"כ על דברי מרן שם. ועי' בערוה"ש שם אות צא. ועי' לקמן בפ"ד מש"כ לענין תולעים שבגבינה, ומש"כ לעיל תולעת 1 בשם הרב פעלים, עי"ש. [ומש"כ ליתנם במים רתוחים כדי שלא יצאו לבחוץ, ראה כע"ז בתולעת שני פ"ו סל"ט ובהערה שם]. וראה עוד שם בפ"ד החרקים הנמצאים בתוך בשר הבמה והעוף. ובפ"ה לענין תולעים שנמצאו בבשר החגבים, שדינם כדין תולעים שנמצאו בבשר הדג, יעוי"ש.

כא הנה בדין זה, ובסוג של תולעת זו, עסקנו שנים רבות וחקרנו בזה מעל עשור שנים כדי להגיע בס"ד לחקר האמת. וצירפתי למחקרי זה כמה תלמידי חכמים חשובים, ועל צבאם הלא הוא מעלת ידידנו הגאון השקדן רבי משה מרדכי קארפ שליט"א, ותשובות רבות נכתבו בדין זה, ואת תחילת הדברים כתבנו בספר זה במהדורתו הראשונה, ושוב אספנום כאחד אל קונטרס שהתפרסם בשו"ת שם משור כך א, ועוד הוספנו תשובות נוספות שנדפסו בשו"ת שם משור כך שני. ובספר תולעת שני הנדפס כעת במהדורה חדשה, הבאתי את כל השקו"ט בדין זה, ובסוף הספר אספתי את כל אשר קיבלתי מגדולי ישראל בכתב ידם כדי שישאר וישמר לעד כתב ידם, וכיון שהדברים ארוכים מאד אין טעם בזה לכפול את הדברים, על כן רק אצטט את עיקר המסקנא ודעת גדולי דורינו ממה ששמעתי באזני, וממה שיש בכתב ידם בלבד, ומאומה לא מפי השמועה.

הנה הלכה למעשה כאמור לעיל מדברי הגמ' (חולין דס"ז ע"ב) ברור שתולעים בין עור לבשר מינה קבלי ומותרים, ואותם שבאיברי פנים אסורים אע"פ שאינם בבני המעיים דעילי ליה מאוסייה. וק"ו אם הם גם בבני המעיים שודאי אסורים כיון שמבני המעיים יצאו והגיעו גם לאיברים בפנים, וכמבואר לעיל. ובכל זה גם כאשר הם על גבי האיברים או בחלל הבטן ובדפנות. וכפי שביאנרו לעיל מדברי הפוסקים, ואכן הגם שהלכה למעשה פסק רבינו הרמ"ם (מאכליא פ"ב הי"ז) שתולעים שנמצאים בדג מחיים אסורים, ומשמע אפילו בבשר הדג, והארכתי לבאר את דבריו ז"ל בסו"ט תולעת שני כך שני בבירורי הלכה סי' ה' ואילך, מ"מ דעת שאר הראשונים כדינא דגמרא כפי שנתבאר לעיל שבין עור לבשר מותר אפילו כשזה מחיים. והוסיפו להתיר גם בתוך הבשר, ואסור רק אותם שנמצאים בבני המעיים או כיוצא בהם (כלשון מרן בבית יוסף) שזה בכל מקום דאיכא בדיחא תולעים בהו דאתו מעלמא. וכבר בתשובותיו הנז' בסוף ספר תולעת שני שם הבאתי את לשונות הזהב של הראשונים ז"ל שהדגישו שההיתר של תולעים שבבשר כיון דאי אפשר שבאו מבחוץ, ואין זה משום הלכה למשה מסיני, אלא סברא חשובה יש בהיתר של אותם תולעים שבבשר, ובאיסור של התולעים הנמצאים בבני המעיים וכיוצא בהם. וכן פסק מרן השולחן ערוך הלכה למעשה ביו"ד (ס' פד סעי' טז) וכ"ה ברמ"א שם ובספר תו"ח פני תולעים (כלל מז-מח). מאידך נדון דידן של תולעת "אניסאקיס", איננה סוגיית הגמ' בחולין בסוגיית קוקיאני, שהרי בגמ' להדיא שקוקיאני אינן נמצאות בבית הרעי אלא במקום הכבד והריאה, ולכן הסיקה הגמ' שהם מ"מ אסורים כיון שהם מגיעים מפתחים אחרים שדג. אמנם נידו"ד נלמד בק"ו מסוגיא דידן שהרי תולעת זו נמצאת בתוך בני המעיים ממש שזה בא מהמזון ואז פשיטא שהם אסורים כיון שבאו מבחוץ, וזה שאח"כ המשיכו לשאר מקומות מאי"נ בזה והם עומדים באיסורם, ואף אם הם המשיכו לחלל הבטן או לבשר עצמו הם נותרים באיסורם. וכל מה שהופקע מכלל זה, באם הם אינם יכולים לבוא מהחוץ והם נמצאים בין עור לבשר או בבשר ומיניה קבלי, אך אם באו מבחוץ למעיים הם נאסרו משום שרץ המים ונשארים באיסורם לכל מקום שילכו. וכל הדיון בגמ' היה אם הם בשאר איברים ולא במעיים שאז יש חידוש שעילי ליה באוסייה, או שזה בבשר ולא בשאר מקומות שאז מותר דמיניה קבלי, אך אם הם נמצאים גם במעיים וגם בשאר מקומות הם עומדים באיסורם כיון שבאו מבחוץ, וכמדוקדק בלשון הגמ' כפי שהבאנו לעיל ובלשונות של הראשונים בטעם היתר התולעים בבשר. [ודו"ק היטב גם בלשון הב"ח ביו"ד

פ"ד שם, שבנמצא בחתיכת דג אע"ג דלא נמצאו במעינים, יש לחוש שמא נכנסו באוזנו ואח"כ נכנסו בבשר הדג מבפנים ולכן נמצאו בחתיכה ואסורים מספק, עכ"ל. וברור שאם נמצאו גם במעינים ממש אין כלל בית הספק והם אסורים כשנמצאו בחתיכת הדג עיי"ש, ודק"ק.

ועוד הארכתי שם אודות גודל התולעת בזמן הבליעה, מחזור חייה של התולעת, וזמן כניסתה אל בשר הדג, וכ"ז לדון בדברי המדענים שחלק מהדברים מבוססים יותר ולא השערות בעלמא, וחלק מדבריהם נסתרים מאחד למשנהו, עד שלעתים הדברים היו מאוד משונים ומוזרים. ועל כן אמרתי לשוב אל הדברים מכה המציאות והראיה ולא מדברי אף אחד מהם. שהנה לכן שמקור התולעת מחוץ לדג, אין צריך לכן מומחים, אלא כיון שבמציאות זה נמצא בתוך המעינים ממש הרי שזה בא עם המזון ומקורו מבחוץ. ועוד שבמציאות באותו יום שהם מצויים לרוב תולעים אלו כגון בנורבגיה, כאשר מגדלים אותם דגים בכלובים בתוך אותו יום הרי שהדגים נקיים לחלוטין, וברור ופשוט שמקורם מבחוץ ודין שרץ המים עליהם. ולמעשה אין בכך כל נ"מ, כיון שהם נמצאים במעינים ממש ולכ"ע אסורים ולא מצוינו שיש חילוק כיצד הם נכנסו אל הדג, ואם כעת לפנינו הם ניכרים ואסורים כך דינם יהי' לעולם. אולם בפועל בכל הבדיקות מאז ומעולם הם נמצאו יותר מגודל 1 ס"מ, ולעיתים נדירות קטנות יותר, ובסרדינים הקטנים ביותר מצאתי אותם קטנים יותר, אולם בד"כ לא יותר קטנים מחצי ס"מ, וגם לעיתים נדירות שמצאתים קטנים ביותר מעולם לא מצאתי אותם בזמן בדיקת הדג כולל בדגים הקטנים ובשרימפסים בגודל מיקרוסקופי [ויש לזכור שרוב הבדיקות שלנו הם במעבדה, ולו יצויר שיש קטנים שכלול היינו אמורים לראותם], כך שברור שטענת האומרים שבתחילה זה בגודל מיקרוסקופי זה תמוה, שלאחר בדיקות של אלפי דגים מעולם לא נמצאו גודל שכזה. [וזה מתאים גם לדברי המומחים שהתכתבו איתם, והבאתי דבריהם בחלק מתשובתי]. ולמעשה אין בזה כלל נפק"מ, כיון שלעינינו, בדגים שלפנינו כולם ניכרים וגדולים הם.

ועוד כתבתי שם לדון על זמן כניסת התולעת אל הבשר נגרתי גם בכמה תשובות, אם זה מחיים או לאחר מיתה, ואמנם גם בנידון זה אין נפק"מ למעשה, כיון שלאחר שנתברר שהם באים מבחוץ למעינים ומשם לחלל הבטן ומשם לבשר, מאי נ"מ מתי חודרים לשם, רק שלתוספת כתבתי מה ששמעתי מן המומחים ומה שראיתי כתוב בשם, ולאחר מכן בבדיקות עשוינו כאשר אנו עושים ניקוי מיידי לאחר הוצאת הדג ממי הקרח שבאווירה ועושים אותה 'פילה' מיד ושוטפים ומנקים נמצא נקי בד"כ, ומה שמשאירים עם לכלוך או שהדיג הוא לסיפון ומעבדים באטיות יותר בספינות, אזי המציאות שהדגים נגועים ביותר. ומכאן שבמציאות נראה כדבריהם וניכרין דברי אמת כפי שאנו רואים בדגי בקלה בארגנטינה שמגיעים בקרח ומעובדים ישירות במפעל - שהם נקיים. ומאידך, אותם שמעובדים באוניות נגועים יותר. וכן הוא המצב בדגי ההרינג שנחתכים ונשטפים מיד כשהם יוצאים ממי הקרח הם נקיים יותר, ואותם שמשאירים עם הלכלוך [אפי' קצת גנון הפילה השלם (פרפר) וק"י דגים שלימים] הם נגועים יותר, וכן כל כיו"ב. ושוב תיארתי את הבדיקה שאנו עושים בנורבגיה על דגים שנידונו מיד, וכו' כמתואר שם. ועוד את בדיקת הרבנים והאברכים שעשו בארה"ב פעמיים, ומהדוחות שבס"ד הגיעו לידי בשלימות. וכל הדברים שוים כאחת.

ולסיום הענין חזרתי והדגשתי שלא חלילה כתבנו לאסור כל התולעים שבבשר הדגים, אלא אדרבה כולם מותרים להוציא תולעי אניסאקים מחמת הטעמים שביארנו לעיל. וכפי שביארנו לעיל סוגיית הגמרא בחולין לא עסקה באניסאקים כיון שהיא נכתבה להדיא שקרקאי אינם נמצאים במעינים, ואניסאקים כן נמצאים בתוך המעינים ממש ובתוך מקום יציאות של הדג. ואחר שהארכנו במקורות ההלכה והדין, ולאחר שסיכמנו הענינים במציאות, סיכמנו בזה"ל.

להלן סיכום דעות הפוסקים הלכה למעשה: דעות המתירים: הגאון רבי משה יהודה לייב לנדא (שליט"א) אב"ד בני ברק; בקונטרס פעמי יעקב גל' חודש אלול תש"ע ע' צט. הגאון רבי ישראל הלוי בעלסקי זצוק"ל מח"ס שו"ת שולחן הלוי ורב פוסק מערך כשרות או יו ארה"ב, במכתב שפרסם ב"ח סיון תש"ע. הגאון רבי משה ראטה שליט"א דומ"ץ קארלסבורג, בתשובה משנת תשס"ט, הובא בשו"ת שש משור ח"א בקונטרס הנז' ס"י. הגאון רבי פסח אליהו פאלק שליט"א מרבני מנצ'סטר מח"ס שו"ת מחזה אליהו: בכמה תשובות בד"ז. הגאון רבי משה חיים אפרים פאדווא שליט"א אב"ד התאחדות החרדים בלונדון, במכתב מיום יד סיון תש"ע. הרה"ג ר' משה יוא שליט"א, בספרו בדיקת המזון ובמכתב שכתב אלי בחודש אייר תשס"ה ונדפס בקונטרס שבשש משור ס' ב, ונשאר בדעתו כך גם אחר שנים כאשר רוב הפוסקים גדולי ישראל פרסמו לאיסור. הרה"ג ר' יוסף מרדכי זצ"ל שליט"א מראשי בד"ץ בעלזא, בשני מכתבים שכתב אלי ונתפרסמו עם מ"מ בדבריו בקונטרס שבשש משור ס' ד.

לעומתם דעות האוסרים: הגרי"ד הלבשרטאם זצ"ל, קונטרס 'אונקי תולעת'. הגר"נ גשטטר זצ"ל, שו"ת להורות נתן ח"ט יו"ד סימנים כג-כה, ובחתימתו על מכתבו של מרן הגרש"ה בעל שבט הלוי זצ"ל מיום ט אייר תשע"ד, וכתב שם דפשוט שהתולעים אסורים וחלילה להקל. מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל, מכתב ראשון מפרשת שמני תשס"ח, הובא בקונטרס הנז' בס' ה; מכתב שני מ"ב ניסן תשס"ט, הובא בקונטרס בס' כה מכתב ב; מכתב שלישי מט' אייר תש"ע, הצטרף לחו"ד של בעל שבט הלוי, הובא בקונטרס שם מכתב ד; מכתב רביעי מ"ה אייר תשע"א, חתם על מכתב רבני ארה"ב לאיסור והוסיף בכתי"ק שכנים דברי האוסרים; מכתב חמישי שנכתב על נייר המכתבים שלו מיום כ"ד סיון תשע"א, ושוב כתב בחריפות יתר על חומרת האיסור וביקש מהרבנים ומועדי הכשרות שלא להטות את הרבנים בדרך עקלקלות להתיר. מרן הגר"ש הלוי וואנר זצ"ל, שו"ת שבט הלוי ח"ד יו"ד סי' פג; שו"ת שבט הלוי ח"ד יו"ד סי' קכז; מכתב שנכתב ע"י הגרמ"ש קליין לאחר שישב בקודש פנימה, מיום ו' ניסן תשס"ט; מכתב בכתי"ק של בעל שבט הלוי מיום ט' אייר תש"ע, וכתב שם שפשוט וברור שזה איסור

ה. פרוסות או חתיכות דגים, שמקורם מדגים שמצוי בהם תולעי אניסאקיס, אם הם מדגים שרובם נגועים כגון דגי סלמון מן הים, אין כל היתר עד שיבדקו כל פרוסה וכל חתיכה גם אם אין בהם אלא מיעוט המצוי שנגוע - גם חייבים בבדיקה וכדין שאר מוצרים כעין אלו. אולם אם הבדיקה קשה מאד, ודורשת טרחה מרובה ואמצעי עזר, מי שסומך לאכול ללא בדיקה אין מוחים בידו שיש לו על מה לסמוך, ומכל מקום אין להנהיג כך לכתחילה, ובוודאי שאין לסמן על מוצר זה ככשר למהדרין^{כב}.

תורה, והובא בקונטרס שם סי' כא מכתב ד; מכתב מיום ב' כסלו תשע"א; מכתב מיום י"ח אייר תשע"א, חתם על מכתב רבני ארה"ב לאיסור והוסיף בכתב"ק שכבר גילה דעתו בזה בשו"ת שבה"ל (ח"ד סי' פג), הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א, מכתב מיום ז' מרחשון תש"ע, והצטרף וחתם על מכתב בעל שבת הלוי מיום ט' אייר תש"ע, הגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א, בתשובה להגרי"ד הלבשרטאם זצ"ל בקונטרס ואנוכי תולעת. וכן אמר לי בעל פה, וגם הצטרף וחתם על מכתב בעל שבת הלוי מיום ט' אייר תש"ע, הגאון רבי חיים גריינמן זצ"ל, כך אמר לי בעל פה כשזכיתי לשבת עמו פ"פ, ועוד כך נאמר לי להדיא ע"י בני ביתו, והבאתי דבריהם בקונטרס שם בסי' א. הגאון רבי משה הלבשרטאם שליט"א דומ"ץ בעיר אנטוורפן, בכמה שיחות עמו בעל פה, וכן בישיה פא"פ בביתו לפני כשנה, וכן בתשובה הלכתית ארוכה ומנומקת, והביא דבריו הג"ר רפאל אייפרס מהולנד בשו"ת שלו ושב ורפא חיו"ד סי' קיג, הגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, בשיחה עמו בביתו כאשר הראיתי לו את הטפילים, וכן הצטרף וחתם על מכתב בעל שבת הלוי מיום ט' אייר תש"ע, הגאון הרח"צ וויס שליט"א, בספרו שו"ת ויען דוד סי' קיד, הגאון רבי משה סופר שליט"א ראב"ד קהילת פאפא ירושלים, בתשובה שכתב על דברי הגרמ"ל לנדא, והובאה בשלימותה בקונטרס שם בסי' כ. הגאון רבי שרגא פייוול הכהן שליט"א מח"ס בדי השולחן, חתם על מכתב הרבנים בארה"ב מיום ח"י אייר תשע"א, על איסור תולעת אניסאקיס, הגאון רבי דוד פיינשטיין שליט"א; חתם על מכתב הרבנים בארה"ב מיום ח"י אייר תשע"א, הגאון רבי אהרון משה שכטר שליט"א, חתם על מכתב הרבנים בארה"ב מיום ח"י אייר תשע"א, הגאון רבי שמואל אייערבך זצ"ל, הצטרף וחתם על מכתב בעל שבת הלוי מיום ט' אייר תש"ע, והוסיף וכתב שאין למתירים לתלות בוקי סריקי באביו רבן של כל ישראל מרן הגרשז"א זצ"ל. הגאון הראש"ל רבי שלמה משה עמאר שליט"א, בתשובתו שנתפרסמה בראש ספרי תולעת שני כרך ב, ובשם משור בקונטרס הנז' בסי' ג, וכתב שם שחלילה להקל בזה, הצטרף וחתם על מכתב בעל שבת הלוי מיום ט' אייר תש"ע, הגאון רבי רפאל אייפרס שליט"א דומ"ץ באמסטרדם הולנד; בשו"ת שלו ושב ורפא חיו"ד סי' קיג, הגאון רבי מרדכי גרוס שליט"א דומ"ץ חניכי הישיבות, מכמה שיחות ופגישות פא"פ בדין זה, במכתב, ראה בקונטרס שבשו"ת הנז' סי' כא מכתב ב. הגאון רבי מרדכי משה קארפ שליט"א דומ"ץ קרית ספר, ליווה אותנו לכל אורך המחקר ובבתיהם של גדולי ישראל, כתב קונטרס 'והייתם קדושים' בדין זה לאסור תולעים אלו, כתב והשיב תשובות רבות בהלכה, ראה בקונטרס שם: סי' ה, סי' יא, סי' ג, סי' כא מכתב ב. הגאון רבי משה אליעזר בלום שליט"א אב"ד סיקסא ארה"ב, ראה מו"מ בספר שם משור בקונטרס שם במסגרת סי' ז-ט, הגאון רבי משה שאול קליין שליט"א דומ"ץ בב"ד דמון בעל שבת הלוי ורב שכונת אור החיים; מכמה שיחות, פגישות והתכתבויות; תשובה המובאת בקונטרס שבספר שם משור בסי' יח; מכתבו מיום ד ניסן תשס"ט - מובא בקונטרס שם בסי' כא מכתב א; מכתב שכתב אל הרה"ג משה ויא, ובו ביקש ממנו לדייק בדבריו ושלא לצטט את הרב ואזנר בשם המתירים, בזמן שהכל הוא להיפך ממש, ומכתב זה הוא מיום ב' כסלו תשע"א, ועליו חתם מרן בעל שבת הלוי והוסיף בכי"ק: "הדברים הנ"ל המה אמיתיים".

והנה, את דעת מרן הראש"ל הגר"ע יוסף זצ"ל זכיתי לשמוע בקיצור ולא באריכות, ומעשה שהיה כך היה: הבאתי אל הקודש פנימה את ספרו תולעת שני לקבל הסכמתו וברכתו, ודיברתי עמו על תולעי אניסאקיס, והארכתי לתאר אותם, ועוד הראתי לו מכתב שכתב לרב ענתבי בארגנטינה להתיר התולעים כעין גרגר אורז הנמצאים בבקלה [שאלו הם בכלל הדין הרגיל של תולעים שבבשר, והם מותרים, ואינם נמצאים אלא בבשר ולא בבני המעיים], והוספתי לו שכן פסק מו"ר הגר"ש עמאר שליט"א, ותשובתו הייתה: "אם בוודאי הם באים מבחוץ, ברור שאסור, ואם כך דעת הרב עמאר כך גם דעתי". ואחר זמן רציתי שמרן יצטרף בכתב לזה ותיאמתי יחד עם ידידי הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א לבוא יחד עם הדגים לפני מרן להראותו את הכל, אלא שכתב לא זכינו לכך, ואף אשר מעלת ידידנו בנו רבי משה שליט"א השתדל לתאם ולקיים זאת, אך עקב חולשתו של מרן זיע"א לא אסתייעא מילתא ולבסוף לא זכינו לזה, ולא נותר בידינו אלא דבריו שאמר לי בעל פה בזמן שהסכים על הספר 'תולעת שני'.

העולה לדינא: תולעת אניסאקיס, כיון שמוצאים אותה בתוך בני המעיים ממש במקום שבה עם המזון, ונמצאת גם על דופן המעי, ועל איברי הפנים, ובדפנות הבטן, וגם נכנסת לתוך הבשר, אסורה היא כדין שרץ המים כיון שהכל תולעת אחת, ושוניה הפנים מתולעים אחרות שנמצאות רק בבשר ולא מוצאים אותם כלל בבני המעיים, שהם מותרות הלכה למעשה גם בזמנינו באותם דגים שהם נמצאים. וכן פסקו הלכו למעשה רוב מנין ורוב בנין של פוסקי הדור זיע"א, ויבדל"א גדולי דורינו, והיית' יציילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות.

כב ראה מש"כ בתולעת שני שם, ומש"כ הלכה למעשה מעלת ידידנו הגר"מ קארפ שליט"א בתשובתו לגבי פרוסות ההרינג בהיתר אכילתם לצרכן, והבאתי דבריו בשו"ת שם משור ח"א קונטרס תולעים בדגים סי' יג, שלכל אחד מן הטעמים שיש חובת בדיקה במיעוט המצוי, כבה"ג יש מקום להקל ולהתיר באכילה, אולם הוסיף שם בתשובתו, שאמנם כל זה לענין היתר אכילה, אבל לענין ליתן הכשר למהדרין על הדבר שהינו נקי מתולעים

1. דג טחון מותר לאוכלו, ואין לחשוש לחרקים, שגם אם היו הם ודאי נטחנו ונתבטלו.

דגים טריים

בדגים הן בדגי הבריכות והן בדגי הים והן הגדלים בכלובים שבים. מצויים חרקי מים רבים, הן כטפילים חיצוניים היושבים על גבי העור ולא חודרים פנימה ["ארגולוס" המצוי על גבי קרפיון ולעיתים על דג אמנון. "כינת הסלמון" על גבי סלמון]. ויש מהם שחודרים פנימה ["לרניאה" בקרפיון וכסיף ועוד. "סיפריון לומפי" על הדג האדום (רוטברש מזון מנטלה), טפיל חיצוני המצוי בבקלה צעיר]. והן כטפילים פנימיים "נימטודות" הנמצאים בחלל המעי של הדגים, על גבי האיברים הפנימיים של הדג, ויש אף שחודרים לתוך בשר הדג [אניסאקיס]. יש שצורתם כעין ספירלה, ויש שצורתם כגרגר אורז, התולעים מופיעים בגדלים ובצבעים שונים [קיימים באופן נדיר נגיעות לעיתים בדגים שמקורם בעופות שמעל בריכות הגידול, וכבר רבות בשנים, שתופעה זו מטופלת היטב, להוציא בשנה זו ששוב ראינו שנגיעות זו חזרה בבריכת גידול אחת, ולאחר הניטור והטיפול בבריכה זו, שוב אין מקום לחוש לנגיעות זו].

אופן הבדיקה:

בקניית דגי בריכה כגון קרפיון, מושט-אמנון, כסיף ובורי, יש להעדיף ולהתאמץ ולקנות דגים בחנויות הנתונות תחת השגחה גם לענין הטפילים. ואז הם בחזקת נקיים מבחינת טפילים חיצוניים לחלוטין. וב"ה איכשר דרא, וכיום רוב ככל בריכות הדגים מפוקחות על ידי מפקחי המכון להבטיח שאין טפילים בדגים, ותוצרת זו משווקת בכל רחבי ארץ ישראל ברשתות "ינות ביתן" "יוחננוף" חלק מסניפי שופר סל ורמי לוי, ועוד חנויות דגים, מה שברוך השם נותן הזדמנות למתגוררים בכל רחבי הארץ להשתמש בתוצרת שהיא נקיה מחשש טפילים.

דגים הנקנים ממקומות שאינם תחת פיקוח לענין חרקים, באם זה דג מצוין כלומר שעבר כבר זמן לאחר מותו, אחיזת החרקים בו חלשה יותר, ואז מגרדים היטב עם סכין את כל עור הדג, ובמידה ואין מבחינים בפצע או סימן אדמומית כל שהיא, אין חשש לטפילים ע"ג העור. ובמידה ויש פצע או סימן אדום יש להסירו עד עומק של כחצי ס"מ. ובאם קונים דג חי יש להקפידו למשך זמן עד שיוקפא כל החלק החיצוני של הדג [השריה בחומץ ומלח אינה מועילה לשיחרור אחיזת חרקים] ולאחר שהדג יופשר יש לנקותו באמצעות גירוד כל העור.

ראש דג

הנה כמבואר לעיל, יש מקהילות ישראל שלוקחים ראש של דג, כסימן שנהיה לראש ולא לזנב. והנה כמפורט לעיל, בדגים שמקורם מן הים או מבריכות שאינן מטופלות, בהם הראש נגוע ביותר, כיון שיש לו חללים מצויים ופתוחים לקליטת הטפילים השונים.

אופן הבדיקה:

יש לקחת ראשים של דגים שמקורם מבריכות המפוקחות על עניני הטפילים ואזי אפשר להשתמש בהם ללא כל חשש.

רבים המשתמשים בראשי דג סלמון לצורך הסימנים, ויש להיזהר שגם סלמון שמקורו מכלובים שבים כגון המשווק מנורבגיה או צ'ילה, עדיין יש נגיעות גבוהה של כינת הסלמון, ומלבד הימצאותה על עור הדג, וכמפורט לעיל ניתן להסירה בקלות יחסית, הרי שהכינה גם נכנסת לתוך כל חללי הפה ועל לשון הדג ובחך. ועל כן חובה לחצות את ראש הדג ולהסיר את כל האיברים הפנימיים הניתנים להסירה כגון הזימים הלשון, ולשטוף היטב תחת ברז מים שוטף, תוך כדי שפשוף בכריות האגודל, את כל חלקי הפנים של הדג.

- בזה ההכשר למהדרין חייב להיות על הפיקוח מתחילה שהדג נקי מתולעים לגמרי, ולא לסמוך על הרוב כלל. יעוי"ש במתיקות דבריו.

כג ראה בתולעת שני שם את מקור הדין. וכל זה יש להתיר בדיעבד לאחר שכבר נטחן דק וא"א לזהותו אפי' ע"י מאמץ שהכל הפך עיסה אחת, יעוי"ש באריכות הדברים.

רשימת נגיעות טפילים בדגים מיובאים

שם הדג	ארץ ייצור	אופן העיבוד	רמת נגיעות	אופן הנגיעות	אופן הבדיקה והנקיון
אמנון	סין	פילה - וואקום/תפוזרת	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
בקלה מרלוחה	ארגנטינה / קייפטאון	פילה ללא עור	חזקת נקי	עקב העיבוד בחזקת נקי	בחזקת נקי
	ארגנטינה	פילה עם עור	פחות ממיעוט המצוי	חשש לטפילים שנכנסו מהעור ונמצאים בין העור לבשר. ולעיתים חשש לתולעי אניסאקיס ובפרט בתוצרת שנארוה באוניות	עדיף שלא להשתמש אלא עם חותמת נבדק ללא טפילים. הרוצה להשתמש יסיר את העור ויבדוק היטב מכל צדדי הדג.
	ארגנטינה	בקלה צעיר ללא ראש	חזקת נגוע	אניסאקיס בדפנות הבטן	נגוע מאד בחלל ובדפנות הבטן, ויש לנקות היטב ולהסיר את הקרום השחור.
בקלה מרלוחה	סין	פילה עם עור	חזקת נגוע	תולעי אניסאקיס בבשר	לא להשתמש נגוע מאד
	סין	בקלה צעיר ללא ראש	חזקת נגוע	אניסאקיס בבטן ובבשר	לא להשתמש נגוע מאד
	סין	פילה ללא עור	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	לא להשתמש אלא עם חותמת נבדק ללא טפילים
ברבוניה	תאילנד	פרוסות פילה עם עור	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
דניס	תורכיה, יוון, קפריסין	דגם שלם, פילה, רגיל / מתובל	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
הליבוט	כל המדינות	פרוסות ונתחים	חזקת נגוע	אניסאקיס בבטן ובבשר	אין להשתמש רק עם חותם נבדק ללא טפילים
הרינג	סקנדינביה	שלם	חזקת נגוע	אניסאקיס בדפנות ובבשר	לא להשתמש נגוע מאד
	סקנדינביה	פילה [פרפר] דג שלם	מיעוט המצוי	אניסאקיס על ובתוך בשר הדג	לאחר העיבוד וחיתוך לפרוסות התירו מגדולי ישראל להשתמש בזה
	נורבגיה	פילה פרוסות ללא עור המעובד במיכון אוטומטי במפעל	חזקת נקי	עקב העיבוד בחזקת נקי	בחזקת נקי
זהבנון / פולוק	סין	פילה ללא עור	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	עם עור אין להשתמש. ללא עור אפשר להשתמש רק עם חותם ללא טפילים
טונה	כל המדינות	נתחים ופרוסות	חזקת נקי	עקב העיבוד בחזקת נקי	בחזקת נקי, *על פי פסק מורה דרכו של המכון הראש"ל הגר"ש עמאר שליט"א בחנויות שתחת כשרות המכון אין אישור לשווק את דג טונה "מרלין" מחשש ספק בסימני הטהרה של הדג
לברק	תורכיה, יוון, קפריסין [כלובים], סין [בריכות]	פילה, רגיל / מתובל	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
מקרל	סקנדינביה	שלם	חזקת נגוע	תולעי אניסאקיס בחלל הבטן, בדפנות ולעיתים גם בבשר	יש לנקות היטב את חלל הבטן, ולהסיר את הקרום השחור לחלוטין, ועדיף להסיר את כל החלק הדק של הבשר שעוטף את בטן הדג
מקרל	סקנדינביה	פילה פרוסות	מיעוט המצוי	אניסאקיס על ובתוך בשר הדג	לאחר העיבוד וחיתוך לפרוסות התירו מגדולי ישראל להשתמש בזה [אולם מן הראוי שלא להשתמש בבשר העטוף את בטן הדג]
נסיכת הנילוס	אפריקה	נתחים ופרוסות	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי

מאמרים ותשובות | טפילים המצויים בדגים

שם הדג	ארץ ייצור	אופן העיבוד	רמת נגיעות	אופן הנגיעות	אופן הבדיקה והנקיון
סול	הולנד	פילה עם עור לבן	חזקת נקי, לעיתים נדירות נגוע	לעיתים נדירות נגוע בבשר הדג בתולעי אניסאקיס	בחזקת נקי, ויש חוששים לבדוק ממול מקור אור
	סין	פילה עם עור לבן	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	לא להשתמש אלא עם חותמת המכון נבדק ללא טפילים
סלמון [כלובים]	נורבגיה / צ'ילה	שלם, נתחים, פרוסות, מעושן	בחזקת נקי מתולעי אניסאקיס, ובחזקת נגוע על עור הדג	עקב שיטת הגידול נקי מתולעי אניסאקיס, מאידך על עור הדג מצויה כינה חיצונית, ולעיתים נחבאת בין הקשקשים	להפשיר, לשטוף, להבריש או לגרד את העור
סלמון [מהים]	סין/ ארה"ב/ קנדה/ רוסיה/ יפן	שלם, פילה, נתחים, פרוסות	חזקת נגוע	בחזקת נגוע הן בבשר הדג בתולעי אניסאקיס בחלק העוטף את בטן הדג, והן בכינה חיצונית המצויה על העור	עם עור אין כלל אפשרות לבדוק ולהסיר התולעים שבבשר. ללא עור אין שיטה בטוחה להסרת התולעים.
סרדינים (כולל אנשובי)	מרוקו/הודו	קפואים שימורים, מעושנים	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי [בדגים קפואים המשווקים עם הראש, לעיתים נדירות מצוי טפיל אוכל לשון היושב במקום לשון הדג, ויש לבדוק מדגמית שאין חשש לנגיעות זו, במידה ונמצא טפיל זה, יש להסיר את ראשי הדג או לבדוק כל דג].
סרדינים	שאר מדינות	שימורים, מעושנים, תפוזות	מיעוט המצוי	אניסאקיס בדפנות הבטן [הבשר נקי בד"כ]	חובה לגרד את דפנות הבטן ולהסיר את הקרם
פורל בריכות	תורכיה	שלם, פילה	חזקת נקי	בחזקת נקי	בחזקת נקי
פורל ים	ארגנטינה	שלם, פילה, נתחים	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	עם עור - אין כלל אפשרות לבדוק ולהסיר התולעים. ללא עור - אפשר להשתמש רק עם חותם המכון נבדק ללא טפילים
פלאונדר	הולנד	פילה ללא עור	חזקת נקי	עקב שיטת הניקוי בחזקת נקי	[לעיתים נדירות נגוע ויש חוששים לבדוק ממול מקור אור]
	הולנד	פילה עם עור	חזקת נקי	לעיתים יש כינה חיצונית על עור הדג, ללא אניסאקיס	להפשיר, לשטוף, להבריש או לגרד את העור, ויש חוששים לבדוק מול מקור אור לאחר הסרת העור
	סין	פילה	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	עם עור אין כלל אפשרות לבדוק ולהסיר התולעים. ללא עור יש להשתמש רק עם חותם המכון "נבדק ללא חשש טפילים".
קוד - [מהים]	כל המדינות	פילה	חזקת נגוע	אניסאקיס בבשר הדג	עם עור אין כלל אפשרות לבדוק ולהסיר התולעים שבבשר. ללא עור יש להשתמש רק עם חותם המכון "נבדק ללא חשש טפילים".
קוד - [בריכות]	נורבגיה, איסלנד	שלם, פילה, נתחים, פרוסות	חזקת נקי מתולעי אניסאקיס	לעיתים יש כינה חיצונית, ללא אניסאקיס	להפשיר, לשטוף, להבריש או לגרד את העור
רוטברש / מנטלה	איסלנד	שלם / פילה	חזקת נגוע	טפיל חיצוני-אניסאקיס בבטן ולעיתים בבשר	אין שיטה בטוחה להסרת תולעים ואין להשתמש בדג זה
רוטברש / מוריגוס / לוטוס	איסלנד / סין	שלם / פילה	חזקת נגוע	אניסאקיס בדפנות הבטן ולעיתים בבשר	עדיף להשתמש רק בחלק הגב או חלק הזנב של הדג

הרה"ג
משה יהודה לנדאו
שליט"א

מרבני המכון

הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר [חלק א]

הקדמה: בגמ' בפסחים לג. מבואר שפירות שלא היתה להם שעת הכושר, כלומר שמתחילת הזמן שבו היו ראויים להפרשה לא היתה אפשרות לתת אותם לכהנים לאכילה, אם הפריש מהם לא חלה התרומה.

לפי זה צ"ל לכאורה שכל הענבים שנבצרים בטומאה יהיו פטורים מתרומות, ואולי גם ממעשרות, שהרי נפסק להלכה שהבוצר לגת הוכשר, והטמא שבוצר מטמא את הפירות מיד??

כמו כן, ישראל שקונה זיתים וענבים מגוי, יתכן שפטור מתרומה, שהרי אפשר ששעת הכושר שלו היא בגמר המלאכה, ואז כבר הפירות טמאים? וכן בפירות חו"ל שהובאו לארץ ונגמרה מלאכתם כאן, אם הוכשרו הפירות ונטמאו לפני גמר מלאכתם יהיה פטורים?

וכן בהפרשת חלה, מאחר שא"א להפריש חלה עד נתינת המים בקמח, אם קמח כבר הוכשר לקבל טומאה קודם, ואף נטמא, וכך הוא בדרך כלל בזה"ז, האם יהיה פטור מהפרשת חלה? אם כן כמעט לעולם פטור? וזה אינו.

יש לברר האם דין זה נפסק להלכה? האם פירות אלו פטורים מתרומה, או שחייבים אלא שאי אפשר לעשותם תרומה והם נשארים טבל? האם פירות אלו חייבים בשאר מעשרות? מה דין תרומת מעשר ומעשר שני בזה? ומה הדין בהפרשת חלה? האם מדרבנן הדין שונה? ומה הדין כשהסיבה שא"א לאוכלם היא מדרבנן, ומה הדין בזה"ז שחיוב תרו"מ מדרבנן?

באילו אופנים מוגדרים הפירות ככאלו שלא היתה להם שעה"כ? מתי הוא זמן שעת הכושר, בגדל ברשות ישראל, ובגדל אצל נכרי בא"י, ומהי שעת הכושר בפירות חו"ל שנכנסו לארץ ונגמרה מלאכתם בארץ?

נפ"מ בכל דין זה הוא האם יש חיוב להפריש מפירות כאלו. האם לברך על ההפרשה. האם ניתן לעשות פרוטה חמורה מפדיון מע"ש בפירות אלו?

בנידון זה ובהשלכות הלכה למעשה עוסק המאמר.

א. מקור הדין.

בגמ' בפסחים לג. מובאת ברייתא: בד"א במפריש תרומה והחמיצה, אבל במפריש תרומת חמץ דברי הכל אינה קדושה. ודנה הגמ' "מנא הני מילי. אמר רב נחמן בר יצחק תתן לו ולא לאורו [רש"י - אפילו היא ראויה להסיק, הואיל ואינה ראויה לאכילה]. מתיב רב הונא בריה דרב יהושע, אין תורמין מן הטמאה על הטהורה, ואם תרם בשוגג תרומתו תרומה, ואמאי, לימא לו ולא לאורו.

מאמרים ותשובות | הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר

לא קשיא, התם היתה לו שעת הכושר, הכא לא היתה לו שעת הכושר [רש"י - שהיתה לו שעת הכושר, שנראית כבר לתרומה קודם שנטמא. והא דלעיל בחמץ לא היתה לו שעת הכושר לתרום ממנו, דקודם שחל הפסח היה מחובר והחמץ במחובר, וכל זמן חיבורו לא היה ראוי לחול שם תרומה עליו]. ודלא היתה לו שעת הכושר היכי דמי, כגון דאחמץ במחובר, אבל אחמץ בתלוש הכי נמי דקדש. א"ל אין, בגזירת עירין פתגמא, ובמאמר קדישין שאילתא [רש"י - ת"ח, שהם כמלאכים], וכן מורין בבי מדרשא כוותי". ובהמשך מביאה הגמ' תירוץ נוסף של ר"ה בריה דר"י שתירץ שמדובר אפילו כשהחמץ בתלוש ואעפ"כ לא חלה התרומה מפני שאין שייריה ניכרין. עכ"ד הגמ' לעניינינו.

ומפשטות דברי הגמ' נראה שנחלקו האם צריך לדחוק שהברייתא שאמרה אין תרומה היא דווקא כשהחמץ במחובר ונקצרה התבואה בימי הפסח, אבל כשהחמץ בתלוש חלה ההפרשה, או שכשהחמץ לפני קריאת שם תרומה לא חלה ההפרשה. אבל עצם הדין שכשלא היתה שעת הכושר אינה תרומה לא נדחה מההלכה. וכן מבואר מדברי התוס' שם ד"ה תתן שסובר שדין זה הוא דין פשוט, וניתן ללומדו גם מפסוקים אחרים, וכאן שדנה הגמ' מנה"מ הוא לריה"ג שחמץ מותר בהנאה, גם בתוס' ביבמות פט. ד"ה אין, ובמנחות כה: ד"ה בשוגג, וכן בתור"פ ובפ"י ר"א מן ההר ביבמות שם, וכן בתוס' הרשב"א ור"פ בפסחים שם, מבואר שהוא דין פשוט להלכה [אף לדעת הריב"ן המובא בתוס' שם אפשר שכשלא היתה שעת הכושר אינה תרומה, ואכ"מ, וכן עיין בערל"ג שם]. וכן כתבו הרמב"ם בפיה"מ לתרומות פ"ב מ"ב והר"ש והרא"ש ורבינו עובדיה שם כדין פשוט שמש"כ במשנה שם שהמפריש מן הטמא על הטהור תרומתו תרומה, הוא דווקא כשהיתה שעת הכושר [וראה להלן בהגדרת שעה"כ לפי הרמב"ם ורע"ב].

ב. מאימתי היא שעת הכושר.

בדברי הגמ' בפסחים הנ"ל מפורש ששעת הכושר היא משעה שנתלש, שאז ניתן להפריש תרומה. ואע"פ שאינו אסור משום טבל אלא משעת גמר מלאכה, מ"מ ראוי להפרשה שנתלש, וכפי שפירש רש"י שם, כמובא לעיל. וכ"כ התוס' הנ"ל, והר"ש והרא"ש ורבים אחרים. אלא שהרמב"ם בפיה"מ שם כתב, וז"ל: "בתנאי שיהיה זה הדבר הטמא שהיתה לו שעת הכושר ואח"כ נטמא, אבל אם נטמא קודם שתגמר מלאכתו ולא בא לעוה"מ, אפילו בשוגג אין תרומתו תרומה". וכן כתב אחריו רבינו עובדיה מברסגורא שם. כנראה דחוק היה להרמב"ם להעמיד את דברי הברייתא הנ"ל שכתבה אבל המפריש תרומת חמץ שהכוונה שהחמץ במחובר, דלא שכיח. אלא שכבר העירו על כך באחרונים, וביניהם רע"א במשנה שם ובשפ"א בגמ' בפסחים שם [ומש"כ בתפא"י שם שכוונת הרמב"ם להחמץ לפני שהביא שלישי, ואחר שלישי נקרא שהגיע לשעה"כ אפילו במחובר מאחר שאפשר להתנות עליו, זה תמוה מכמה סיבות, שהרי אז אינו מחמץ ואינו מק"ט, ועוד, שאין זה שעה"כ במה שיכול להתנות, שהרי חלות ההפרשה הוא משיתלש. וכבר תמזהו עליו השפ"א ועוד]. וראה גם בחזו"א ליקוטים לזרעים סי' ג סק"ב שדן בזה, והוכיח שבנטמא קודם גמ"מ מפרישים. וכ' שמאחר שדברי הר"ש והרא"ש הם כדברי הגמ', שתלוי בנטמא במחובר, ודברי הרמב"ם עלומים מאיתנו, נקטינן כדעת רבותינו הגלויים לנו.

ג. בדעת הרמב"ם להלכה.

אלא שאף שהבאנו שהרמב"ם בפיה"מ נקט פטור כשלא היתה שעת הכושר כדין פשוט, מ"מ בהלכותיו לא הביא דין זה כלל, לא לגבי הפרשה כשהפירות טמאים (תרומות פ"ב הי"ד), ולא לגבי הפרשה מהטמא על הטהור (שם פ"ה ה"ח), ולא לגבי האוכל תרומת חמץ בפסח (שם פ"י ה"ו).

אמנם הרדב"ז בפ"ה שם מביא את הדין שכשלא היתה שעה"כ אינה תרומה כדין פשוט. וכן במהר"י קורקוס בפ"י שם כתב שתרומת חמץ שייכת רק באופן שהיתה לו שעה"כ, ומביא את דברי הברייתא הנ"ל שבתרומת חמץ ד"ה אין תרומתו תרומה, ומסיים "ופשוט הוא" [וע"ע מה שכתב בפ"ה שם]. הרי שלא ראו חסרון בהשמטת הרמב"ם דין זה. ובאמת שמה שהרמב"ם לא

הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר | מאמרים ותשובות

הזכיר הלכה זו בפ"י, אף שדין תרומת חמץ הוא מקור לדין תרומה שלא היתה לה שעת הכושר, כמובא בגמ' בפסחים שם, מ"מ מאחר שפסק להלכה שהאוכל תרומת חמץ בפסח פטור, כבר אין זה מקומו שם להביא את דין שעה"כ, שהרי אין בזה נפ"מ לנידון שם שהוא תשלומי תרומה. וכ"כ מהאחרונים וכן ראה מש"כ הגרשז"א במעדני ארץ על פ"ב הי"ד, וכן במנחת שלמה ח"א סי' נח אות ב. אלא שעדיין יל"ע שלכאורה היה צריך להביא דין זה לגבי קריאת שם תרומה בתרומה טמאה. וכבר דנו באחרונים ליישב הערה זו, וראה גם מש"כ הגרשז"א שם.

יש לציין שהאו"ש שם סופ"ב דייק בלשון הרמב"ם בתרומות פ"א הכ"ב שלגבי פירות חו"ל שנכנסו לארץ כתב שהפירות נקבעו למעשר וחייבים במעשר ולא הזכיר שחייבים בתרומה, ושינה מלשונו שבתחילת דבריו לגבי פירות א"י שיצאו לחו"ל ששם כ' שפטורים מתרומות וממעשרות. וביאר האו"ש שפירות חו"ל שנכנסו לארץ יהיו פטורים מתרומה משום ששעת הכושר שלהם אינה אלא במירח כפי שיתבאר בעז"ה להלן, ונמצא שכל הפירות שנכנסים לארץ פטורים מתרומה, ולכן שינה הרמב"ם לשונו. לדבריו יש מקור ברמב"ם שלא חזר בו.

אלא שבמלאכת שלמה על המשנה שם דייק מהשמטת הרמב"ם דין זה בהלכותיו שחזר בו ממש"כ בפיה"מ שלו, ומביא שגם הר"ר אלעזר אזכרי [כנראה בעל החרדים] כ"כ, וביאר למה הרמב"ם חזר בו. גם במרה"פ (תרומות פ"ב ה"א ד"ה אין תורמין) דייק מהשמטת הרמב"ם שחזר בו, וסובר להלכה שגם כשלא היתה שעת הכושר חייב ומפריש, ע"ש. וכן נוטה בערוך לנר ביבמות פט., ובאבי עזרי תרומות פ"ה ה"ח. ובחזו"א שם מעיר [בד"ה והר"מ] שהרמב"ם סתם ולא הזכיר דין זה, משמע שחזר בו ממש"כ בפיה"מ שהוזכר לעיל שבנטמא קודם עוה"מ אינה תרומה. אבל לגבי נטמא במחזור אין כ"כ ראייה ממה שלא הזכיר הרמב"ם. ע"ש עוד. ומ"מ במסקנת דבריו (בסוף סק"ב) כותב שהלכה כרנב"י שסובר שכשלא היתה שעת הכושר אינה תרומה, וכן מוכיח מדברי רנב"י שאמר בגמ' שם "וכן מורין בבי מדרשא כוותי". גם הגרשז"א במנחת שלמה (ח"א סי' נח נט), וכן במעדני ארץ (על הרמב"ם שם בפ"ב ה"י והי"ד) מרחיב בכל סוגיא זו, ונוטה שגם להלכה נקטינן שאינה תרומה כשלא היתה שעת הכושר, וכתב שכן מבואר גם בפנ"י וכ"מ בשא"א (החדשות סי' יב) ובגבורת ארי (יומא ז. ו-פג.). וכן ראה ברש"ש (בפסחים לג: ד"ה יצאת, ושם מו: ד"ה ברש"י). וכן ראה בהערות הגר"ש אלישיב על בכורות יב: שנקט בפשיטות שקי"ל כן להלכה. ומה שהרמב"ם לא הזכיר הלכה זו לגבי טמא, הוא משום שנפסק להלכה גם תי' הגמ' שם שבעינן שיהיו שייריה ניכרים, ולכן אין תרומתו תרומה אפילו כשהיתה שעה"כ. ואף שיש עדיין נפ"מ בזה לעצם חיוב טבל כשלא היתה שעה"כ, וכן נפ"מ למקום ששייריה ניכרים וכדו', מ"מ מאחר שדרך הרמב"ם לכתוב דינים האמורים בברייתות ובגמ', וכאן לאחר שנאמר פירוש הברייתא עפ"י התי' הב', א"כ אין זה דין מפורש היוצא מהברייתא, ואין תמיהה על הרמב"ם שהשמיט. גם בדרך אמונה פ"ב שם ס"ק קלג נוקט עפ"י החזו"א שהרמב"ם לא חזר בו, וא"כ כשלא היתה שעה"כ אין תרומתו תרומה.

לסיכום: רוב רבותינו הראשונים והאחרונים נקטו כדין פשוט וללא חולק את דין הגמ' שכשלא היתה לפירות שעה"כ לאכילת הכהן אין תרו"ת. לא מצאנו בראשונים מי שכתב שאינו כן. המקור היחיד לפקפק בזה הוא מדיק דברי הרמב"ם בהלכותיו שהשמיט זאת, נחלקו האחרונים האם סובר שדין זה אינו להלכה, וחזר בו ממש"כ בפיה"מ, או שלא חזר בו. ולהלכה כתבו החזו"א ואחריו בד"א, וכן הגרשז"א, שדין זה נשאר להלכה.

ד. האם כשלא היתה שעת הכושר הפירות טבל או פטורים.

בדברי הגמ' בפסחים הנ"ל בביאור הברייתא מבואר שהמפריש מפירות שלא היתה להם שעה"כ אין תרומתו תרומה. אך לא התבאר שם מה דין הפירות, האם נשארים בטבלם ואי אפשר לתקן אותם בהפרשה מיניה וביה, או שבכה"ג לא נאמר כלל חיוב הפרשה, והפירות אינם טבל לתרומה [ואם הם טבולים לשאר מעשרות יתבאר בעז"ה להלן].

מאמרים ותשובות | הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר

בשול"ת עונג יו"ט (ח"א יו"ד סי' קיד) מוכיח שכשלא היתה שעת הכושר לא רק שלא חלה ההפרשה, אלא גם פירות אלו פטורים מתרומה [ע"ש ראייתו מדברי התוס' בבכורות יב: ד"ה כיון, וכן הביא דבריו בהרחבה בהערות הגרי"ש אלישיב על בכורות שם]. וכ"כ האו"ש (הל' תרומות סופ"ב), וכפי שהובא לעיל דקדק שזו כוונת הרמב"ם ששינה בלשונו בהל' תרומות פ"א הכ"ב. וכ"מ ברש"ש (בפסחים לג:), ובצפנת פענח (תרומות דף מט.). וכן מוכח מתו"ד מרה"פ הנ"ל, וכן מהחזו"א (בליקוטים שם, ובדמאי סי' ד סק"ג). וכ"כ בד"א שם כדברי החזו"א. וראה באתון דאורייתא סי' כה שהסתפק בזה, ע"ש.

אמנם בשאג"א סי' צז כ' שהפירות נשארים בטבלם, וא"א לתקנם מתרומות מיניה וביה, ע"ש. גם באחיעזר ח"ב סי' לח הרחיב בכל זה, ונראה שגם הוא נוקט ששם טבל לא פוקע אפילו כשהיתה שעת הכושר, אלא שא"י להפריש.

וראה במנח"ש שם סי' נט שהרחיב בכל זה, ומביא שיטות נוספות מרביתנו האחרונים שי"ס שאין לטבל זה תקנה כלל, שמאחר שא"א להפריש מיניה וביה, א"א לתקנו מטבל אחר, כגון להפריש מטהור על טמא זה. ומאידך י"ס שניתן להפריש ממקו"א עליו. ומ"מ נראה מתחילת דבריו (שם סק"א) שנוקט כעיקר שבכה"ג פטור ואינו טבל לתרומה.

ה. פירות שלא היו להם שעה"כ האם חייבים מדרבנן?

החזו"א בליקוטים שם בתחילת דבריו כותב: "ומיהו אין נפ"מ כ"כ לדינא [מתי נחשבת שעת הכושר], דמלשון הרע"ב משמע דמדרבנן מיהא חייב אף שלא היתה לה שעה"כ, ובלא"ה דעת הר"מ דבזה"ז מעשר דרבנן". והנה הבאנו לעיל את הברייתא שהיא המקור לדין שעה"כ, ושם מפורש שהמפריש מתבואת חמץ אין תרומתו תרומה, וכפי שביאר רנב"י מיירי בתבואה שלא היתה לה שעת הכושר. ואם מדרבנן חייבים בהפרשה וההפרשה מועילה היה צ"ל תרומה ויחזור ויתרום, כמו במפריש מחיוב דרבנן על חיוב תורה [ראה דמאי פ"ה מ"י, ועוד]. ואף אם למסקנא אינה תרומה מפני שאין שיריה ניכרים, וכתירוץ השני בגמ' שם, מ"מ רנב"י שביאר מפני שלא היתה שעה"כ למד שאינה חלה מדרבנן. ומה שדייק מרעו"ב, אין הכרח לדיוקו, ובפרט שדברי רעו"ב מקורם בד"כ מפירוש הרא"ש כידוע, וברא"ש וכן בר"ש לא משמע כדיוקו, ע"ש. ואף אחד מהראשונים והפוסקים לא הזכיר שמדרבנן חייב וחלה ההפרשה. ואכן, גם בד"א (בביה"ל שם, וכן בציון ההלכה שם ס"ק שעז) כתב שמדברי רעו"ב אין ראיה, אלא שכותב שנראה שמטעם אחר חייב מדרבנן, שהרי מצינו בכמה הלכות שכשהפטור לא ניכר, ונראה לעינינו שהוא כשאר הפירות החייבים, חייבו מדרבנן משום מראית העין. אם כן גם בזה שלא היתה לו שעה"כ, ולא ניכר פטורו כלל, יהיה חייב מדרבנן. והוסיף שם שמה שכתבה הברייתא שאין תרומתו תרומה, הכוונה שאין חייבת בקרן וחומש, שהוא נושא הסוגיא שם [ולענ"ד דחוק, וכנ"ל].

ומש"כ החזו"א שאין נפ"מ כ"כ מאחר שמדרבנן חייב, ודעת הרמב"ם שבלא"ה כל תרו"מ בזה"ז מדרבנן, לכאורה עדיין נפ"מ שהרי החזו"א עצמו סובר שלא להפריש מדבר שחיובו מדרבנן מחמת שתי סיבות על דבר שחיובו מסיבה אחת. וראיתי שכבר העיר בזה בביה"ל שם בסו"ד, וסיים שעיקר דינא דתרי דרבנן אינו ברור כ"כ, ע"ש. וכנראה שכל זה כלול בדברי החזו"א שאין זה כ"כ נפ"מ.

כמו כן יש לעיין מדוע מי שרוצה להכין מטבע שעליה יחללו את המעשר שני, ומכין פרוטה חמורה, שהיא פרוטה שחיללו בה מע"ש בדרגה היותר גבוהה, כדי שיוכלו לחלל עליה את כל החילולים שאינם שו"פ, ולא יימצא חילול שהוא בדרגה גבוהה יותר. ולצורך זה רבים מחללים על מע"ש הראשון של יין שנגמרה מלאכתו אחר שעת הביעור, והרי אפשר שיין זה לא היתה לו שעה"כ כפי שיתבאר להלן, נמצא שדרגת חיובו נמוכה אף אם נאמר שבכה"ג יש חיוב דרבנן מפני מראית העין.

הפרשה בפירות שלא היתה להם שעת הכושר | מאמרים ותשובות

יש להוסיף שאין לומר שבזה"ז אין נפ"מ בדין זה מאחר שבלא"ה א"א לקיים את דין "תתן לו", שהרי התרומה לא ניתנת לכהן, זה אינו, שכבר כ' במנח"ש שם אות ג שגם בזה"ז קיים הדין "תתן לו ולא לאורו", אף שבלא"ה לא ניתנת התרומה לכהן. ונראה הטעם שאין חסרון "תתן לו" כשהכהן טמא, שהרי יש אפשרות לכל כהן להיטהר ע"י אפר פרה, וכו', וזה נקרא שהיתה לו שעת הכושר, משא"כ כשהפירות נטמאים א"א לטהרם. וכ"נ פשוט.

סיכום להאמור: פירות שמשעת תלישתם לא היתה אפשרות שהכהן יאכל תרומה שיפרישו מהם מחמת שהפירות אינם ראויים לאכילתו, אין תרומתו תרומה, אף שניתן לתת את התרומה לכהן כדי שיהנה משריפתה. דין זה נלמד מהפסוק "תתן לו", ולא לאורו.

בדברי הראשונים והאחרונים מובא שדין זה להלכה. אמנם הרמב"ם לא הביא דין זה, ויש שדייקו מכך שסובר שלהלכה מפרישים אף שלא היתה שעת הכושר. אמנם רבים מהפוסקים סוברים שגם לדעת הרמב"ם נפסק דין זה.

יש סוברים שהפירות נשארים בטבלם, אבל נראה שהעיקר כדעת הסוברים שהפירות פטורים מתרומה גדולה.

דין זה שייך גם בזה"ז כאשר הפירות מצד עצמם אינם ראויים לאכילה, כגון שקיבלו טומאה מיד בתלישתם, כגון שיש משקה משבעת המשקים המכשירים לקבל טומאה על הפירות בשעת תלישתם, וניחא לבעלים במשקה זה, וכשהוא לוקט נטמאים הפירות. וכן אם הפירות מאהילים על קבר, וכדומה. דוגמא נוספת, כשקוצר בפסח תבואה שהחמיצה במחזור.

ומ"מ מה שהכהנים בזה"ז אינם אוכלים תרומה, אין בכך חסרון של תתן לו ולא לאורו.

יש שכתבו שמדרבנן חייב להפריש אף כשלא היתה שעת הכושר. אמנם אין מקור לכך.

הגאון רבי
שניאור ז. רווח
שליט"א

הלכה למעשה

רב קהילת 'משכן התורה' אלעד
ראש המכון למצוות התלויות בארץ

שאלות ותשובות בהלכה

בדיקת מזון למי שאי אפשר

ש. מצוי היום ב"ה הרבה חוזרים בתשובה וחלקם עדיין גרים עם הוריהם שעדיין לא זכו לחזור בתשובה, ולפעמים לא נותנים לבניהם או בנותיהם לבדוק ולנקות את מוצרי המזון כהלכה. ולכן נשאלת השאלה האם יש ירקות שאפשר להם להקל בבדיקתם או בנקיותם כמו ירקות עלים, קטניות, קמח, אורז או אפילו תבלינים שלא מאחסנים אותם כראוי? תודה רבה וישר כחכם

תשובה

ראשית, אכן השאלה מורכבת, ובעיקר שיש בה התמודדות של כשרות ולעיתים זה ממול כיבוד אב ואם שגם הוא דאורייתא.

ובכן בוודאי שכלל שיש אפשרות שהילד הוא זה שיסייע לאמא בהכנת האוכל, ויכלול בתוכו גם את בדיקת החרקים והיה זה שכרו והכל בא על מקומו בשלום.

בנוסף יש לזכור שגם כלל הציבור מקפידים על נקיות, ולכן ככל שיראו חרקים בעיניהם במוצרי המזון שהם אוכלים הם יבינו שהבדיקה באה ממקום נכון, ויהיה קל יותר מכאן ואילך.

אפשר להזכיר להם שהוראות משרד הבריאות לנפות קמח לפני שימוש, ואין זו הוראה סתם, אלא טעם יש בה. ועוד דוגמאות נוספות.

אם הילד כבר מגיע אל הבית, ויש אוכל מוכן לפניו, ודאי שחלילה לפגוע בכבוד האמא או האבא, כיון שאדרבה הם מסתכלים על הבן שחזר בתשובה ומצפים לראות כיבוד אב ואם כראוי, ועל כן, ככל שאפשר לבדוק אחרי הבישול יכול הילד לבדוק לעצמו, או לחילופין להימנע מן האוכל הבעייתי, כך יש לנהוג. ואם אי אפשר לבדוק לאחר הבישול, ברוב המוצרים, לאחר שזה כבר בושל ואי אפשר להפריד את המוצר הבעייתי, התבשיל מותר באכילה. הפרטים עדיין מרובים ומגוונים ויש להתייעץ עם תלמידי חכמים כל העת. אולם תמיד זאת יש לזכור שמצוות כיבוד אב ואם היא דאורייתא, וענין זה חייב להיות כל העת על כף המאזנים. כתיבה וחתמה טובה

טונה אדומה

ש. האם יש בעיה בדג טונה אדומה פילה מתילאנד

תשובה

מה זה בעיה? טפילים אין בו חשש, זה דג שעובר חמצון וחלק גדול מהיבואנים זה כולל גם חומרים נוספים, כאשר הדג הוא ללא סימני טהרה זה חייב בלאו הכי השגחה צמודה.

שאלות ותשובות בהלכה | הלכה למעשה

הלכה למעשה, דג זה צריך כשרות צמודה בגלל סימני טהרה ועיבוד, אך לא מחמת טפילים

הפרשת תו"מ בעמבה

ש. אבקש לשאול האם מנגו ירוק בוסר חייב בתו"מ, כלומר האם נחשב שהגיע לעונת המעשרות? במידה ופטור אז כשמכילים עמבה האם אח"כ צריך להפריש תו"מ? תודה רבה. אשמח למקורות.

תשובה

יעוי' בספרינו קצירת השדה פ"ג ס"ח שם כתבנו שגידולים שהם למאכל אדם אלא שבלקיטתם עדיין אינם ראויים למאכל כלל, וצריך להכשירם למאכל ע"י בישול ושליקה או הבחלה וכדומה, כגון תפוחי אדמה, תורמוסים ובננות, חייבים בתרו"מ ככל דבר הנאכל. אולם כל זה אם עתיד להתבשל בתלוש, אולם אם גם לאחר הקטיף לעולם לא יגיע לבשלות הרי שלא הגיע כלל לעונת המעשר, ואם כעת ימתיקו אותו כגון בכבישה ארוכה או באש וכיו"ב, נחלקו בזה האחרונים [ראה ביאור הלכה סי' רב סעי' ב. וראה במנחת שלמה ח"ג סי' קמד לגבי תפוחים קטנים], ובזה יש נפ"מ עגבניות ירוקות לגמרי שנקטפות ונכבשות לחמוצים, ולכל היותר למעשה יש להפריש בלא ברכה. ויעוי' מש"כ בזה בשו"ת חלקת השדה חלק ד (תרו"מ סי' י). אולם זאת יש לדעת שכל זה בעגבניות הנקטפות בעודן קטנות וירוקות לחלוטין, אולם עגבניות שהגיעו לגודלם הרגיל, רק שנקטפו ירוקות ולא המתינו שיאדימו, דרכם של אלו להאדים אם ישהה אותם איזה זמן. וכבר עשינו כמה נסיונות כאלו, והשאירו עגבניות ירוקות לחלוטין וקשות כאבן ללא שום אדמיות, והם נהפכו לאדומים ורכים וראויים לאכילה ללא יוצא מן הכלל. וכ"ז להבדיל מנקטפו בקוטנם, שלא יגיעו לעולם לבשלות בפנ"ע אלא ככבושים.

ומכל זה נמצאת למד גם לגבי המנגו שנקטף בעודו בוסר לחלוטין, שאם אכן הם לפני עונת המעשר, דינם כמבואר לעיל.

תרופות לפסח

ש. ראיתי שהרב כתב באחד הגליונות האחרונים על תרופות, ואני מבקש לשאול לגבי סירופ לילדים כמו חלק מהאנטיביוטיקות, וחלק מהתרופות להורדת חום והקלה כמו נורופן. האם מדובר שהחמץ הוא רוב? אני מניח שמדובר באלכוהול שמיוצר מחמץ, ואלכוהול זה בניגוד לאלכוהול רפואי, ניתן לשתות אותו. אבל הוא אינו רוב. האם הוא מעמיד? האם הוא לא בטל בשישים לפני פסח? בגלל הקושי הגדול לגבי תרופות לילדים אני מחפש אם יש דרך להקל. האם יש צדק בדברים מבחינת המציאות?

תשובה

יש כמה בעיות מלבד האלכוהול, והוא מצוי בעיקר בסירופים שהממתקים הם חמץ גמור, ומילתא דעבידא לטעמא לא בטיל.

ויסקי חברת שיבס 15

ש. שמעתי שיש הוראה מטעם הרבנות הראשית שהשיבס של 15 דווקא אסור מחמת שמיושן בחביות קוניאק אסורות. האם זה נכון?

תשובה

כתב השו"ע יו"ד (יו"ד סי' קלז סעי' ד) "כלים האסורים מחמת יין של עובד כוכבים, מותר ליתן לתוכם בין מים בין שכר בין שאר משקים, ובלבד שידיח בתחילה לחלוטין היין שעל פני הכלים" עכ"ל מרן השו"ע. והארכתי בספר שש משזר חלק שני (חיו"ד סי' כ) בדיני משקה זה ובמציאות השונה בין המדינות, ובאופן קבלת החביות ואופן ניקויים ובדרך כלל גם שריפתם, קודם השימוש, ועל פי כל זה כתבתי כדלהלן:

1. ויסקי שמקורו מארצות הברית, אין בו חשש לתוספים והיישון שלו בחביות בורבון [ששהה בהם ויסקי בעבר] והוא מותר בשתייה ללא חשש.
2. ויסקי שמקורו מאירלנד ומקנדה, לאחר שהחוק מתיר שם להוסיף מרכיבים נוספים לויסקי, ויכול להיות תוספת חלבית או רכוז יין או מרכיבים אחרים, יש צורך לוודא את כשרות המשקה קודם שתיתו.
3. ויסקי שמקורו מסקוטלנד, לאחר שיש שם איסור להוסיף מרכיבים אחרים, והיישון של הויסקי מתבצע או בחביות ששהה בהם ויסקי בעבר, או בחביות שרי, אולם הם נקיים מלחלוחי יין לאחר השטיפות המרובות, הניקוי והייבוש ועל פי רוב עוברים גם שריפה כדי להוסיף אירומה מיוחדת לויסקי, והרבה פעמים גם תהליך של שפשוף נוסף בתום כל התהליך, ובכה"ג כבר פסק השולחן ערוך להדיא שמותר לכתחילה להשהות שכר בתוך כלים שהיה בהם יין של נכרי לפני כן. ולכן ויסקי זה מותר בשתייה ללא כל חשש וספק, וכפי שראינו בעיננו עד ימינו אלו את גדולי רבותינו בארץ ובחו"ל שותים משקה זה בפני קהל עם ועדה בכל השמחות ואין פוצה פה ומצפצף, ובוודאי שכן האמת כדבריהם ומותר הדבר לכתחילה.

דין בפסיפורה

ש. רציתי לדעת מה הדין לעניין ערלה בפרי הפסיפורה?

תשובה

מחמת כמה טעמים ובעיקר מחמת שנותן את פריו תוך שנה מזריעת הגרעין של הפרי, כתבנו שדינו כירק ואין נוהג בו ערלה. וכך העלינו בתשובה בשו"ת חלקת השדה חלק ראשון בחלק ערלה. וכ"כ בספר עץ השדה פרק שלישי.

עישור מהמרפסת

ש. האם יש לעשר ענבים שצמחו על פרגולה במרפסת באכילת ארעי במקום. האם רק כשקוטפים אשכולות ומכניסים הביתה. העיקר צומח בגינה הפרטית. כמו כן האם ניתן לעשר בבית את הענבים שחלקם ייאכל וחלקם ייסחט למיץ ויין. איזה בעיה תתכן אם מפרישים ומחללים מעשר שני לבד על מטבע?

תשובה

שלום, השאלה לא מושלמת. גפן בין הנטוע באדמה או בעציץ אף שאינו נקוב, חייב בהפרשה עם ברכה. ואם נטוע בתוך הבית כלומר שיש גג המכסה מפריש בלי ברכה.

כל קטיף של אשכול שלם בחצר הבית מחייב בהפרשה גם אם לא נכנס לתוך הבית. הפטור יהיה רק אם קטף גרגר בודד, קטף שני גרגרים והוא בחצר חייב להפריש תרומות ומעשרות, גם אם לא נכנס לבית.

ענבי מאכל מפרישים בעודם ענבים. ענבי יין מפרישים לכתחילה לאחר עשיית היין [באופנים מסוימים מעכב מדרבנן, ראה בקצירת השדה פ"ז]. ענבים אפילו של מאכל שנקטפו לשם יין, מפריש לאחר עשיית היין.

קטף הכל לאכילה, יכול להפריש מהכל, ושוב אם רוצה לעשות יין או מיץ ענבים, עושה ואיננו מפריש פעם נוספת.

אין בעייה לחלל על מטבע לבד בבית, רק שצריך לדעת כמה פרטי הלכות, ולדוגמא במקרה שלך אם קטפת כמה גרגרים, אינך יכול לחלל על המטבע כיון ששווי המעשר שני שלהם פחות משווה פרוטה, ורק אם יש "פרוטה חמורה" על המטבע זה אפשרי.

ולכן הפתרון של המנויים בבית המעשר מסייע ועוזר למקרים כגון אלו ומיקל על הנצרכים להפריש.

ערלה בשתילת עציץ, ונאמנות בעל המשתלה

ש. רצוני בבקשה לשאול שתי שאלות: **א.** עץ פרי הנמצא בגוש, האם ניתן לשתול אותו באדמה גם אחרי טו באב, וייחשב לו שנה? מה התנאים הדרושים לכך? **ב.** האם נאמן בעל המשתלה לומר שעץ זה מורכב או לא, וכן לגבי גיל העץ? בתודה ובברכה.

תשובה

הסיבה שאם שותלים עד טו באב, עולה שנה, זה כי יש 14 ימי קליטה, ו-30 ימים נוספים שנחשבים כשנה לענין ערלה.

ולכן כל שקלוט כבר בגוש, והשתילה הייתה בלי שהתפורר, ניתן לחסוך את ה 14 ימים, וכל שתתול עד כט מנחם אב, ייחשב לכתחילה כשנה ראשונה.

ב. בעל המשתלה יש כמובן הרבה נפ"מ מה האיש ומה סמכותו ומה ידיעותיו, הרי פעמים רבות הוא מקבל וקונה גם מאחרים,

לגבי סוג הכנה - לכאורה אפשר לסמוך עליו, אם הוא משיח לפי תומו, הוא גם לא בקי בהלכות כלאים שידע להפריד, גם יש חשיבות לסוג הכנה בחקלאות ולכן הוא יקפיד לומר הדברים באופן יותר מדויק, גם לעיתים רשום על זה ממש.

לגבי ערלה, כאן הבעיה מורכבת יותר, כיון שגם אם הוא צודק בגיל, עדיין לאורך התקופה זה עבר שתילים, זה עבר מיקומים וחלקם על פי רוב מנותקים [בדרך כלל], ולכן אין נכון לסמוך על ערלה אלא רק במשתלות עם כשרות בלבד.

לרקוד בשבת חתן

ש. האם מותר לרקוד בשבת חתן ששמחים עם החתן.

תשובה

הדבר אסור בהחלט בשבת. אולם ראה בהערה בשו"ת יחווה דעת (ח"ב עמ' רטז) לאחר שבתשובה אסר בכל תוקף ריקוד בשבת. הוסיף בהערה שהליכה במחול תוך כדי שירה לא חשיב ריקוד ומותר לכתחילה בשבת.

הנקודות השחורות בעדשים האדומים זה תולעים?

ש. הרב האם הנקודות השחורות בעדשים האדומים זה תולעים?

תשובה

לפי הנראה בתמונה המצורפת התשובה היא לא, ואין להם צורת חרק. אבל אני רואה הרבה פסולת בתחתית. לבדוק היטב לפני השימוש.

האם יש דרך לנקות ג'וגי ברי מיובש מחרקים?

ש. האם יש דרך לנקות ג'וגי ברי מיובש מחרקים? כגון בהשרייה עם סבון שלוש דקות, כמו עלי ירק?

תשובה

אפשר רק שצריך עבודה מרובה כמו צימקים.

החרקים העיקריים התוקפים את הצמח הם ה'כנימות עלה', וכיון שרוב הייבוש הוא בשמש, ולא מנוקה קודם הייבוש, הרי שבבדיקות שביצענו נמצאו כנימות רבות שנצמדו עם הייבוש על הפירות עצמם, וכן בין הפירות המיובשים.

על כן, קודם השימוש, יש לבדוק מידגמית את מצב התוצרת, באופן הבא:

הלכה למעשה | שאלות ותשובות בהלכה

א. סינון במסננת עם חורים גדולים, ולבדוק בנשורת, אם נמצאו חרקים, יש להימנע מלהשתמש או לנהוג כנז' לקמן. ואם נמצא נקי, יש לבצע את השלב הבא.

ב. בדיקת מידגם מהתוצרת, לקחת כמה מהפירות ולהשרותם במים חמים לכ 10 דקות, עד אשר יתפחו שוב, ותוך כדי השרייה ישפשף בידו את הפירות, ויתבונן אם צפים חרקים, במידה והכל נמצא נקי, אפשר להשתמש בשאר התוצרת. ובמידה ונמצא נגוע, יש להימנע מלהשתמש בתוצרת, או לחילופין להשרות את כל הכמות במים חמים ולשפשף כל פרי היטב מכל צדדיו.

שאלה בהלכות כלאים

ש. רציתי בבקשה לשאול שאלה בהלכות כלאים שתלתי מלון ודלעת והדלעת התפשטה על כל הגינה האם זה כלאים ואם כן את מה צריך לעקור?

תשובה

למה לעקור? תוריד את הנוף של הדלעת.

עיקר ההפרדה היא בשורשים לא בעלים. בשאר מינים אפילו אם נוף הירקות מתערבב כל שיש בשורשים הפרדה של טפח וחצי (בירקות בודדים כמו במקרה שלך). מותר גם הפרדת הנוף. אולם כשאחד המינים זו דלעת יונית אסור. וכיון שאנו לא בקיאים בסוג הדלעת יש להחמיר בכל סוגי הדלעות. לכן למעשה, תדלל את הנוף של הדלעת ותשאיר קרחת נקייה בשיעור הנצרך סביב המילון. והכל מותר ואין צריך לעקור

מותר להחליף מצעים בתשעת הימים?

ש. מותר להחליף מצעים בתשעת הימים? לפי הספרדים

תשובה

זה כלול באיסור מכובס. וזה נוהג רק בשבוע שחל בו תשעה באב.

הרכבה באבוקדו

ש. האם אפשר לעשות הרכבה בין אבוקדו מזן אטינגר לאבוקדו מזן האס?

תשובה

מין במינו ואין איסור כלאים.

יש דרך לנקות עלי רוזמרין ללא פיקוח?

ש. יש דרך לנקות עלי רוזמרין ללא פיקוח מחרקים?

תשובה

עלי הרוזמרין משמשים כתבלין, ומצויה בהם נגיעות כגון של כנימות עלה, תריפסים ועוד. יש לקחת כמות מועטה של גבעולים ולהשרותם במים עם חומר השריה למשך כ-5 דקות, לקחת מספר בודד של גבעולים ולשפשף את העלים באמצעות ספוג רך טבול בחומר, לשוטפם היטב תחת זרם מים חזק.

ניתן גם להשתמש בדרכים אחרות הנזכרות לקמן:

א. להשתמש בתמצית הרוזמרין. כלומר לאחר שטיפה היטב של העלים במים. לבשלם כמות שהם עם מים, להעביר את התבשיל סינון היטב במסננת דקה עם צמר גפן. ולהשתמש במי התמצית המסוננים.

ב. כמו כן אפשר לאחר שטיפה טובה, לעטפם בתוך בד ולקשרם היטב, ולהכניסם בתוך התבשיל עם הבד.

שאלות ותשובות בהלכה | הלכה למעשה

כמו כן אפשר לטחנם דק מאד בבלנדר לאחר שטיפה ראויה כמבואר לעיל, ולהשתמש עם חומר טחון.

שעועית ירוקה מבלגיה

ש. שמעתי שאין צורך לבדוק שעועית ירוקה שמגיע מבלגיה, האם הדבר נכון?

תשובה

המדינה איננה רלוונטית. גם בבלגיה קיימים זחלים החודרים לתרמיל. ככלל בתוצרת טרייה אין הנגיעות ודאית, ואופן הבדיקה ניתן לראות בתולעת שני כרך ג. או באתר המכון בערך שעועית ירוקה.

עקירת עץ פרי שאינו מוציא פרי

ש. יש לנו בגינה עץ לימון שכבר שנים רבות אינו נותן פרי, היום אנו זקוקים למקום בגינה האם מותר לעקור את העץ?

תשובה

אם בוודאות איננו נותן פירות, מותרו לעוקרו, וגם באופן כזה מומלץ על ידי נכרי בלבד. ואם המקום בגינה הוא בשבילה בנייה של הרחבת חדרים למגורים, ולא להרווחה, יש היתר נרחב יותר גם בעצי פרי. אולם שאלה זו היא מהמסובכות יותר כיון שיש בעקירת עץ פרי מניב, חשש סכנה גדולה לחיי בני הבית. ולכן יש לדון בכל מקרה לגופו, ולעיתים למרות ההיתר אנו משתדלים תמיד להוציא עם גוש ועל ידי נכרי.

מקלות קינמון

ש. אני נמצא באינדונזיה בודק מפעלים עבור כמה רבנים. נתקלתי במפעל שמייצר מקלות קינמון ומצאתי שהוא נגוע. בתעודת הכשרות של הרב המכשיר לא מופיע הכיתוב שצריך לבדוק את המקלות לפני השימוש. כמו כן, מקלות הקינמון נטחנות במפעל ללא נקיון ובדיקה. הייתי רוצה להתייעץ עם כבודו.

תשובה

ראשית יש לציין שהגם שלאחר טחינה הכל מתבטל, עם כל זה אין מבטלין איסור לכתחילה. אולם כל זה בוודאי איסור ולא בספק איסור. אלא שאתה מציין שהוא נגוע כלומר ודאי נגוע. עם כל זה בגוי לא קנסין והקונה ממנו מותר לכתחילה. ובפרט שכאן מדובר בדבר שדרכו בטחינה, ונטחן לא כדי לבטל חרקים.

הנה כל האמור הוא לכתחילה עבור הלקוח. אבל עבור נותן הכשרות חייב להשתדל בכל אופן שהמוצר יהיה נקי קודם הטחינה. לכן מן הנכון לסכם עם המפעל על תהליך שכל מקלות הקינמון עוברים לחץ אויר לתוך המקל להוציא כל גוף זר שבתוכם. ואז ממשיך לטחינה. וכל אשר עושים כעין זה שרי לכתחילה גם אצל יהודי.

ספר עיר חדשה

שמחים אנו לבשר כי בשעה טובה הושלם הוצאת פירוש 'עיר חדשה' על סדר זרעים, עם הוצאת החלק השני בסדרה זו, פירוש זה נמצא בכתב יד מאת רבינו נחמיה יהודה הכהן זצוק"ל מפאס, ופוענח על ידי חברי המכון בתוספת הערות והארות.

כמעשהו בראשון כן מעשהו בשני, ספר זה יצא בהוצאה מהודרת ובפורמט מפואר ומאיר עינים, והפירוש נוסף על המשניות וביאור ברטנורא ותוס' יום טוב לתועלת הלומדים. 'עיר חדשה' מיישב את השגות בעל התו"ט, ומוגש בתוספת הערות ומראי מקומות מאת עורכי הספר רבני המכון.

כתב היד של הגאון המחבר זיע"א, יוצא לאור עולם לאחר עמל ויגיעה גדולים שנעשו לצורך הפיענוח על ידי רבי נתנאל אביטל שליט"א אשר ידיו רב לו בגילוי ופיענוח כתבי רבותינו זיע"א. כמו כן רבני המכון אשר ערכו את תוכן הדברים והוסיפו את הערותיהם ה"ה רבני המכון **הרב אריאל אילוז, הרב דוד בכר, הרב דוד זיאת, הרב שריה יצחק, הרב דברי עמר הרב חגי רווח**. כשבראש המלאכה מנצחים העורכים הראשיים הרב ישראל אנקווה והרב נתנאל אביטל.

והנה בעת מלאכת הספר גלה נגלה לעיני העורך החשוב ה"ה נתנאל אביטל שליט"א, כמה ציוני דרך חשובים בתולדות חיי הגאון המחבר. נוכחנו לדעת שלרבינו המחבר רבי **יהודה הכהן זלה"ה**, נתוסף שם במהלך חייו, והחל לחתום יהודה נחמיה הכהן. אחד הדברים המפליאים ביותר שנגרמו עקב כך, שבדורות הבאים כבר חל בלבול, וחשובים לשני חכמים. מה גם, שתוספת שמו באה לו כל ימיו כדיין, וממילא עד עתה לא ידענו שרבינו שימש כדיין, והורצו אליו שאלות מערי מרוקו.

מידע זה הגיע לידי הרב אביטל שליט"א הודות למאמציו הכבירים להתחקות אחר כת"י חשוב ביותר, והוא פנקס הכתובות של העיר פאס, ובו רצף החתונות של יהודי העיר פאס החל משנת ת"ס (!) שנרשמו בידי היעב"ץ, צאצאיו, וסופרי בתי הדין, מצאנו את ייחוסו של רבינו, חתונתו, חתונות בניו ונכדיו ועוד, ונוכחנו כי מדובר בחד גברא. ושבח דאתי ממילא, החילונו במלאכה החדשה הנקריית לפתחנו - לאתר את תשובות רבינו, הפזורים בכתבי יד רבים, ולהעלותם על משב"ח הדפוס. כפי שכתב הרב אביטל שליט"א בדברי המבוא לספר:

"במבואנו לעיר חדשה ח"א, נחסרו פרטים וידיעות חשובות רבות בהשתלשלות המשפחות הנ"ל ורבניהם, מחוסר מקורות מספיקים בענין כד'. ועתה בס"ד, אחר שנגלה לעינינו פנקס

כד'. ומה גם שנפלו טעויות רבות בספר מלכי רבנן בנוגע למשפחת רבינו, וכן בכל הספר בכללותו - כידוע, מחמת כלי המחקר, ובפרט כלי האיתור שחסרו למחבר, למרות ריבוי כתיב והמקורות שבספרייתו. ע"כ לטורח הוא הוא למנות את הראיות וההחלטות שעל פיהם שינית מדבריו בדברים רבים, ואמנה כאן בקצרה את עיקרי הטעויות שנפלו בספרו לגבי משפחת

כתובות פאס, והוא ספר גדול של קיצור הכתובות מן השנים ת"ס - תרי"ז, בכת"י היעב"ץ וזרעו, השוכן כבוד בספריית חב"ד, הצלחנו לעקוב אחר רוב חתונות וקשרי המשפחה של כלל המשפחות והחכמים בעיר, ובכללם משפחת רבינו^{כה}. ועיקר הגילוי החשוב לו זכינו עתה, הוא להתוודע ביתר שאת לגדולת רבינו בין חכמי דורו ולהיותו דיין רשום ביניהם^{כו}. ומחמת שנוסף לו במהלך חייו השם 'נחמיה', הביא הדבר את כותבי הדורות לחשוב כי תרוויהו נינהו, וגם אנו שגיניו בזה במבוא לכרך הקודם, ואיבדנו ידיעות נכבדות מתולדותיו".

ברכותינו לרב נתנאל אביטל שליט"א, על מאמציו הכבירים לגלות את אורם של חכמינו, ולפרסם את כתביהם, ונברכו שימשיך במלאכת הקודש בכשרון ובהתמדה אכ"ר.

חידושי חכמי מרוקו על סדר זרעים

בתוספת לפירוש 'עיר חדשה' הוספנו בסוף כרך זה שלשה פירושים לרבותינו חכמי מרוקו אשר מצאנום בכתבי יד, פזורים בתוך כריכת חידושים על הש"ס ובררנו את חידושיהם על סדר זרעים והעתקנום כאן. הלא הם: הגהות הרב המשבי"ר ז"ל, ה'דברי שמואל' וחיבור 'רמת שמואל'. הנה פרשנו לפניכם כמה מילים על שלשת הגאונים הנ"ל ועל חיבוריהם:

הרב המשבי"ר

רבינו משה בירדוגו זלה"ה, המכונה המשבי"ר נולד במאה החמישית בעיר מקנאס שבמרוקו לאביו רבינו אברהם, וכיהן ברבנות העיר עד שנת תפ"ג. איננו יכולים להקיף את מסכת חייו הענקית של רבינו בגליון זה, מה גם שכבר האריכו בתולדותיו בראש ספרו היו"ל לאחרונה מכת"י עה"ת [ע"י רבי משה עמאר שליט"א], ודי לנו לצטט את דברי האוה"ח הקדוש שהיה ריעו ועמיתו בתורה שכתב אודותיו [דברים פ"א]: "ושמעתי מפי חכם גדול חסיד, וגדול בישראל חביב עלי כרוחי ה"ה הרב ר' משה בירדוגו זלה"ה שהיה מדקדק בשעת הדין שיהיו עיניו למטה ולא היה נושא עיניו כל עיקר" וכו' ע"ש.

ספרו המפורסם של רבינו הוא "ראש משבי"ר" על הש"ס, שנלמד בדורות שאחריו במרוקו ע"י כל צורב והפך לנחלת כלל ישראל.

רבינו השאיר אחריו בכתובים ספרים רבים, חלקם ראו אור אחר פטירתו [ראש משבי"ר, ושו"ת השמים החדשים], וחלקם עדיין ספונים אם בכת"י ממש ואם בכתבי תלמידים ותלמידי תלמידים.

לפנינו כת"י של רבי מאיר טולידאנו חתנו של בעל מלאכת הקודש, שידוע במלאכת העתקת ספרי אבותיו, רבותיו, ורבני העיר מקנאס בכלל, שהעתיק מגילוני משניותיו את הגהותיו של רבינו, ופעמים שהעיר על אותן ההגהות בצידי הגליון הרב מהרי"ט - רבי יעקב טולידאנו ז"ל תלמידו

רבינו: א. ר' אליהו הכהן הוא נכדו של ר' נחמיה, ולא בנו. ב. כינויו של היעב"ץ לר' נחמיה הא' שהיה 'חכם ודיין', הוא לא על רבי נחמיה יהודה, שלא הכירו היעב"ץ כלל. ג. והטעות העיקרית, שחשב את הדיין רבי נחמיה יהודה הכהן ואת רבינו לשנים, ואינו, כמו שיבואר בתוך, אלא הוא הוא רבינו, ונוסף לו השם נחמיה במהלך חייו.

כה. ואפריין נמטייה לכבוד הרה"ג שלום דובער לוי שליט"א, מנהל ספריית חב"ד, שבעינו הטובה זיכנו לעיין בכתבים הללו, ע"מ להו"ל בע"ה.

כו. ובאמת אחר עריכת ח"א, וההתבוננות בחידושי ובהיקף ידיעותיו, תמהנו לעצמנו היאך ייתכן שגאון זה לא נזכר בין חכמי התקופה? ועתה בא הענין על מקומו בשלום.

של רבינו המשבי"ר, ורבי מאיר ז"ל הנז' העתיקם ל-6 עמ'. כתה"י שייך לספריית בהמ"ל ניו יורק, תודתנו נתונה להם על האישור לפרסמו ע"ג במה זו. ויהי"ר שזכות רבינו המחבר זצ"ל תעמוד לזכות כל העוסקים בההדרת קונטרס זה ובשאר כתביו.

דברי שמואל

רבי שמואל בה"ר רבי וידאל הצרפתי נולד בשנת הת"כ (1660) מקום הולדתו המדויק, אינו ידוע אפשר שהיתה זו אחת משתי הערים פאס או סאלי. עוד בחיי אביו הוחזק ר' שמואל לתלמיד חכם ודרשן, ואף כי הדרשות ממנו שהגיעו לידנו, שחלקן כתובות ערבית, הן מקוטעות וחסרות, יש ללמוד כי את דרשותיו נשא בנוכחות חכמים ובתוכם אביו.

רבי שמואל היה ידוע חולי ונפטר צעיר לימים בהיותו כבן חמשים ושלוש ביום שלישי ב' אב התע"ג (1713) חכמי הדור קוננו עליו קינות אחדות, ותיארו בהן את גודל האבדה. מהן הגיעו לידנו הקינות שחיברו רבי יעקב אבן צור מפאס ורבי משה אבן צור מסאלי. מההספדים שנאמרו עליו, השתמר ההספד שנשא עליו רבי שמואל דאבילא בעיר סאלי, בפטירת רבי שמואל האיגרת הופנתה להחכם כה"ר יעקב ביבאס נר"ו והנבון החכם כה"ר אהרן הצרפתי נר"ו והנבון וחכם כה"ר יצחק צרפתי נר"ו והנבון כה"ר עזריאל הצרפתי.

החל מצעירותו נטה רבינו את שכלו לעול תורה בשמחה ובה מצא חדות חיו. אהבתו הגדולה לתורה היתה כאש יוקדת בקרבו. ודבר זה בוקע ועולה פעמים רבות מתוך חידושי הוא הצטער צער רב, על טרדות שהזמן גרמא שאלצוהו להפסיק את התמדת למודו, כמו שתיאר בהקדמותיו לחיבורו.

פרשנותו הולכת בעקבות שיטת רבי יצחק קאנפנטון, גאון קאשטיליא ותלמידיו. אשר שמו את הדגש יותר על העמקת העיון והבנת הדברים הכתובים על אתר ועסקו פחות בסתירות העולות מן ההשוואות בין מקורות שונים ויישובם. זו היתה שיטת הלימוד הרווחת אצל חכמי מרוקו, ללמוד את הסוגיא בצורה עצמית ללא עיון במפרשים כולל רש"י, ורק אחר כך לעיין ברש"י ובשאר המפרשים.

לרבי שמואל היתה ישיבה ובה הרביץ תורה. בהקדמה לחיבורו 'פתח עינים' מתאר רבי שמואל את עמלו ויגיעו הרב בעבודת ההוראה: 'אך דאגות הזמן ולימוד התלמידים, מינים ממינים שונים, מהם בעלי משנה ומהם בעלי גמרא...'. אולם לא נזכר בה שם המקום, מתוכנה נראה שהיא נכתבה סמוך להדפסת הספר בשנת התנ"ט (1699), ואותה שעה שהה בפאס. נראה שחלק מחידושי ליבן אותם בשיעוריו. וכפי שניתן להסיק מהתנצלותו וגילוי ליבו בהקדמתו, כי במסכת ברכות 'בקצת מקומות לא יצאתי ידי חובת העיון... גם לא עיינתי אותה כי אם על תלמידים קטנים הרבה המתחילים בלימוד הגמרא'.

רבי שמואל נתן בלבו לעשות ספרים רבים, אך טרדותיו הרבות להמציא טרף לביתו וחיי הקצרים קטעו את תוכניותיו באיבם. כבר בהיותו צעיר לימים כתב חידושים כפי שניתן ללמוד ממקומות שצויין עליהם זמן כתיבתם. הוא היה חדור תחושה של צורך בעשייה קדחתנית, אולי מחמת שחשש שימיו עלי אדמות קצרים, משום כך מיהר להביא לדפוס חלקים קטנים יחסית מיצירה גדולה שהגה בדעתו. וכך הוא כותב:

קנצי למלין מה שמוכן ומזומן רצית למהר להקריבו על מזבח הדפוס וכמאמר שמואל לרב יהודה שינא, חטוף ואכול דהאי עלמא דמי לבי הלולא.

בין כתביו של רבינו אנו מוצאים את החיבור ממנו שאבנו את הפירוש הנוכחי - 'דברי שמואל' - חידושים על הש"ס. 'פתח עינים' פירוש על אגדות הש"ס. 'נימוקי שמואל' יישוב קושיות הרא"ם על הרמב"ן. 'ערוגת הבושם' חידושים על מסכת שבועות, חיבור זה צורף לספר נימוקי שמואל,

לדאבונינו חיבור זה לא השתמר בשלמותו ונותר ממנו פירוש לסוגיה אחת בלבד. ועוד כתבי יד וחידושים רבים. תהי נשמתו צרורה בצרור החיים.

רמת שמואל

'רמת שמואל' הינו חיבור נפלא הכולל בתוכו חידושים על התנ"ך, על הש"ס, ועוד פרפראות וגמטריאות מרבינו שמואל אג"יני מהעיר צ'פרו, חיבור זה הובא לדפוס על ידי בנו רבי אלישע אג"יני.

רבי שמואל אג"יני הינו בן למשפחת רבנים מפורסמת בעיר צ'פרו, אביו רבי משה אג"יני זיע"א היה צדיק וקדוש אשר היה בעל רוח הקודש וגדול ביראה ובעבודת ה'.

אחיו של רבי שמואל היו חכמים בעלי שיעור קומה, רבי רחמים, רבי ישועה ורבי מנשה - מחשובי רבני צ'פרו ומחברי ספרים גדולים וחשובים. האחים הקדושים זכו ליצוק מים על יד הגאון מו"ר רבי שמואל אלבז זלה"ה וקיבלו ממנו את תורתם. וכן דבקו בגדולים וחכמים והרוו מהם את צמאונם בתורה הקדושה, כאשר הגיעו שדר"ים מארץ ישראל שתו בצמא את דבריהם כפי המופיע בספריהם פעמים מספר, רבינו שמואל מצאנו שכתב: "שמעתי מפי שלוחא דרבנן החהש"ו כמוהר"ר מאיר עובדיה... אשר מק"ק המערביים אשר בירושלים". גם מצאנו שהעריצו את תורתו של הגאון רבי עמור אביטבול זצוק"ל בעל 'מנחת העומר', ואת אביו רבי שאול ישועה בעל שו"ת 'אבני שיש'.

רבינו כתב בספרו פרק שלם בתורת הסוד, ונראה כי יחד עם אחיו רבי רחמים היו מסתופפים בצלם של הזקנים מחכמי הח"ן ועוסקים בתורת הנסתר, אך קבלה היתה במשפחתם שעברה מדור לדור, כי אין להתעסק בקבלה מעשית והמתעסק בכך נפגע.

מלבד גדלותו בתורה לא מנע עצמו רבי שמואל לעסוק בצרכי ציבור לטובת הקהילה, וקבל עליו בענוה יתירה ובשמחה לצאת בשליחות הישיבה הקדושה כשד"ר לספק צרכי התלמידים ומלמדיהם.

כאמור רבינו כתב את חידושיו בכל מקצועות התורה, בכל פרשה ופרשה ובכל נביא ונביא, בעיקר האריך במשלי ותהילים, בש"ס כתב על כל מסכת ומסכת לא חיסר אחת. וכן על מדרשים וזוהר. ועל רמב"ם טור ושלחן ערוך. ועל הכל ליקט ואסף כללים ממפרשי המשנה רבי עובדיה מברטנורא והתוס' יו"ט. בנו רבי אלישע קבצם והדפיסם בספר וקראו בשם 'רמת שמואל'. תהי נשמתו צרורה בצרור החיים

ספר המשפטים - פסקי בית הדין במראכש

בשורה משמחת כפולה ומכופלת היא הוצאתו לאור של פנקס פסקי הדין - 'ספר המשפטים' ובו פסקי בית הדין במראכש בשנים אשר כיהן בו ראב"ד מקודש רבי מכלוף אביחצירא ועמו ברמה הדיינים רבי מרדכי קורקוס זצ"ל - הסגן, רבי יוסף חיים מאיימראן זצ"ל ורבי רחמים שמעון הלוי זצ"ל.

כמה הרפתקי עדו עליה, עד אשר הגיענו בוראנו לעת הדפסת הספר בסייעתא דשמיא, ראשית, מצאיתא כתב היד על ידי ראש המכון שליט"א, כפי שהעיד על כך בהקדמתו:

"וזכור אזכור, את רצוני העז להגיע לכתבים הללו של פסקי הדין, והשתדלתי בעניין, עד שבסייעתא דשמיא זכיתי להגיע לכמה מן הספרים הללו, חלקם הגיעו לידי כמות שהם, וחלקם ניתנו לי לעיון, ולאחר נטילת רשות, פניתי לחדרי אשר אני לן בו, ועברתי על כל עמוד ועמוד וצילמתי במצלמה מיוחדת שעמדתי, ומצילום כתב זה יוצא ספר זה לאור עולם. וכאן המקום עימי להודות ולהלל לידידינו הנושאים במשרה רשמית בקהילות היהודיות ברחבי מרוקו, שסייעו בידי והעבירו לי הכתבים הללו לעיוני, וזכות הרבים שיעסקו בתשובות אלו, יעמוד להם בזה ובבא ותהיה משכורתם שלימה מאת ה'".

לאחר מכן פענח כתב היד שהיה קשה עד מאד, על מדוכה זו ישב ויגע הרב יחיאל רווח שליט"א מחוקרי המכון, ונתייגע בכתב זה להוציאו לאשורו, תיבה בתיבה אות באות. כולל מקורות הארות והערות רבות לאורך הספר. כשעל ידו סומכים ומסייעים חברי המכון, ובראשם בסיוע שיש בו ממש ובהתמדה רבה הרב אביחי בן ססי שליט"א, עד שיצא כתב היד כסולת נקיה וללא טעות ושגיאה.

בעת שנגשנו למלאכת הספר פנינו להגאון הגדול רבה רבי שמעון ביטון שליט"א רבה של העיר בית שמש, אשר ידענו כי שימש בבית הדין כ'ספרא דדיינא' תחת שרביטו של הראב"ד רבי מכלוף אביחצירא זצוק"ל, והנחנו בפניו את רעיונו ומחשבתנו להוציא לאור עולם פסקי דין אלו, ולשמוע מאתו עצות והדרכות כיצד לגשת אל כתב היד, ובעיקר לאלפנו בינה על סדרי אותה תקופה, וצורת הנהגת בית הדין והיושבים על כסאו. הרב שליט"א לא חסך מאומה מאיתנו והורה לנו הדרך בה נלך, וגילה באוזנינו את כל אשר היה נחוץ לנו לדעת על בית הדין המפואר הזה במראכש.

והנה עם סיום עבודת ועריכת הספר עת אשר הגשנו אותו אל מורנו ורבינו הראשון לציון רבי שלמה משה עמאר שליט"א רבה הראשי של ירושלים עיה"ק, ומורה דרך המכון מיום היווסדו, הפנה אותנו שוב אל רבי שמעון שליט"א בעבור שיראה שוב תשובה אחר תשובה ויבחן אלו ענינים ותשובות אשר יש להשמיט או לתקן, ושלא תצא תקלה תחת ידינו, ושוב נגיש כאן מציטוט דבריו של ראש המכון בהקדמתו:

"וכאן איתי המקום להודות ולהלל להאי גברא רבא משיירי כנסת הגדולה הגאון הרב שמעון ביטון שליט"א רבה של בית שמש, אשר יצק מים על ידי רבותינו חכמי מרוקו דייניה ורביניה, הוא אשר שימש כ'ספרא דדיינא' בבית דין זה במראכש אשר ממנו יצאו הפסקים המובאים בספר זה וחתומים עליו הדיינים הגאונים המוזכרים לעיל, וזאת למודעי כי מו"ר הראש"ל הגאון רבי שלמה משה עמאר שליט"א שלחנו אל הגאון רבי שמעון ביטון שליט"א, על מנת שיראה ויחליט אם להכניס כל התשובות או חלקם להשמיט, ועוד את השתלשלות הדברים בדברי המבוא, והגאון רבי שמעון שליט"א נענה לבקשה זו ועבר על כל הספר מרישא עד גמריא, ותיקן את הנדרש, והעיר על הנצרך. ומעבר לכל זה עבר על המבוא על עבודת בית הדין, על הדיינים, ותיקן וסיקל כל הנזקק, והעמידנו על הדיוק, שיופיעו רק העובדות והמשפטים הנכונים והמדויקים, ללא כל תוספות שאין הם האמת היצוקה לחלוטין. ועל

דא קא אמינא, יישר חייליה ויזכה לעוד שנים רבות טובות ובריאות, וליה נישא עינינו שלא יעדי מינן זיויה ויקריה של הגאון שיחי' עד ביאת גוא"צ ועד בכלל, אמן. [וזאת יש לדעת כי דעת הגאון רבי שמעון ביטון שליט"א הייתה ברורה כי אין צורך להשמיט מאומה, ואין ממה לחשוש מכל אשר העלינו לפניו, אולם כדי לא להטריח על הקוראים, תשובות שאין בהם ממש, אלא פסקי דין שחוזרים על עצמם ממש באותו לשון ורק בשינוי השם, לא ראינו שיש צורך להשאיר ולהכביד על הקורא, אולם כל אשר יש בו ממש, השארנו ללא שינוי, ולכן ניתן לראות שלעיתים אין מספר הפסקי דין עוקבים זה אחר זה].

וההלות לאל יתברך אשר לא עזב ממנו חסדו, והגיענו לעת הזאת אשר נכנס הספר למכבש הדפוס, ובימים אלו כבר מופץ לכל דורשי דבר ה' זו הלכה, מאות פסקים מאת חכמים ונבונים גדולי ומאורי הדור הרם ההוא.

ולהשלמת היריעה נגיש בזאת מדברי הגאון רבי שמעון ביטון שליט"א בדברי ברכה והערכה לספר:

י'שתבח ה'בורא וי'תפאר ה'יוצר. אשר באהבתו וחמלתו לעמו ולצאן מרעיתו. נתן להם תורה. בת מלך יקרה. מפנינים נבחרה. ומאז דור ודור ודורשיו. דור ודור וחכמיו. לקדושים ארץ המה. ואדירי כל חפצי בם. יומם ולילה לא שכב לבם. המה הגיבורים אשר מעולם אנשי שם. בפלפול הלכה ואסוקי שמעתתא יש להם יד ושם. העמיקו והרחיבו בה. והוציאו אורות קדשים. פסקי הלכה לעם קדושים. בהגלות נגלות. אמרות טהורות. אור יקרות. זה הספר. הנותן אמרי שפר. שמו וטעמו "ספר המשפטים". סגולת מלכי רבנן. כבוד הרבנים הגאונים. דייני עיר ואם בישראל. עיר של תורה. מראש המהוללה. בראשה עמד חד מן קאמיא. בנן של קדושים. אראלים ותרשישים. אספקלריא המאירה. אור המנורה. מורינו ורבינו הגאון הגדול האדמו"ר רבינו **מכלוף אביחצירא** זצוק"ל וזיע"א. נודע בשערים שמו. תקפו וגבורתו עמו. וחברי בית דין הגאונים. הלא המה בכתובים.

ברכות, שירות ותשבחות, למגלה צפונות נשכחות, אור יקרות מאירות, והמוציא לאור אמרות טהורות, אחד מבני עליה, סולת נקיה, רב פעלים לתורה ולתעודה, כולל כל כלי חמדה, הרב הגדול, מעוז ומגדול, הגאון הרב **שניאור זלמן ריווח** שליט"א, רב מושב בית עוזיאל ויו"ר ומייסד המכון למצוות התלויות בארץ, ועל יד המכון הקים בית המדרש בראשותו שיש בו תלמידי חכמים המומחים והעוסקים בנושא, והוציא לאור הרבה ספרים חשובים במצוות התלויות בארץ, וידיו רב לו בנושא, וכן הוציא כתבי יד של הראשונים. זכות גדולה וסייעתא דשמיא היתה עמו, להציל את כתבי היד של **ספר המשפטים** של בי דינא מראש מרוקו, טרח ויגע ואסף וקיבץ, ולא חשך מאמץ להביא אותו בשלימותו. זכות הגאונים כותבי הספר תהיה עמו, ויתקיים בו הפסוק ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו, וכל אשר יעשה יצליח, ויפוצו מעיינותיו חוצה, מתוך בריאות טובה ונהורא מעליא.

נתבקשתי על ידי מעכ"ת מורינו ורבינו עט"ר ותפארתנו, פאר הדור והדרו, מרן הגאון הגדול רבינו **שלמה משה עמאר** שליט"א, הראשון לציון והרב הראשי לירושלים עיה"ק, היות ושמשתי באותם השנים תשי"ב-תשי"ט כסופר בית הדין במראש, נדרשתי ממעכ"ת לעבור על הפסקים וגם לנפות מה שלא צריך לצאת לאור. פקודתו שמרה רוחי, ומיד נגשתי לעבודה, וקראתי ושיננתי כל פסק ופסק בעיון ובריכוז... וכשהתחלתי לשוטט בפסקים, מצאתי עצמי בימי קדם אזכרה, ונזכרתי ברחובות מראש, והנה אני מטייל בתוך רחובותיה ונזכר באנשים רבים שטיפלתי בענייניהם כגון: ירושות, הקדשים, והסכמים שכתבתי עבורם, כמו כן עלו בזיכרוני טוענים רבניים, וגם אנשים פשוטים, ברוך זוכר כל הנשכחות.

תבענה שפתי תהלה לבן חכם ישמח אב, חריף ובקי, ומשנתו קב ונקי, הרה"ג **יחיאל ריווח** שליט"א העורך הראשי, חכם מהיר וזריז במלאכתו, באשר סייעתא דשמיא היתה אתו לפענח היטב את כל כתב היד שנכתב בכתב חצי קולמוס, והעתיקם העתקה מדויקת דבר דבור על אופניו. כמו כן עשה הגהה מדויקת בהשוואה לכתב היד ובהשוואה לדברי הפוסקים המובאים בספר, וזו באמת עבודה קשה הדורשת ריכוז רב ודיוק רב, ברך ה' חילו ופועל ידיו תרצה.

מעמד הענקת תעודות הוראה ללומדי המכון

במעמד רב רושם ובהשתתפות גדולי תורה והוראה, הוסמכו מורי הוראה מסיימי לימוד ההלכה ב'איסור והיתר', טהרה ושחיטה במסגרת המכון למצוות התלויות בארץ ובית ההוראה 'משכן התורה' אלעד. (תמונות בראש הגליון)

ביום רביעי כ"ח בתמוז התכנסו גדולי הרבנים ופוסקים חשובים למעמד מיוחד להענקת תעודות הוראה והסמכה לחמשה עשר אברכים מסולאים בפז על ידי הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א ראש 'המכון למצוות התלויות בארץ' וראש בית ההוראה דקהילת 'משכן התורה' באלעד. יחד עם האברכים הנסמכים בסמיכת חכמים ובני משפחותיהם.

הכינוס התקיים במוסדות 'משכן התורה' - אלעד, בהשתתפות נשיא המוסדות הרה"ג רבי ישראל רווח שליט"א אשר זכה לשמש את מרן פאר הדור זצ"ל בעת שכהן כרבה של תל אביב יפו, וכן לקחו בו חלק רבני העיר הגאון רבי מרדכי מלכה שליט"א והגאון רבי שלמה זלמן גרוסמן שליט"א, ראש בד"צ יורה דעה הגאון רבי שלמה מחפוד שליט"א, הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א וכן פוסקי הלכה רבני הקהילות ומורי הוראה החשובים. כמו כן כיבדו את המעמד בנוכחותם ראש העיר הרב ישראל פרוש וממלא מקומו הרב יהודה בוטבול יו"ר סיעת ש"ס המקומית.

תעודות ההוראה היו בשלשה מסלולים: איסור והיתר, טהרה ושחיטה. נחתמו על ידי הרבנים שליט"א אשר עברו על המבחנים ונוכחו לראות את שליטתם וידיעתם בהלכה. על התעודות חתם אף מו"ר הראש"ל רבי שלמה משה עמאר שליט"א רבה הראשי של ירושלים מורה דרכו של 'המכון למצוות התלויות בארץ', שנבצר ממנו ברגע האחרון להשתתף במעמד, אך חיזק את ידי ראש המכון להמשיך הלאה ולהפיץ את מעיינותיו חוצה.

נשיא המוסדות הרה"צ רבי ישראל רווח שליט"א פתח ובירך בחום את בנו הגרש"ז שליט"א על כל מפעליו הכבירים במסגרת בית ההוראה והמכון שכה יוסף ה' ויצליח דרכו, כמו כן בירך את הרבנים הנסמכים וציין כי לא העיקר הוא קבלת התעודה, הדבר החשוב ביותר הוא עניין החזרה והשינון על כל הנלמד, רק כך התורה מתקיימת על ידו. בתוך דבריו סיפר הרב שליט"א על הדיין המצויין רבי עמרם אזולאי זצ"ל מבני ברק, אשר על שמו נקראת ישיבת "עטרת עמרם". רבי עמרם אזולאי זצ"ל היה שקדן וחריף ועם כל הידע המקיף שלו בכל חלקי השו"ע היה לו סדר קביעות באבן העזר כאשר היה מסיים מיד היה חוזר שוב ושוב, בהזדמנות שאלתי אותו: רבינו, עד מתי? והשיב לי: עד אין סוף! במיוחד בהלכות החשובות ביורה דעה.

לאחריו התכבד לשאת דברים ראש המכון וראש הקהילה הגאון רבי שניאור זלמן רווח שליט"א. הרב פתח בדבריו והזכיר את מרן פאר הדור זצוק"ל אשר מכון זה קם בהוראתו לפני כשלושה עשורים, בתקופה ההיא החקלאים אשר רבים מהם הינם בני עדות המזרח ההולכים לאורו של מרן, אך היו כפופים תחת ארגוני כשרות הנוהגים כדעת בני אשכנז, ופעם אחת כאשר נגשו להתייעץ עמו בשנת השמיטה לגבי מלאכת אדמה האם מותרת או אסורה, נגש הרב רווח שליט"א אל מרן זצוק"ל אשר התיר את המלאכה ההיא בשופי, וזאת בניגוד לדעת אותו ארגון כשרות אשר אותם חקלאים היו כפופים אליו, כשראה זאת מרן צוה על הגרש"ז רווח שליט"א להקים מכון אשר ילך בדעת רבותינו הספרדים, ויעמיד כלים לרשות החקלאים להורות להם הלכה למעשה על פי שיטת רבותינו מדורי דורות, וכך הקימו את המכון למצוות התלויות בארץ, דבר נוסף אשר פעל בו מרן ביתר שאת הוא לימוד ההלכה, 'לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא' והעמדת תלמידי חכמים ומורי הוראה בכדי להפיץ את דעת ההלכה לרבים.

כדרכו בקודש הרחיב ופלפל הרב בנושא "סמיכת חכמים" אשר המסמך מעביר בפועל את כח ההוראה אל הנסמך וכן מאציל עליו סיעתא דשמיא, כמו כן הדגיש בדבריו כי מעיד הוא שכל אחד

מעמד הענקת תעודות הוראה | מדור סקירה

ואחד מהרבנים הנסמכים למד ויגע ונבחן וקיבל מרבתי בבית המדרש את שקיבלו מרבתיים זצ"ל וכיום מעבירים הלאה לדור הבא בעזרת השי"ת, הרב סיים בברכה לרבנים הנסמכים שיזכו להורות הלכה ולהפיץ את דבר ה' היא הלכה.

המרא דאתרא **הגר"מ מלכה שליט"א** נשא דברים נרגשים בירך בחום את הרבנים המוסמכים ושיבח בדבריו את ראש המכון ואת פעולותיו המיוחדות במכון ובקהילה הקדושה בעיר אלעד, ואף ציין כי במשך שנים הפציר בגרש"ז רוח כי יעביר את פעילות המכון ממושב 'בית עזיאל' לאלעד ואכן ב"ה ראש המכון העביר את כל פעילותו לאלעד וכך העיר מתברכת מכל הפעילות הנפלאה. המרא דאתרא סיפר עוד, כי לפני כשלושים שנה מרן בעל שבט הלוי זצוק"ל ביקש ממנו ולחץ עליו ללמוד ולשמש בהלכות טהרה, ואף שבתחילה לא חשב שיבוא הדבר לידי מעשה, אך לאחר שנים מספר כשהתמנה לרבנות בעיר אלעד הבין כמה היה חשוב הלימוד אז. על כן הזהיר כי אין לרוץ להורות הלכה אלא על כל אחד להמתין עד שייקשקש תורה מפיהו ויראה בזה סימן משמים שהדבר רצוי בעיני השי"ת. כמו כן ציין בדבריו כי עבר על כל המבחנים של האברכים וראה כי באמת הם ראויים לכתר הוראה ובירך בחום את ראש המכון שכה יוסיף ה' וכה יצליח את פעולותיו הרבים.

המרא דאתרא הגאון רבי **שלמה זלמן גרוסמן שליט"א** הביע את התפעלותו הרבה מהיוזמות המבורכות של הרב רוח שליט"א בכל ענין וענין, הוא הוסיף כי זו שמחה רבה עבורו לראות את האברכים היקרים שאת חלקם הוא מכיר ופוגש שזכו בזכות מיוחדת של ללמוד וללמד. עוד ציין כי עבר על כל המבחנים של הרבנים וניכר עמל התורה הרב בתשובותם, וכי כאן הוא מעיד שתעודה זו מוכיחה על פנימיותם של הרבנים, ומעתה עירנו אלעד מתפארת בעמלי התורה ומורי הוראה אלו.

הגאון רבי **שלמה מחפוד שליט"א** האריך בדבריו לשבח את ראש המכון שליט"א וכדבריו: "הרב רוח הולך בדרכם של רבותינו הספרדים, אשר היו אנשי 'ספרא וסייפא' גם חובר חיבורים מחוכם וגם איש מעשה בענייני הלכה", כמו כן גם הזכיר את השנים הרבות אשר הינו מצוי בקשר עם הרב שליט"א ונהנה ממנו עצה ותושיה בנושאי הכשרות בארץ ובעולם ובענייני הלכה שונים. הרב שליט"א הרחיב כי בשנים עברו, הבעלי בתים הספרדים היו יראי השם ומקפידים במצוות קלה כבחמורה, ואף הרחוקים מהם היו מקפידים על תפילה עם הציבור בבית הכנסת. אך, בדבר אחד היה חסרון גדול והוא בלימוד וידיעת ההלכה, זאת מכיון שלא היה מי שידריך וילמד אותם. עד שהגיע מרן פאר הדור רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל וכיתת רגליו מעיר לעיר עד שזכינו כיום שהמצב התהפך מן הקצה אל הקצה, אותם התלמידים אשר מסר מרן את נפשו להכניס לתלמודי תורה, והדריך אותם בלימוד 'לאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא' וכיום הם מורי הוראה רבנים ודיינים חשובים הממשיכים את דרכו התורנית וההלכתית.

הגאון רבי **משה מרדכי קארפ שליט"א** שיתף באזני הציבור את שמחתו הרבה, וכי הוא סמוך ובטוח על הגאון הרב רוח שליט"א שאיננו מוציא תחת ידיו דבר שאיננו מושלם וראוי, וכן את מידת התפעלותו מהמבחנים אשר רואים את רמת הידע והבקיאות של הרבנים שליט"א. הרב הוסיף וציין כי הרב רוח שליט"א עומד בעוז ובגאון על נושאים רבים בענייני כשרות, בהקפדה יתירה בכל דקדוקי ההלכה, אך המצב כיום לצערנו כי הרבה גופי כשרות במיוחד בחו"ל, אינם מקפידים על החומרות אותם נוהגים בני ספרד, והביא לכך כמה דוגמאות כגון, חלב עכו"ם ובישול ואפיית עכו"ם ויש לעורר על כך את הציבור שלא יכשלו בדברים אלו.

הכינוס ננעל בהרגשה מרוממת כשהרבנים הגאונים שליט"א מציינים את מסירתו הרבה של הגרש"ז רוח שליט"א ראש המכון - בהעמדת תלמידי חכמים הגונים ובמסירות אין קץ להכות על קדקדם עד להשלמת חק לימודם, וכן את הצורך במעמד מפואר זה לכבוד הרבנים שליט"א ולכבודה של תורה.

תמונות של נגיעות חרקים בסימני ראש השנה

התמונות המצורפות כאן הם המשך למאמרו של ראש המכון שליט"א על נגיעות בסימני ראש השנה

עמוד 18

עש הסלק

טרימפסים בעלי סילקא

זבוב המנהרות בעלי סילקא

חרקים בלוף

זחל בתרמיל לוביא

זחלים בלוביא

זחלים בשעועית

זחלים בשושון

כחליל הרימון

זחלים ברימון

עקיצת זבוב בתפוח

תמרים נגועים

מעמד 'סמיכת חכמים' והענקת תעודות הוראה ע"י ראש המכון בהשתתפות רבנים ופוסקים חשובים ורבני העיר והקהילות - אלעד (ראה סקירה בעמוד 47)

המרא דאתרא הגרש"ד גרוסמן שליט"א יחד עם הגרמ"מ קארפ שליט"א

הגאון הגדול רבי שלמה מחפוד ראש בד"ץ יורה דעה

ראש המוסדות 'משק התורה' הרה"צ ישראל חוה שליט"א נושא דברים

ראש המכון הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א נושא דברים

המרא דאתרא הגאון רבי מרדכי מלכה שליט"א בהענקת תעודה

ראש המכון הגאון רבי שניאור ז. רווח שליט"א נושא דברים

הרבנים שליט"א מקבלי תעודות הסמיכה